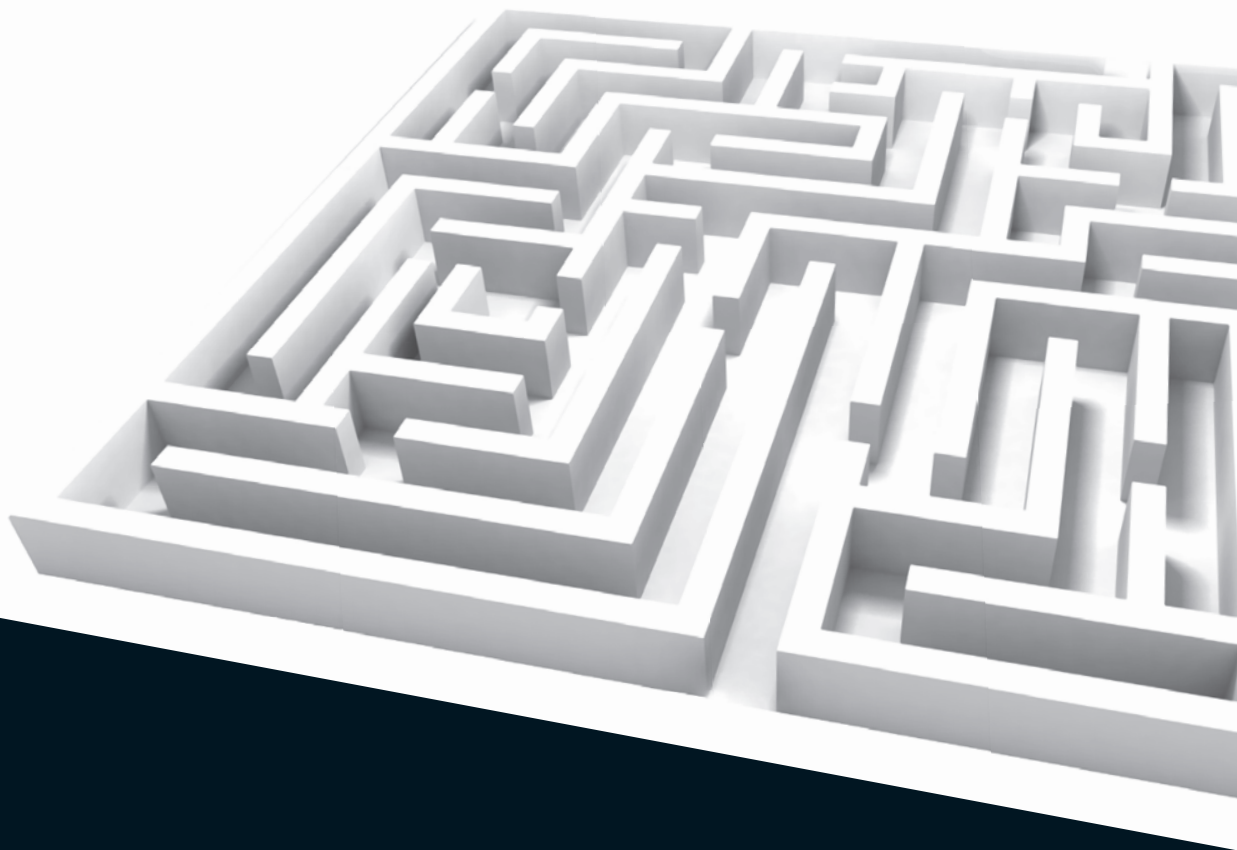

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

**Μεθοδολογία και διαμόρφωση δείκτη μέτρησης
της Συμμετοχής στον Κοινωνικό Διάλογο
για την Καταπολέμηση της Φτώχειας**

Χρίστος Παπαθεοδώρου - Περικλής Ποθυζαίδης

Αθήνα 2008

An abstract, light gray graphic on the right side of the page, depicting a hand holding a pen. The hand is positioned at the top right, and the pen is angled downwards, with its tip pointing towards the bottom right. The graphic is composed of several overlapping, curved shapes that create a sense of depth and movement.

**Μεθοδολογία και διαμόρφωση δείκτη μέτρησης
της Συμμετοχής στον Κοινωνικό Διάλογο
για την Καταπολέμηση της Φτώχειας**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

**Μεθοδολογία και διαμόρφωση δείκτη μέτρησης
της Συμμετοχής στον Κοινωνικό Διάλογο
για την Καταπολέμηση της Φτώχειας**

**Χρίστος Παπαθεοδώρου
Περικλής Ποθυζωίδης**

Αθήνα 2007

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγή	11
II. Μεθοδολογία.....	13
III. Εκ των προτέρων αξιολόγηση	17
IV. Δημόσια διαβούλευση και κοινωνική προστασία στην Ελλάδα.....	21
V. Ο Δείκτης για τη Συμμετοχή στον Κοινωνικό Διάλογο κατά της Φτώχειας: τεχνική ανάλυση	26
VI. Ο Δείκτης για τη Συμμετοχή στον Κοινωνικό Διάλογο κατά της Φτώχειας: πιλοτική εφαρμογή	54
VII. Συμπεράσματα	97
Βιβλιογραφία.....	104
Παράρτημα	108

Ο Χρίστος Παπαθεοδώρου είναι Αναπληρωτής Καθηγητής και ο Περικλής Πολυζωίδης είναι Λέκτορας στο Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Πρόλογος

Οι όροι «φτώχεια» και «κοινωνικός αποκλεισμός» παραπέμπουν σε σύνθετα και πολυδιάστατα φαινόμενα. Χαρακτηρίζουν διαδικασίες και καταστάσεις εξ αιτίας των οποίων εμποδίζεται η πρόσβαση των πολιτών σε εργασιακές, εισοδηματικές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες, καθώς και σε άλλα αγαθά και δικαιώματα.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται το φαινόμενο, η Ελληνική Οικονομία να χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης οι οποίοι όμως να μην συνοδεύονται από αντίστοιχη μείωση των ποσοστών ανεργίας, βελτίωσης των μισθών και των συντάξεων, ενώ συγχρόνως διαπιστώνεται αύξηση των ποσοστών της φτώχειας και επιδείνωση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Τα τελευταία διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι το 20% των ελληνικών νοικοκυριών κινείται κάτω από το όριο της φτώχειας (μετά και τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) και ειδικότερα: το 25% των συνταξιούχων, το 33% των ανέργων, το 41% των μονογονεϊκών οικογενειών και το 13% των εργαζομένων (φτωχοί εργαζόμενοι).

Η αυξητική τάση που παρατηρείται στο συνολικό ποσοστό της οικονομικής φτώχειας, σε συνδυασμό με την καθιπάζουσα ακρίβεια και την περιορισμένη αποτελεσματικότητα των δημόσιων αρχών στο μέτωπο αυτό, ενισχύουν την επικράτηση κυρίως των νεοφιλελεύθερων οικονομικών επιλογών, με αποτέλεσμα την συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων.

Παράλληλα, αναμφίβολα, μεγάλη πρόκληση αποτελούν οι όροι και οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα και οι οποίοι αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας και εξαθλίωσης.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός λαμβάνουν περίπλοκες και πολυδιάστατες μορφές που απαιτούν την προσφυγή σε ευρύ φάσμα πολιτικών. Πολιτικές που αφορούν στην απασχόληση, την κοινωνική προστασία, τη στέγαση, την παιδεία, την υγεία, την πληροφόρηση, την κινητικότητα, την ασφάλεια και τη δικαιοσύνη, την ψυχαγωγία και τον πολιτιστικό τομέα.

Η κοινωνική προστασία και η κοινωνική ένταξη αποτελούν προϋποθέσεις για την επιτυχία των στόχων της οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Στο πλαίσιο ενός ενεργού κοινωνικού κράτους είναι σκόπιμο να προαχθούν σύγχρονα συστήματα κοινωνικής προστασίας που θα ευνοούν την πρόσβαση στην πλήρη απασχόληση και την αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας μας θα απαντήσει θετικά στις προκλήσεις της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού εάν εξασφαλιστούν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, με διάχυση στο κοινωνικό σύνολο, επαναπροσδιοριστούν οι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής, ενισχυθεί η χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, γίνουν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στους διοικητικούς μηχανισμούς που θα εξασφαλίσουν αποτελεσματικότερες δράσεις και εθνικό συντονισμό του συνόλου των φορέων της κοινωνικής προστασίας.

Βασικοί στόχοι στην προσπάθεια καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν:

- η προώθηση της συμμετοχής στην πλήρη απασχόληση
- η πρόσβαση όλων στους πόρους, τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες
- η πρόληψη του κινδύνου κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού
- η δράση για τις πλέον ευάλωτες κοινωνικά ομάδες
- η κινητοποίηση του συνόλου των παραγόντων.

Όσον αφορά στον τελευταίο στόχο αποτελεί επιτακτική ανάγκη η ενεργοποίηση και προώθηση του κοινωνικού διαλόγου, μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων δημοσίων και ιδιωτικών παραγόντων, με ενισχυμένη τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των οργανώσεων κοινωνικών υπηρεσιών.

Ο κοινωνικός διάλογος για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην χώρα μας είναι εξαιρετικά αδύναμος και ουσιαστικά αναποτελεσματικός.

Η διαπιστωμένη έλλειψη κουλτούρας κοινωνικού διαλόγου καθώς και η υστέρηση σε φιλοσοφία συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων στην Ελλάδα, αποτελεί γενικότερο πρόβλημα που επηρεάζει και τις διαδικασίες ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας και κατ' επέκταση του κοινωνικού κράτους.

Η αφύπνιση και η συστηματική κινητοποίηση παραγόντων για την ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου και την εξασφάλιση των μέσων για να ενταθούν οι συνερ-

γασίες αλλά και για να αναπτυχθεί η ικανότητα δημόσιας διαβούλευσης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο αποτέλεσε και το βασικό σκοπό του προγράμματος National Awareness Raising Actions on Social Inclusion and Social Protection, που συμμετείχε το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ σε συνεργασία με το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης της ΓΣΕΒΕΕ, το Ελληνικό Δίκτυο Κατά της Φτώχειας, τον ΟΑΕΔ, την ΕΡΤ, το Κέντρο Φροντίδας Παιδιού και Οικογένειας και η μη κυβερνητική οργάνωση Ευρωπαϊκή Προοπτική.

Συστατικό μέρος του προγράμματος αποτελεί και η παρούσα μελέτη με αντικείμενο τον σχεδιασμό μεθοδολογίας και διαμόρφωσης ενός δείκτη μέτρησης της συμμετοχής στον κοινωνικό διάλογο για την καταπολέμηση της Φτώχειας.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μελέτης επιχειρήθηκε η διερεύνηση και οριοθέτηση της υφιστάμενης κατάστασης και του επιπέδου του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και η ταυτοποίηση των αδυναμιών του διαλόγου αλλά και των δυνατικών ευκαιριών για τη βελτίωσή του.

Ειδικότερα, αναδεικνύονται οι παράμετροι που προωθούν και ενισχύουν τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση, για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσα από μια ερευνητική προσέγγιση των εμπλεκόμενων με το συγκεκριμένο θέμα, φορέων.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το συγκεκριμένο εγχείρημα θεωρούμε ότι μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση και ανάπτυξη ενός ουσιαστικού κοινωνικού διαλόγου για την καταπολέμηση της φτώχειας, με την ουσιαστική και ειλικρινή σύμπραξη και συνεργασία όλων των ενδιαφερόμενων φορέων (δημόσιων, κοινωνικών και ιδιωτικών).

Βεβαίως, απαραίτητη προϋπόθεση παραμένει η ύπαρξη πολιτικής βούλησης για την μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας.

Ο Πρόεδρος του ΙΝΕ / ΓΣΕΕ

Γιάννης Παναγόπουλος

I. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη αποτελεί συστατικό μέρος της πρωτοβουλίας National Awareness Raising Actions on Social Inclusion and Social Protection. Ο σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής προσεγγίσεως είναι η κατάρτιση ενός Δείκτη της Συμμετοχής στον Κοινωνικό Διάλογο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας (Indicator for participation in social dialogue against poverty, IPSDP - στη συνέχεια «Δείκτης»). Σε αυτό το πλαίσιο επιχειρήθηκε η διερεύνηση και οριοθέτηση της υπάρχουσας διαδικασίας και του επιπέδου του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό τόσο σε ποσοτικούς, όσο και σε ποιοτικούς όρους. Παράλληλα επιχειρήθηκε η ταυτοποίηση των αδυναμιών του διαλόγου, αλλά και των δυνατικών ευκαιριών για τη βελτίωσή του.

Η πρόθεση ήταν να δημιουργηθεί ένας λειτουργικός δείκτης, ο οποίος θα έχει τόσο θεωρητική αξία όσο και πρακτική εφαρμογή. Ένας δείκτης δηλαδή, ο οποίος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την καταγραφή όχι μόνο της υφιστάμενης κατάστασης (που θα μπορούσε να γίνει εύκολα και εμπειρικά, χωρίς τη χρήση κάποιου δείκτη), αλλά και για την καταγραφή και αποτίμηση μελλοντικών δεδομένων, με περιοδικό ή εφάπαξ τρόπο. Αυτή η διαχρονική διάσταση βρέθηκε στο επίκεντρο της ανάλυσης σε όλη τη διάρκεια της ερευνητικής δραστηριότητας, καθώς είναι ακριβώς εκείνο το σημείο που θα κρίνει τη μελλοντική επιτυχία ή αποτυχία του. Το εγχείρημα θα έχει επιτύχει εφόσον ο δείκτης μπορέσει να καταγράψει με σαφήνεια και αξιοπιστία την πρόοδο ή την οπισθοδρόμηση του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια στην Ελλάδα. Το παραπάνω εγχείρημα είναι εξαιρετικά δύσκολο. Οι παράμετροι που επηρεάζουν πολύπλοκα φαινόμενα, όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός διάλογος, είναι πάρα πολλές και θα ήταν υπερβολικά αισιόδοξο να θεωρηθεί ότι οι εξελίξεις είναι προβλέψιμες ή ότι μπορεί να υπάρξει σήμερα η αλάνθαστη προβολή μιας μελλοντικής κατάστασης. Προφανώς ένας τέτοιος δείκτης δε θα μπορούσε να αποτυπώνει τη συμμετοχή στον κοινωνικό διάλογο με μία απλή αριθμητική τιμή, με βάση την οποία θα μπορούσε κανείς να προβεί σε ιεραρχήσεις, αξιολογήσεις και συγκρίσεις. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε επικίνδυνες απλοποιήσεις και μεγάλες αυθαιρείες όσον αφορά την ιεράρχηση και την απόδοση αριθμητικών τιμών και σταθμίσεων στις επιμέρους συνιστώσες

και εκφάνσεις του κοινωνικού διαλόγου, γεγονός που θα καθιστούσε το δείκτη αυθαίρετο, χωρίς θεωρητική αξία, και ακατάλληλο για πρακτική εφαρμογή.

Εφόσον ο δείκτης αποδειχθεί διαχρονικά αξιόπιστος, τότε θα μπορούσε παράλληλα να αποτελέσει όχι απλά ένα μέσο καταγραφής και σύγκρισης καταστάσεων, αλλά πολύ περισσότερο ένα καινοτόμο εργαλείο επαγρύπνησης, ικανό να παρέχει το αναλυτικό υλικό για τη μελέτη των προβλημάτων, αλλά και την αναζήτηση και αξιολόγηση πιθανών λύσεων, πάντα προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης μιας υγιούς και αποτελεσματικής δημόσια διαβούλευσης με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και τη συρρίκνωση των αρνητικών συνεπειών της. Επιπλέον, ο δείκτης σχεδιάστηκε σε τεχνικό επίπεδο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για τα επόμενα στάδια του προγράμματος National Awareness Raising Actions on Social Inclusion and Social Protection, δηλαδή την πραγματοποίηση σεμιναρίων για τη διάδοση των αποτελεσμάτων στους κύριους φορείς κοινωνικού διαλόγου στην Ελλάδα, καθώς και την πραγματοποίηση εξειδικευμένων μαθημάτων για υψηλόβαθμα στελέχη οργανισμών που εμπλέκονται στα σχετικά θέματα.

Είναι προφανές ότι σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, με ανύπαρκτη παράδοση δημόσιας διαβούλευσης σε όλους τους τομείς, το εγχείρημα είναι πρωτότυπο, όσο και δύσκολο. Η συγκυρία ωστόσο είναι πολύ καλή, διότι ο πληουραλισμός των φορέων που συνυπογράφουν την πρωτοβουλία, δηλαδή το Ινστιτούτο Εργασίας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος, το Ελληνικό Δίκτυο Κατά της Φτώχειας, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, η Ελληνική Ραδιοφωνία και Τηλεόραση, το Κέντρο Φροντίδας Παιδιού και Οικογένειας και το Κέντρο Ανάπτυξης και Εκπαίδευσης *Ευρωπαϊκή Προοπτική*, αποτελεί, *mutatis mutandis*, μια ιδανική αφετηρία για την ανάπτυξη και αξιολόγηση του συγκεκριμένου εγχειρήματος.

II. Μεθοδολογία

Η φτώχεια παραμένει ένα φαινόμενο σε έξαρση, όχι μόνο στις αναπτυσσόμενες περιοχές του πλανήτη, αλλά και στο κέντρο των σύγχρονων δυτικών μεγαλουπόλεων. Η σχετική βιβλιογραφία, αν και σχετικά εκτεταμένη, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως επαρκής για την ουσιαστική κατανόηση της δομής και των γενεσιουργών αιτών της φτώχειας, καθώς και των εκφάνσεων που αυτή έχει στα διάφορα χωρικά επίπεδα και στις πληθυσμιακές ομάδες. Παράλληλα η βιβλιογραφία σχετικά με τον κοινωνικό διάλογο για τη φτώχεια είναι περιορισμένη, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, όπως περιορισμένη είναι και η βιβλιογραφία σχετικά με τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για άλλους κοινωνικούς τομείς, όπως για παράδειγμα η υγεία ή η τοξικοεξάρτηση. Σε αυτό το επίπεδο έχουν κυκλοφορήσει στο εξωτερικό κατά περιόδους χρήσιμοι πρακτικοί οδηγοί διαβούλευσης. Οι παραπάνω οδηγοί όμως εκδίδονται κατά κανόνα από δημόσιους φορείς (κυβερνητικές υπηρεσίες, ΟΤΑ) οι οποίοι επιθυμούν να ενθαρρύνουν τη διαβούλευση και για αυτόν το λόγο δεν είναι πρακτικά αξιοποιήσιμοι για τους σκοπούς της παρούσας προσέγγισης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι η ερευνητική ομάδα προσπάθησε να επικεντρωθεί στο ζητούμενο, που είναι η κατάρτιση του συγκεκριμένου δείκτη και απέφυγε κάθε περεταίρω αναφορά στην ανάλυση του φαινομένου της φτώχειας αυτής καθαυτής, που αν και έχει τεράστιο ερευνητικό ενδιαφέρον, υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας προσπάθειας. Η ομάδα απέφυγε επίσης γενικές αναφορές στη θεωρία των δεικτών, καθώς το ζητούμενο δεν ήταν *αν* μπορεί να κατασκευαστεί ο δείκτης, αλλά *τι είδους* δείκτη θα κατασκευάσουμε. Ωστόσο, πρακτικά και κρίσιμα θέματα της θεωρίας των δεικτών, τα οποία κυρίως σχετίζονται με τη σχετική βαρύτητα των επιμέρους παραμέτρων και με τα προβλήματα που αυτή συνεπάγεται στην πραγματοποίηση διαχρονικών συγκρίσεων, λαμβάνονται υπόψη κατά την ανάλυση. Εξαιτίας λοιπόν της έλλειψης ενός κατάλληλου προτύπου, η ερευνητική προσέγγιση ξεκίνησε από μηδενική βάση, με τη δημιουργία ενός θεωρητικού-αναλυτικού πλαισίου τριών πυλώνων, ως εξής:

<p>Πιθανοί φορείς κοινωνικού διαλόγου-δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια</p>	<p>Πιθανές διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου-δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια</p>	<p>Πιθανοί δέκτες προτάσεων-εκτελεστικοί φορείς αντιμετώπισης της φτώχειας και των συνεπειών της</p>
--	---	--

Στη συνέχεια η προσπάθεια επικεντρώθηκε στον εντοπισμό συγκεκριμένων πλέον φορέων ή/και διαδικασιών για κάθε ένα από τους τρεις παραπάνω πυλώνες. Σε αυτό το επίπεδο έπρεπε να αξιοποιηθεί η γνώση και η εμπειρία φορέων που σχετίζονται καταρχήν με τη φτώχεια, με το σκεπτικό ότι οι φορείς αυτοί θα μπορούσαν με τη σειρά τους να υποδείξουν άλλα πρόσωπα και φορείς, έτσι ώστε να προσεγγιστούν τελικά το δυνατόν περισσότεροι εμπλεκόμενοι με τη μορφή χινοσστιβάδας. Οι φορείς που αρχικά επιλέχθηκαν ήταν οι συνυπογράφωντες την παρούσα πρωτοβουλία, καθώς και οι 16 φορείς της Εθνικής Επιτροπής Κοινωνικής Προστασίας του Ν. 3144/2003 «Κοινωνικός διάλογος για την προώθηση της απασχόλησης και την κοινωνική προστασία και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 111/8.5.2003) που επιφορτίστηκαν με την προώθηση του κοινωνικού διαλόγου για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την ανάπτυξη δικτύου για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ενσωμάτωση και τη γνωμοδότηση για τη διαμόρφωση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση του εθνικού σχεδίου δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση. Πρόκειται για το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, το Υπουργείο Ανάπτυξης, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.), την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.), την Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος (Ε.Ν.Α.Ε.), την Εκκλησία της Ελλάδος, την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.Ε.Α.), τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.) το Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών (Σ.Ε.Β.), τη Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.), την Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.) και την Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (Ε.Σ.Ε.Ε.).

Οι φορείς αυτοί, όπως και κάθε νέος ερωτώμενος φορέας που προέκυψε κατά την προαναφερθείσα διαδικασία, προσεγγίστηκαν κυρίως μέσω προσωπικών συνεντεύξεων με τη συνδρομή ερωτηματολογίου (βλέπε παράρτημα). Επιπλέον, εξαιτίας της πρωτοτυπίας και της πολυπλοκότητας του εγχειρήματος, στις συνεντεύξεις δε χρησιμοποιήθηκαν βοηθοί έρευνας, αλλά μόνο δύο έμπειροι ερευνητές που επιχειρήσαν να ενθαρρύνουν το διάλογο και να καταγράψουν ιδέες, προτάσεις και εκτιμήσεις στο πλαίσιο μιας πιο ανοικτής συζήτησης. Η μη χρήση επιπλέον ερευνητών κρίθηκε επίσης αναγκαία προκειμένου να εξασφαλιστεί μια μεγαλύτερη ομοιογένεια στη συλλογή και καταγραφή των δεδομένων. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 24 ερωτήσεις, οι περισσότερες από τις οποίες είναι κλειστού τύπου και σχεδιάστηκε με τρόπο, ώστε η συμπλήρωσή του υπό κανονικές συνθήκες να μη ξεπερνάει τα δέκα λεπτά. Το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή μετά από μια σειρά δοκιμαστικών συνεντεύξεων. Οι ερωτήσεις 2 έως 6 επιχειρούν την καταγραφή του εύρους της εκπροσώπησης του εκάστοτε φορέα. Το σκεπτικό εδώ είναι ότι όσο περισσότερα άτομα εκπροσωπούνται και από όσο περισσότερες πληθυσμιακές-κοινωνικές ομάδες αυτά προέρχονται, τόσο πιο υγιής είναι η βάση του διαλόγου. Οι ερωτήσεις 7 έως 10 επιχειρούν να τεκμηριώσουν την εμπλοκή του εκάστοτε φορέα με τα θέματα της φτώχειας. Υπάρχουν φορείς με πλατιά εκπροσώπηση, αλλά μικρή σχέση με τη φτώχεια, άλλοι με μικρή εκπροσώπηση, αλλά μεγάλη εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας, και φυσικά όλες οι ενδιάμεσες περιπτώσεις. Οι ερωτήσεις 11 έως 14 εξειδικεύουν την παραπάνω τεκμηρίωση με συγκεκριμένα επιχειρήματα. Οι ερωτήσεις 15 έως 22 επιχειρούν να καταγράψουν τη δραστηριοποίηση του ερωτώμενου φορέα ως προς το δεύτερο πυλώνα, δηλαδή τη συμμετοχή σε διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια. Τέλος, οι ερωτήσεις 23 και 24 σχεδιάστηκαν με σκοπό να ενθαρρύνουν τη σκέψη γύρω από το ποιες παράμετροι πιθανώς επηρεάζουν την ποσότητα και ποιότητα του διαλόγου για τη φτώχεια, και να διευκολύνουν αφενός την καταγραφή της γνώσης και εμπειρίας των φορέων γύρω από αυτό το ζήτημα και αφετέρου τη γέννηση ιδεών. Για την προώθηση του ερωτηματολογίου στους φορείς, προκειμένου να είναι προετοιμασμένοι για τις συνεντεύξεις, χρησιμοποιήθηκε κάθε πρόσφορη κατά περίπτωση μέθοδος όπως φυσική αλληλογραφία, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και τηλεομοιοτυπίες. Όπως ήταν αναμενόμενο, λόγω της πρωτοτυπίας του εγχειρήματος, του σχετικά περι-

ορισμένου διαθέσιμου χρόνου, αλλά και της εποχής που πραγματοποιήθηκε η έρευνα, η ανταπόκριση των φορέων δεν ήταν μεγάλη¹.

1. Ανάμεσα στους φορείς που δεν ανταποκρίθηκαν, παρά τις επανειλημμένες οχλήσεις, ήταν και ο ΣΕΒ. Έτσι δεν κατέστη δυνατόν να καταγραφούν οι απόψεις ενός από τους πλέον σημαντικούς εκπροσώπους των παραγωγικών φορέων στη χώρα μας.

III. Εκ των προτέρων αξιολόγηση

1. Η χρήση ενός *σύντομου* ερωτηματολογίου για την καταγραφή ενός πολύπλοκου φαινομένου δεν μπορεί να καλύψει όλες τις πιθανές διαστάσεις του προβλήματος. Από την άλλη πλευρά όμως είναι γνωστό ότι στην πράξη είναι δύσκολο να απασχολήσει κανείς τους ερωτώμενους για πολύ ώρα: θεωρήθηκε ότι τα δέκα λεπτά βασικής συνέντευξης ή τέσσερις σελίδες ερωτηματολογίου (δύο φύλλα) δεν έπρεπε να ξεπεραστούν. Το πλήθος των ορθά συμπληρωμένων ερωτηματολογίων είναι αντιστρόφως ανάλογο με το μέγεθός τους.
2. Η χρήση ενός *μοναδικού* ερωτηματολογίου για την καταγραφή πληροφοριών από ένα πλήθος ετερόκλητων φορέων –ο καθένας από τους οποίους έχει διαφορετική δομή, αποστολή, οργάνωση και τρόπο λειτουργίας– μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα κατανόησης των ερωτημάτων. Πράγματι, αρκετοί φορείς εξέφρασαν παράπονα, από το στάδιο των δοκιμαστικών ακόμη συμπληρώσεων, πως συγκεκριμένα ερωτήματα δεν ανταποκρίνονται στην περίπτωση τους. Η χρήση ωστόσο περισσότερων του ενός, εξειδικευμένων κατά φορείς ερωτηματολογίων, συνδέεται με δύο σημαντικά για τους σκοπούς της έρευνας αυτής προβλήματα: πρώτον, εμποδίζεται η ομοιογενής και συγκρίσιμη καταγραφή πληροφοριών και δεύτερον εμπεριέχει τον κίνδυνο της μεροληψίας και χειραγώγησης των απαντήσεων, αφού τα ερωτήματα θα ήταν διατυπωμένα με διαφορετικό τρόπο ή κάποια ερωτήματα θα αποκλείονταν εκ των προτέρων. Για τους παραπάνω λόγους έγινε προσπάθεια να ξεπεραστούν οι πιθανές δυσλειτουργίες με την παρουσία των συνεντευκτών κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.
3. Οι ερωτώμενοι φορείς στην πλειοψηφία τους δε διαθέτουν οργανωμένο μηχανισμό και θεσμοθετημένες διαδικασίες ανταπόκρισης σε αιτήματα συμπλήρωσης ερωτηματολογίων και παροχής πληροφοριών γενικότερα. Παρά την προσπάθεια να προσεγγιστεί το καταλληλότερο κάθε φορά άτομο, η ταύτιση των απόψεων του φορέα με τις απόψεις του συγκεκριμένου ατόμου δεν εξασφαλίζεται. Οι επικεφαλής των φορέων και οργανισμών δεν είναι εύκολα

- προσπελάσιμοι (και διαθέσιμοι) για τέτοια θέματα, κάτι που είναι κατανοητό. Η απόπειρα παραπομπής της συμπλήρωσης σε θεσμοθετημένα διοικητικά όργανα, όπως μια Γενική Συνέλευση ή μια συνεδρίαση Διοικητικού Συμβουλίου, ακόμη και αν έφερνε κάποια αποτελέσματα, θα συνδεόταν με σημαντικές καθυστερήσεις.
4. Η πέμπτη ερώτηση («εφόσον έχετε μέλη, σε ποιο ποσοστό αυτά ανήκουν στις παρακάτω κατηγορίες;») του ερωτηματολογίου αποσκοπεί στην άντληση πληροφοριών για την κατάταξη των μελών των φορέων σε διάφορες πληθυσμιακές κατηγορίες (με βάση την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, την επαγγελματική κατάσταση κ.λπ.). Το σκεπτικό εδώ είναι ότι όσο περισσότερες ομάδες του πληθυσμού εκπροσωπούνται ικανοποιητικά, τόσο πιο υγιής και αποτελεσματικός είναι ο κοινωνικός διάλογος. Η προτεινόμενη κατηγοριοποίηση ενδέχεται να μη θεωρηθεί επαρκής. Θα πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι οι φορείς δε διαθέτουν την κατάλληλη πληροφόρηση και έτσι μια ακόμη πιο λεπτομερειακή κατάταξη δε θα ήταν λειτουργική. Οι κατηγορίες που παρατίθενται αποτελούν μια συμβιβαστική (και σίγουρα όχι τη μοναδική ορθή) πρόταση. Η ιδανική λύση άλλωστε θα απαιτούσε την πολλαπλή κατηγοριοποίηση με τη μορφή πλέγματος, δηλαδή συνδυασμό όλων των υποκατηγοριών μεταξύ τους, πράγμα ανέφικτο με τις παρούσες συνθήκες.
5. Τα υποερωτήματα δ' και ε' της έκτης ερώτησης («υπάρχουν κομματικοί συνδυασμοί; –προέρχονται τα μέλη σας από όλο το πολιτικό φάσμα;») εμπεριέχουν εκ των πραγμάτων μια πολιτική φόρτιση. Οι ερωτήσεις αυτές ωστόσο θεωρήθηκαν σημαντικές, με βάση το σκεπτικό ότι η πλατιά πολιτική εκπροσώπηση αποτελεί υγιές χαρακτηριστικό του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης και υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις, μπορεί να οδηγήσει σε συναινετικές λύσεις ευρείας αποδοχής.
6. Η έβδομη ερώτηση («πώς τεκμηριώνεται / νομιμοποιείται η ανάμειξη του φορέα σας σε θέματα φτώχειας») και η όγδοη ερώτηση («αποτελεί η αντιμετώπιση της φτώχειας την πρωταρχική προτεραιότητα του φορέα σας;») ενδέχεται να αντιμετωπίζονται με προκατάληψη από τους φορείς, ως προς το ότι η μη επαρκής τεκμηρίωση θα τους έθετε εκτός καταγραφής. Στην πραγματικότητα δεν υπήρξε τέτοια πρόθεση (και αυτό κατέστη σαφές από

τους συνεντευκτές κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις διατυπώθηκαν με σκοπό να καταγραφεί ποιοι φορείς πράγματι ασχολούνται με την αντιμετώπιση της φτώχειας (και εφόσον είναι περιορισμένοι, αυτό να αποτυπώνεται στην έρευνα). Από την άλλη μεριά, το δυναμικό και η άποψη των φορέων που δεν ασχολούνται άμεσα με τη φτώχεια, αλλά δυνητικά θα μπορούσαν να το κάνουν, εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικές παραμέτρους της παρούσας ανάληψης. Όπως ειπώθηκε προηγουμένως, η μελέτη δεν περιορίζεται στην καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, αλλά σχεδιάστηκε με τρόπο που να αποτελέσει σημείο αναφοράς για μελλοντικές προσεγγίσεις.

7. Στη 19^η ερώτηση («ποιες εκδηλώσεις σχετικά με τη φτώχεια οργανώσατε κατά τους τελευταίους 24 μήνες»), το προτεινόμενο χρονικό διάστημα εμπιρεύει ένα βαθμό αυθαιρεσίας (θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερο ή μικρότερο). Και πάλι πρόκειται για μια συμβιβαστική πρόταση, που προτιμήθηκε σε σχέση με μια ανοικτή διατύπωση χωρίς χρονικό περιορισμό (που θα μπορούσε να συμπεριλάβει εκδηλώσεις που έγιναν πριν από πολλά χρόνια και η επίδρασή τους έχει ασθενήσει) ή μια γενική διατύπωση («εύλογο χρονικό διάστημα»), η οποία δέχεται πολλές διαφορετικές ερμηνείες.
8. Η 23^η ερώτηση («σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι παρακάτω παράγοντες είναι σημαντικοί στη διαμόρφωση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια στην Ελλάδα») είναι πολύ εκτεταμένη. Παράλληλα, η ζητούμενη ταξινόμηση σε λίγο έως πολύ, σε μια κλίμακα από το ένα έως το πέντε είναι υποκειμενική και δεν οδηγεί οπωσδήποτε σε αυστηρά συγκρίσιμα συμπεράσματα. Ο στόχος του ερωτήματος ωστόσο δεν περιορίζεται στον καθορισμό της σειράς κατάταξης. Τα 27 προτεινόμενα πεδία αποτέλεσαν στην πραγματικότητα μια πρώτη προσέγγιση των βασικών παραμέτρων του υπό κατασκευή δείκτη. Η ερευνητική ομάδα θεώρησε ότι θα ήταν λανθασμένη τακτική να δημιουργηθεί στην προκαταρκτική φάση η εντύπωση ότι ο δείκτης είναι δεδομένος. Πέραν από τη ζητούμενη έμμεση αξιολόγηση, το ερώτημα αυτό αποτέλεσε προετοιμασία για το 24ο και τελευταίο ερώτημα («ποια άλλη ενέργεια θα μπορούσε να διευκολύνει ή/και να ενδυναμώσει τον κοινωνικό διάλογο για τη φτώχεια;»), η ορθή και ολοκληρωμένη απά-

ντηση του οποίου από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς ήταν αποφασιστικής σημασίας για την κατάρτιση ενός αξιόπιστου δείκτη.

Η ενασχόληση με τα ζητήματα καταπολέμησης της φτώχειας και των συνεπειών της είναι εξ ορισμού ένα ιδιαίτερα φορτισμένο πολιτικά θέμα. Η ερευνητική ομάδα, όπως εξάλλου δεσμεύτηκε και από το ίδιο το πρόγραμμα, χειρίστηκε την έρευνα με τρόπο καθαρά επιστημονικό, χωρίς προκαταλήψεις, περιορισμούς και μεροληψίες. Έγινε κάθε δυνατή προσπάθεια (στο πλαίσιο των χρονικών περιορισμών που υπήρχαν) να προσεγγιστούν όσο το δυνατόν περισσότεροι φορείς, από όλους τους κοινωνικούς χώρους και να καταγραφούν οι απόψεις τους σύμφωνα με τις παραπάνω προϋποθέσεις, ανοιχτά και ελεύθερα. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Δείκτης προορίζεται να αποτελέσει ένα καθαρά τεχνικό, επιστημονικά τεκμηριωμένο εργαλείο, το οποίο με την κατάλληλη αξιοποίηση και με πιθανές καλόπιστες μεθόδους τροποποιήσεις και προσαρμογές, θα μπορούσε να συμβάλει ουσιαστικά στην εξέλιξη της δημόσιας διαβούλευσης και του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια στην Ελλάδα.

IV. Δημόσια διαβούλευση και κοινωνική προστασία στην Ελλάδα

Η παράδοση της δημόσιας διαβούλευσης για θέματα φτώχειας, όπως και για οποιοδήποτε ζήτημα κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη. Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στη χώρα μας δημιουργήθηκε κάτω από διαφορετικές συνθήκες και ακολούθησε διαφορετική τροχιά τόσο σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, όσο και σε σχέση με τις χώρες του γεωγραφικά και δομικά εγγύτερου νοτιοευρωπαϊκού χώρου (που για πολλούς ερευνητές συγκροτούν ένα ιδιαίτερο μοντέλο κοινωνικής προστασίας)². Μεταξύ πολλών άλλων ουσιαστικών διαφορών, σημαντική θέση κατέχει και η αδυναμία συνεργασίας των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων στη βάση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης συναινετικών λύσεων. Το ελληνικό κοινωνικό κράτος σε ολόκληρη την ιστορική του παρουσία, αλλά πολύ περισσότερο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην πιο οργανωμένη μορφή του, χαρακτηρίστηκε από τον κατακερματισμό των κοινωνικών συγκρούσεων με στόχο την πρόσβαση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων στο κράτος. Η ταξική πάλη μετατράπηκε σε παραταξιακή και τα κόμματα απέκτησαν ηγετική θέση στην κοινωνία των πολιτών. Αναπτύχθηκε μια μόνιμη αντιφατική σχέση σύγκρουσης, αλλά και αλληλοεξυπηρέτησης κράτους και κοινωνίας. Η κοινωνία των πολιτών απέτυχε να οικοδομήσει το δικό της σύστημα αξιών και κανόνων και η προσπάθεια περιορισμού αδιαφανών μηχανισμών αναπλήρωσης πόρων παρεμποδίστηκε από τα οργανωμένα συμφέροντα διάφορων κοινωνικών ομάδων (Petmesidou 2003).

Παρά την αύξηση των σχετικών δαπανών για κοινωνική προστασία, οι διάφορες πολιτικές που εφαρμόστηκαν ήταν μάλλον αποσπασματικές, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και χωρίς ποτέ να υπακούουν σε μία συγκεκριμένη και μακροπρόθεσμη στρατηγική. Χωρίς την απαραίτητη ευρύτερη κοινωνική συναίνεση και την υποστήριξη από ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις, οι τομές που επιχειρήθηκαν κατά καιρούς ήταν περιορισμέ-

2. βλ. Leibfried (1992), Ferrera (1996)

νης εμβέλειας και απέτυχαν να επιφέρουν συνολική αναβάθμιση της κοινωνικής πολιτικής. Έτσι αυτή παρέμεινε κατακερματισμένη και ανισόρροπη, με κύρια χαρακτηριστικά την πόλωση του συστήματος αναπλήρωσης του εισοδήματος και την ύπαρξη χασμάτων στην κοινωνική προστασία, η οποία υπήρξε υπερβολικά γενναιόδωρη με ορισμένες προνομιακές ομάδες από τους συμμετέχοντες στην παραγωγική διαδικασία (μέσω διαρκούς και επίσημης εργασίας) εις βάρος όλων των υπολοίπων ομάδων. Πέραν τούτου, σημαντικές και αδικαιολόγητες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ακόμη και μεταξύ των παροχών σε παρεμφερείς κοινωνικοοικονομικές ομάδες, δεδομένου ότι η βαθμιαία ανάπτυξη του συστήματος αποτέλεσε κυρίως την ελλειμματική υλοποίηση προεκλογικών εξαγγελιών και την αντίστοιχη εξυπηρέτηση κομματικών και συντεχνιακών συμφερόντων.

Μέχρι σήμερα δεν έγινε κανένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός θεσμικού συστήματος προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών εθνικής κλίμακας, το οποίο να συνδυάζει την πρόληψη, αλλά και την ουσιαστική παρέμβαση σε περιόδους κρίσης. Σε διοικητικό επίπεδο εξακολουθεί να απουσιάζει μια ενιαία πολιτική σχεδιασμού, χρηματοδότησης, εκτέλεσης, παρακολούθησης, ελέγχου και αξιολόγησης των επιμέρους προγραμμάτων. Το σύστημα είναι ιδιαίτερα συγκεντρωτικό και ποτέ δε δημιουργήθηκε ένας επαρκής κρατικός μηχανισμός που θα λειτουργούσε ως συνδετικός κρίκος μεταξύ του τοπικού επιπέδου, των δευτεροβαθμίων και τριτοβαθμίων ιδρυμάτων κοινωνικής φροντίδας, των περιφερειακών συστημάτων υγείας και πρόνοιας, των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών και άλλων φορέων. Πολύ περισσότερο, ποτέ δεν αναπτύχθηκαν κρατικές πρωτοβουλίες ενθάρρυνσης του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης και σημαντικές ή καθημερινές αποφάσεις εξακολουθούν να λαμβάνονται χωρίς την αναγκαία διαφάνεια. Στο πλαίσιο αυτής της έλλειψης επικοινωνίας, αλλά και άρνησης διάχυσης της εξουσίας, η κοινωνική φροντίδα στην Ελλάδα περιορίστηκε στην παροχή υπολειμματικών υπηρεσιών προς τα πιο ευάλωτα άτομα του πληθυσμού και δεν κατάφερε ποτέ να εξειδικεύσει τις ανάγκες όλων των ομάδων του πληθυσμού, ούτε να αναπτύξει προληπτικό χαρακτήρα, αλλά περιορίστηκε στην εκ των υστέρων αντιμετώπιση των αναγκών σε περιόδους κρίσεων. Ποτέ δε δημιουργήθηκε κρατική διοικητική αυτοτέλεια ικανή να ξεπεράσει τις πιέσεις συγκεκριμένων προνομιακών πληθυσμιακών ομάδων (που συχνά αποτυπώνονται στις κομματικές πιέσεις των κομμάτων εξουσίας) και

να επιβάλλει την ανάπτυξη και την καθολικότητα των υπηρεσιών. Κατά συνέπεια η οικογένεια αποτέλεσε το ιστορικό αντίβαρο αυτής της αδυναμίας, φέροντας το μεγαλύτερο βάρος της ευθύνης της παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η απουσία μιας ισχυρής κοινωνίας των πολιτών είναι δομικό χαρακτηριστικό της ελληνικής κοινωνίας. «Ο εθελοντικός τομέας αναπτύχθηκε ελάχιστα στην Ελλάδα. Η πλειοψηφία των εθελοντικών οργανώσεων δημιουργήθηκαν από πολιτικά κόμματα μετά το 1974. Καθώς επηρεάζονται σε τεράστιο βαθμό από πολιτικούς παράγοντες, αναμειγνύονται σε εξαιρετικά χαμηλό βαθμό σε κοινωνικές δράσεις» (Rombolis et al 1995: 10). Οι εθελοντικές οργανώσεις δραστηριοποιήθηκαν στην αντιμετώπιση προβλημάτων τοπικής εμβέλειας, τα οποία παραμελήθηκαν από την κυβερνητική πολιτική. Έτσι σε πολλές περιοχές οι εθελοντικές οργανώσεις δημιουργήθηκαν με στόχο την άσκηση πίεσης στο κράτος για την ικανοποίηση των αιτημάτων των μελών τους. Το κράτος ανταποκρίθηκε με την υιοθέτηση φορολογικών απαλλαγών και την ικανοποίηση άλλων αιτημάτων μικρής κλίμακας. Με αυτήν την έννοια, ο ρόλος των εθελοντικών οργανώσεων περιορίστηκε στη δημοσίευση επιστολών και την πραγματοποίηση ετήσιων συνεδρίων. Οι εθελοντικές οργανώσεις λαϊκής βάσης, όπως και άλλοι φορείς εκτός του κράτους και των κομμάτων, δεν ανέπτυξαν καμία πρωτοβουλία στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής (Petmesidou 1991: 39). Το χαρακτηριστικό αυτό συνδέεται με την ανίσχυρη κοινωνία των πολιτών, την καθολική ένταξη κοινωνικών και ταξικών συγκρούσεων σε κομματικές αντιπαραθέσεις και τον υψηλό βαθμό πολιτικού και διοικητικού συγκεντρωτισμού. Παρόλο που διάφορα κοινωνικά στρώματα κατάφεραν κατά καιρούς να αποκτήσουν πρόσβαση στην εξουσία και στην κυβέρνηση της χώρας, δεν υπήρξε ποτέ μια κατεστημένη ηγεμονική τάξη. «Η εγκαθίδρυση του θεσμού του αστικο-δημοκρατικού κράτους στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, όπου επικρατούσαν προ-καπιταλιστικές συνθήκες, ενώ συγχρόνως απουσίαζε μια οικονομικά ισχυρή παραδοσιακή άρχουσα τάξη, οδήγησε στη διαμόρφωση μιας σχέσης ανάμεσα στον κρατικό μηχανισμό και την κοινωνία των πολιτών που έχει διαφορετικό χαρακτήρα από αυτή των αναπτυγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών. Η πολιτική εξουσία δεν απορρέει από την οικονομική ισχύ των αρχόντων κοινωνικών ομάδων, αλλά συμβαίνει μάλλον το αντίθετο» (Πετμεζίδου 1987: 185-6).

Η σχέση του εκάστοτε κυρίαρχου κοινωνικού στρώματος με το κράτος υπήρξε επισφαλής, η κρατική μηχανή δεν προσαρμόστηκε κατάλληλα στα δεδομένα του σύγχρονου καπιταλισμού και έτσι δημιουργήθηκε μια σχέση ισχυρής εξάρτησης της κοινωνίας των πολιτών από το κράτος. Η κοινωνία των πολιτών δεν κατάφερε να αναπτύξει αυτόνομους κανόνες και αξίες μακριά από την πολιτική και το κράτος, ενώ ο χαρακτήρας των συχνών συγκρούσεων γύρω από οικονομικά θέματα υπήρξε εξαιρετικά πολιτικοποιημένος. Όπως σημειώνει η Πετμεζίδου, «Στην Ελλάδα η ισχυρή ανάμιξη της πολιτικής των κομμάτων στην κοινωνία των πολιτών περιορίζει την πιθανότητα πραγματοποίησης ευρέων δομικών αλλαγών, που θα μπορούσαν να διευκολύνουν μια πιο ευέλικτη απόκριση στα κοινωνικά αιτήματα μέσω της μίξης του εθελοντικού και του κρατικού τομέα. Η συνειδητοποίηση αυτής της αναγκαιότητας βρίσκεται σε πολύ χαμηλή προτεραιότητα στις εκτιμήσεις των εμπορικών ενώσεων, των επαγγελματικών συλλόγων και των πολιτικών κομμάτων» (Petmesidou 1991: 45). Σε αντίθεση με τις χώρες της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης, η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα, στο βαθμό και στο μέτρο που ασκήθηκε, δε συνεισέφερε ουσιαδώς στην κοινωνική ανάπτυξη, και έτσι θέματα όπως η άμβλυση των ανισοτήτων μέσω της ανάπτυξης αναδιανεμητικών στρατηγικών και πολιτικών, η προαγωγή καθολικών αξιών μέσω της εμπέδωσης κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης, η ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών και η ανάδειξη ενός αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας, με την ισόρροπη εναρμόνιση κοινωνικών αναγκών και οικονομικών πόρων παρέμειναν στο περιθώριο πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών υστερήσεων (Βενιέρης 2004: 41).

Οι προσπάθειες δημόσιας διαβούλευσης που επιχειρήθηκαν πρόσφατα στη χώρα μας στον τομέα της κοινωνικής προστασίας είναι μεμονωμένες. Πρόκειται για τις διαδικασίες που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Απασχόληση και του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση. Σε αυτές συνεισέφεραν με τις τεκμηριωμένες προτάσεις τους και αρκετοί από τους φορείς που συνυπογράφουν την πρωτοβουλία στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται και η παρούσα μελέτη. Βέβαια η αποτελεσματικότητα, η αντιπροσωπευτικότητα (των φορέων και θεσμών που συμμετείχαν), αλλά και ο τρόπος που πραγματοποιήθηκε αυτή η διαβούλευση είναι αντικείμενο σοβαρής κριτικής, ακόμη και από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, καθώς μια αυστηρή ανάλυση θα

χαρακτήριζε τις διαδικασίες αυτές ως απλή απόπειρα δημιουργίας του αναγκαίου νομιμοποιητικού πλαισίου των Εθνικών Σχεδίων Δράσης. Κρίνοντάς τις με επιείκεια, θα μπορούσε κανείς να τις αντιμετωπίσει ως πρωτόγνωρες διαδικασίες, οι οποίες δρομολογήθηκαν χωρίς να υπάρχει καμία προηγούμενη εμπειρία στη χώρα σε αντίστοιχα θέματα και από τις οποίες μπορούν να αντληθούν χρήσιμα συμπεράσματα για το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση αντίστοιχων διαδικασιών στο μέλλον.

Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους προβάλλεται ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση μιας πιο ανοικτής και πιο δίκαιης κοινωνίας, αλλά παράλληλα και για τη διευκόλυνση της μετάβασης στη μεταβιομηχανική οικονομία. Η μελλοντική επιτυχία της προσαρμογής του κράτους πρόνοιας στα νέα δεδομένα εξαρτάται αφενός από την οικοδόμηση ενός ευρύ συνασπισμού συνηγορίας που θα ενώνει όλους εκείνους που περιθωριοποιούνται ή αδικούνται από το υπάρχον σύστημα και αναγνωρίζουν την ανάγκη αντικατάστασής του και συναρτάται αφετέρου με τη διευκρίνιση των όρων της μετάβασης, ώστε να εξασφαλιστεί η πλατιά συναίνεση της κοινής γνώμης (Ματσαγγάνης 2004). Σε μία κοινωνία συνεχών εξελίξεων που οι διαμορφούμενες πολιτικές οφείλουν να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες, να είναι αποτελεσματικές και ευέλικτες, καθώς και να έχουν τη μέγιστη δυνατή κοινωνική συναίνεση, η προώθηση του κοινωνικού διαλόγου αποτελεί επιταγή. Εταίροι και συνομιλητές στη διαδικασία του κοινωνικού διαλόγου είναι όλοι όσοι εμπλέκονται στη διαμόρφωση, εφαρμογή και αξιολόγηση των πολιτικών και κυρίως όλοι όσοι είναι αποδέκτες των πολιτικών αυτών.

V. Ο Δείκτης για τη Συμμετοχή στον Κοινωνικό Διάλογο κατά της Φτώχειας: τεχνική ανάλυση

Προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση της διαδικασίας κατασκευής του Δείκτη, ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση κατά της φτώχειας διακρίνονται σε τρία επίπεδα, ως εξής:

Πρώτο επίπεδο: **συμμετέχοντες**

(ποιος θέλει / μπορεί / δικαιούται / πρέπει να συμμετάσχει στο διάλογο;)

Δεύτερο επίπεδο: **διαδικασίες**

(πώς εγκαθιδρύεται ο διάλογος / διαβούλευση και με ποιες διαδικασίες συνεχίζεται;)

Τρίτο επίπεδο: **αποφάσεις**

(ποιος παραλαμβάνει τα μηνύματα του διαλόγου / διαβούλευσης και πώς τα αξιοποιεί;)

Η διάκριση στα τρία αυτά επίπεδα έχει κυρίως τεχνικό χαρακτήρα και δεν είναι απόλυτη, καθώς τα όρια μεταξύ τους είναι μερικές φορές δυσδιάκριτα. Θα πρέπει να τονίσουμε εκ των προτέρων ότι η απλή παράθεση επιμέρους παραμέτρων έχει μόνο αναλυτική αξία και δεν μπορεί να οδηγήσει από μόνη της σε συνολική ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου. Σε ό,τι αφορά στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια, μόνον η αλληλεξάρτηση των επιμέρους παραγόντων και η καταγραφή του διαρκώς μεταβαλλόμενου μεταξύ τους συσχετισμού θα μπορούσε να προσεγγίσει ικανοποιητικά την πραγματικότητα. Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ένας γενικός και καθολικά αποδεκτός ορισμός του «καλού» κοινωνικού διαλόγου. Ο κοινωνικός διάλογος εμπεριέχει επιμέρους χαρακτηριστικά που δεν είναι ουδέτερα αξιολογικών κρίσεων και που ανάλογα με την περίπτωση, η σημασία τους ενδέχεται να αποκτάει ένα ιδιαίτερο πρόσημο και βαρύτητα στη συνολική αξιολόγηση του διαλόγου. Για παράδειγμα, όπως αναλυτικότερα φαίνεται παρακάτω:

- ένας «αποτελεσματικός» δημόσιος διάλογος μπορεί να συνεπάγεται τον αποκλεισμό των απόψεων κάποιων ατόμων για λόγους απλοποίησης και ταχύτητας,
- ένας «επιθυμητός» ή «υγιής» δημόσιος διάλογος μπορεί να ορίζεται (εννοιοδοτείται) διαφορετικά από διαφορετικές ομάδες συμφερόντων,
- ένας απόλυτα «αντιπροσωπευτικός» διάλογος μπορεί να αποβεί δύσκαμπος και έτσι αναποτελεσματικός,
- ένας «ευέλικτος» διάλογος μπορεί ίσως να αντιμετωπίσει καλύτερα μία τρέχουσα κατάσταση, αλλά και να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη μεριά του πιο ισχυρού διαπραγματευτή (για παράδειγμα των πιο προνομιακών κοινωνικών ομάδων πίεσης ή συμφερόντων),
- ένας αυστηρά δομημένος διάλογος με θεσμοθετημένες διαδικασίες είναι πιθανώς πιο δίκαιος, αλλά παράλληλα πιο δυσκίνητος και χρονοβόρος.

Οι παραπάνω αντιφάσεις λαμβάνονται υπόψη στη συνέχεια, όπου εξετάζονται ένα προς ένα τα επιμέρους συστατικά στοιχεία του δείκτη. Τα στοιχεία αυτά είναι τα εξής:

1. το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται.
2. το πλήθος των φορέων κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης.
3. το πλήθος και η διασπορά της προέλευσης των ατόμων που εκπροσωπεί ο εκάστοτε φορέας.
4. ο τρόπος διοίκησης του εκάστοτε φορέα και η εξουσιοδότηση αντιπροσώπων για συμμετοχή στο διάλογο.
5. η ανεξαρτησία του φορέα.
6. η νομιμοποίηση της ενασχόλησης του φορέα με θέματα φτώχειας.
7. η προτεραιότητα που δίνει ο κάθε φορέας σε ζητήματα φτώχειας.
8. η επιμέρους εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας.
9. η τεκμηριωμένη γνώση για τη φτώχεια και η αποδοχή ενός κοινού ορισμού.

10. η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.
11. η ενίσχυση της εκπαίδευσης και της έρευνας για τη φτώχεια.
12. η δικτύωση του εκάστοτε φορέα και η εμπειρία του σε θέματα κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης.
13. η εμπειρία του εκάστοτε φορέα στην επιρροή της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής.
14. η δημιουργία ενός παρατηρητηρίου για τη φτώχεια.
15. η συμμετοχή, το πλήθος και ο συντονισμός των φορέων – αποδεκτών μηνυμάτων και λήψης αποφάσεων.

Στοιχείο 1: το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται

Γενικά μπορεί να υποστηριχτεί ότι ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση προϋποθέτουν την εκπροσώπηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Η παράμετρος αυτή θα πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με το πολιτικό σύστημα αναφοράς. Η δημόσια διαβούλευση δεν μπορεί, ούτε πρέπει να υποκαταστήσει τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, αλλά ευδοκιμεί παράλληλα με αυτές. Το δημοκρατικό πολίτευμα, με όσες αδυναμίες και αν έχει, αποτελεί τον πιο πρόσφορο τρόπο λήψης και νομιμοποίησης συλλογικών κοινωνικών αποφάσεων. Από την άλλη μεριά η πολιτική σε αυτό το επίπεδο αποτελεί κυρίως έναν μηχανισμό εξισορρόπησης συμφερόντων. Είναι προφανές ότι στο πλαίσιο αυτό τα συμφέροντα των φτωχότερων δεν εκπροσωπούνται επαρκώς και εδώ ακριβώς υπεισέρχεται η έννοια της υγιούς κοινωνίας πολιτών. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης αποτελεί συστατικό στοιχείο της άμεσης δημοκρατίας και σε αυτήν τη βάση, όλοι όσοι διατυπώνουν δημόσια τις απόψεις τους δε χρειάζεται ούτε να είναι εκλεγμένοι ούτε να λειτουργούν στη βάση κάποιου καταστατικού. Η άμεση δημοκρατία ταιριάζει περισσότερο στη μορφή λειτουργίας των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Από την άλλη πλευρά, η λογοδοσία που πηγάζει από ένα καταστατικό έγγραφο είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, η οποία απαιτεί τυπικές διαδικασίες και κυρίως εκλογές για να εγγυηθεί ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται με δίκαιο και αντιπροσωπευτικό τρόπο. Η κοινοβουλευτική δημοκρατία αποτελεί το φυσικό χώρο των κυβερνήσεων. Και οι δύο δρόμοι είναι χρήσιμοι,

εφόσον επιθυμούνται πολιτικές που εκφράζουν το δημόσιο συμφέρον. Χωρίς συνεπή δημόσια πίεση, οι κυβερνήσεις θα αθετούσαν ασύστολα τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις. Παράλληλα, χωρίς εκλογές είναι αδύνατον να συμψηφιστούν τα διαφορετικά ενδιαφέροντα και τα θέματα που θέτει η Κοινωνία των Πολιτών. Πέρα από την πολιτική και κομματική διεκδίκηση εξουσίας και την ικανοποίηση αιτημάτων/συμφερόντων, η δημόσια διαβούλευση μπορεί να αναδείξει θέματα και να οδηγήσει σε κοινωνικά επιθυμητές λύσεις πλατιάς συναίνεσης.

Υπό αυτή την έννοια λοιπόν, σημασία δεν έχει μόνον η συμμετοχή μεγάλου πλήθους πολιτών, αλλά και η ικανοποιητική εκπροσώπηση διάφορων κοινωνικών ομάδων. Σε αυτές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παράμετροι όπως το φύλο, η ηλικία, το εισόδημα, η επαγγελματική κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο, η γεωγραφική διασπορά κ.ά. Πρέπει να λαμβάνεται επίσης υπόψη, συνδυαστικά με τα παραπάνω, η εκπροσώπηση ομάδων όπως τα άτομα με αναπηρίες, οι πρόσφυγες, οι μετανάστες και κάθε άλλη κοινωνικά ευαίσθητη ομάδα. Ένα επιπλέον πρόβλημα που προκύπτει είναι ότι ενώ ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού παραμένει πιθανώς αποκλεισμένο από κάθε μορφή δημόσιας διαβούλευσης, ένα άλλο μικρό κομμάτι εξασφαλίζει μεγαλύτερη εκπροσώπηση από αυτή που του αντιστοιχεί. Για παράδειγμα, το ίδιο άτομο μπορεί να εκφέρει άποψη μέσω συλλογικών φορέων ως γυναίκα, ως πολύτεκνη και ως αγρότισσα. Πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη η άποψη των ίδιων των φτωχών, την οποία θα εξετάσουμε ξεχωριστά. Είναι προφανές ότι η ποσοστιαία εκπροσώπηση όλων των παραπάνω είναι αναποτελεσματική, αλλά και ανέφικτη. Κάτι τέτοιο θα αντιστοιχούσε με τη διενέργεια δημοψηφισμάτων με καθολική συμμετοχή σε εθνικό επίπεδο με όλες τις αδυναμίες που αυτό συνεπάγεται (όπως π.χ. πώς τίθεται η ατζέντα, πώς καλύπτεται το κόστος κ.λπ.). Πρακτικά, τα προβλήματα αυτά μετακυλίσονται σε άλλο επίπεδο, μέσω της μετατόπισης του κέντρου βάρους του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης σε επίπεδο φορέων.

Ένα σημείο στο οποίο οφείλουμε να επιμείνουμε λίγο παραπάνω, όταν μιλάμε για δημόσια διαβούλευση, είναι ότι δε θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι το lobbying (παγκοσμίως) αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα. Από άτυπη περιθωριακή διεργασία αναβαθμίζεται σε κεντρική πολιτική δύναμη με ουσιαστικό περιεχόμενο και συχνά θεσμικό χαρακτήρα. Η δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια δεν έχει περιθώρια να αφήσει

αυτό το πεδίο ανεκμετάλλευτο. Στην Ελλάδα, η πίεση οργανωμένων ομάδων συμφερόντων μπορεί να έχει τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα όταν ασκείται σε αιρετούς αντιπροσώπους και κυρίως σε επίπεδο Κοινοβουλίου (βουλευτές), αλλά και Ευρωβουλής, καθώς και σε επίπεδο Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού (νομάρχες, δήμαρχοι, νομαρχιακοί και δημοτικοί σύμβουλοι).

Τα βήματα που ευνοούν το κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση προς αυτήν την κατεύθυνση είναι αφενός ο εντοπισμός των επιμέρους οργάνων λήψης αποφάσεων (επιτροπές του Κοινοβουλίου, θεματικές δημοτικές επιτροπές κ.λπ.) και αφετέρου η θεσμοθέτηση διαδικασιών δημόσιας διαβούλευσης για κάθε ένα από αυτά τα όργανα. Το κρίσιμο σημείο σε ό,τι αφορά τις συγκεκριμένες διαδικασίες είναι η ανάληψη δέσμευσης υιοθέτησης και εφαρμογής των προτάσεων της διαβούλευσης, υπό τον απαραίτητο όρο ότι η δέσμευση αυτή δεν καταστρατηγεί την αρχή της δημοκρατικής εκπροσώπησης και λειτουργίας. Η δημιουργία ενός ή περισσότερων μητρώων φορέων (δημόσιων, ιδιωτικών και της κοινωνίας πολιτών) συμμετοχής στη δημόσια διαβούλευση αυτού του επιπέδου, αν και είναι εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερα θετική συνεισφορά. Παράλληλα όμως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι πληθυσμιακές ομάδες που δε βλέπουν με συμπάθεια τις αναδιανεμητικές πολιτικές ή/και ειδικότερα συγκεκριμένες πολιτικές αντιμετώπισης της φτώχειας (στο σύνολο του πληθυσμού ή σε επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες), ενδέχεται να έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα επιρροής και έκφρασης των συμφερόντων τους μέσω lobbying στα όργανα λήψης αποφάσεων (σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο) από ότι άλλες πολυπληθέστερες ομάδες στην κοινωνία.

Στοιχείο 2: το πλήθος των φορέων κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης

Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση ευνοούνται από την κινητοποίηση ενός μεγάλου πλήθους φορέων, εφόσον βέβαια αυτοί τηρούν μια σειρά από προϋποθέσεις, οι οποίες θα εξεταστούν στη συνέχεια. Αν και κανένας φορέας δεν μπορεί εκ προοιμίου να αποκλειστεί από το διάλογο, το πλήθος των φορέων που συμμετέχει δε θα πρέπει να είναι τόσο μεγάλο, ώστε οι διαδικασίες να καθίστανται γραφειοκρατικές, δυσκίνητες και αναποτελεσματικές. Το ιδανικό πλήθος δεν είναι βέβαια προκαθορισμένο. Θα πρέπει

να θεωρείται ότι όσο αυξάνεται η εμπειρία και βελτιώνονται οι διαδικασίες της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια, τόσο θα αυξάνεται και η χωρητικότητα φορέων, χωρίς να εκδηλώνεται κάποιος αρνητικός αντίκτυπος στην αποτελεσματικότητα του διαλόγου. Οι φορείς συμμετοχής στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια, χωρίς να αποκλείεται η άποψη μεμονωμένων πολιτών, μπορεί να είναι:

- δημόσιοι φορείς (κυβερνητικές υπηρεσίες, δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, ερευνητικοί οργανισμοί κ.λπ.),
- οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (συνδικαλιστικά όργανα, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, σύλλογοι, ομάδες αυτοβοήθειας, ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες, εκκλησιαστικές οργανώσεις κ.λπ.).

Οι παραπάνω φορείς μπορεί να συμμετέχουν στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια με τρεις διαφορετικές ιδιότητες:

- ως φορείς ανάδειξης προβλημάτων, διατύπωσης αιτημάτων και διεκδίκησης λύσεων (οι οποίοι μπορούν να διακριθούν σε φορείς που εκφράζουν αιτήματα των μελών και φορείς που συνηγορούν υπέρ τρίτων),
- ως φορείς διαιτησίας ή παροχής αμερόληπτης επιστημονικής υποστήριξης,
- ως φορείς εξουσίας, λήψης αποφάσεων και εφαρμογής λύσεων.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι στην πράξη τα όρια μεταξύ των παραπάνω κατηγοριών δεν είναι ευδιάκριτα, σαφή και απόλυτα και ότι πολλοί φορείς μπορεί να συμμετέχουν σε διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια με τις δύο ή ακόμα και τις τρεις από τις παραπάνω ιδιότητες.

Στοιχείο 3: το πλήθος και η διασπορά της προέλευσης των ατόμων που εκπροσωπεί ο εκάστοτε φορέας

Εφόσον τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις που θα περιγραφούν στη συνέχεια, όσο περισσότερα άτομα αντιπροσωπεύονται από τον εκάστοτε φορέα, τόσο περισσότερα άτομα αντιπροσωπεύονται στο συνολικό επίπεδο διαλόγου, κάτι που –τηρουμένων των επιφυλάξεων που αναφέρονται παραπάνω στο στοιχείο 1 -είναι θετικό για τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση. Η μεγάλη και αναλογική κοινωνική διασπορά της προέλευσης των ατόμων εξασφαλίζει δυο

βασικές προϋποθέσεις που είναι χρήσιμες για τη δημόσια διαβούλευση:

- τον πλουραλισμό του διαλόγου με την παρουσίαση πολλών διαφορετικών απόψεων και την κατάθεση ιδεών προς αξιοποίηση,
- τη συναίνεση και την ευρεία αποδοχή των εκάστοτε προτεινόμενων μέτρων.

Θα πρέπει όμως στο σημείο αυτό να προστεθεί ότι το πλάτος της κοινωνικής εκπροσώπησης ενός συγκεκριμένου φορέα δεν αποτελεί μετρήσιμο μέγεθος. Πολύ περισσότερο δεν είναι δυνατή η σύγκριση και κατάταξη φορέων ως προς αυτήν την παράμετρο, διότι υπάρχουν συγκεκριμένοι περιορισμοί:

Πρώτον, οι φορείς που τηρούν στοιχεία για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των μελών τους είναι ελάχιστοι. Επιπρόσθετα, τα δεδομένα αυτά διαρκώς αλληάζουν, άρα απαιτείται συστηματική καταγραφή και ενημέρωση.

Δεύτερο, σημαντικοί φορείς οι οποίοι θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στο διάλογο (ενδεικτικά και χωρίς αξιολόγηση: ΕΣΥΕ, ΚΕΘΙ, διάφορα ΑΕΙ), λειτουργούν σε διαφορετική βάση και δε διαθέτουν μέλη.

Τρίτο, η έννοια της εκπροσώπησης είναι τελείως διαφορετική για έναν Ο.Τ.Α. σε σχέση με έναν σύλλογο αυτοβοήθειας.

Τέταρτο, ο βαθμός εμπλοκής των διαφόρων μελών είναι τελείως διαφορετικός κατά περίπτωση (για παράδειγμα, πολλοί Μ.Κ.Ο. έχουν εγγεγραμμένα μέλη χωρίς υποχρεώσεις, μέλη-συνδρομητές με διαφορετικά επίπεδα συνεισφοράς και μέλη που παρέχουν εθελοντική εργασία, διαφορετικής κατά περίπτωση συχνότητας ή δυσκολίας. Έτσι, ακόμη και αν υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία, θα ήταν αδύνατο να καταγραφεί και να αξιολογηθεί η εκπροσώπηση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις).

Πέμπτο, το πλήθος των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, ταξινομημένων με συνδυασμούς κριτηρίων, είναι πάρα πολύ μεγάλο και δεν είναι ρεαλιστικό να υποστηριχτεί ότι θα ήταν δυνατόν να εκπροσωπηθούν όλες.

Σε κάθε περίπτωση όμως, τηρουμένων των αναλογιών και σε σχέση με όσα προαναφέρθηκαν, βασικές διαστάσεις όπως το φύλο, η ηλικία, η απασχόληση, το μορφωτικό επίπεδο και ο τόπος κατοικίας θα μπορούσαν να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Αντιστρέφοντας το παραπάνω σκεπτικό, δι-

απιστώνεται πως το γεγονός ότι πολλοί φορείς εκπροσωπούν από τη φύση τους συγκεκριμένα συμφέροντα (όπως εργαζομένων, συνταξιούχων, ανέργων, γυναικών κ.ο.κ.) δε θεωρείται αρνητικό για τον κοινωνικό διάλογο, εφόσον σε συνολικό επίπεδο συμμετέχουν φορείς που εκπροσωπούν όλες τις ομάδες και φυσικά τις (συχνά) αντικρουόμενες απόψεις και συμφέροντα.

Στοιχείο 4: ο τρόπος διοίκησης του εκάστοτε φορέα και η εξουσιοδότηση αντιπροσώπων για συμμετοχή στο διάλογο

Το μεγάλο πλήθος και η πλατιά διασπορά της προέλευσης των ατόμων που πιθανόν εκπροσωπεί κάποιος φορέας δεν μπορούν να συμβάλουν στο δημόσιο διάλογο, εφόσον δεν αναπτύσσεται ομαλά η επικοινωνία της διοίκησης με τη βάση. Αποφασιστικής σημασίας για αυτήν την επικοινωνία είναι ο τρόπος εκλογής των διοικητικών οργάνων, ο οποίος αποτελεί φυσικά εσωτερική υπόθεση των φορέων. Στις περισσότερες περιπτώσεις όπου υπάρχουν μέλη, τα διοικητικά όργανα προκύπτουν έπειτα από καθολική ψηφοφορία ή ψηφοφορία μέσω αντιπροσώπων. Οι υποψήφιοι συνδυασμοί συχνά υποστηρίζονται από συγκεκριμένα κόμματα. Η εκπροσώπηση όλων των πολιτικών ή κομματικών κατευθύνσεων στους εκλογικούς συνδυασμούς των φορέων που συμμετέχουν, η ύπαρξη αντιπολίτευσης και η θέσπιση δημοκρατικών διαδικασιών διοίκησης αποτελούν θετικό στοιχείο διαλόγου. Η πολιτική-κομματική αντιπαράθεση εντός των φορέων ίσως να μπορεί να αποδώσει καλύτερα σε ήπιο κλίμα. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και η σύγκρουση είναι επιθυμητή εφόσον αυτή μπορεί να οδηγήσει σε νέες ισορροπίες.

Από εκεί και πέρα έχει μεγάλη βαρύτητα η απόφαση σχετικά με το ποιο ή ποια πρόσωπα θα λάβουν μέρος στον κοινωνικό διάλογο εκ μέρους του φορέα. Το πρώτο θέμα που προκύπτει είναι αν θα επιλεγεί ο επικεφαλής της διοίκησης ή κάποιο άλλο πρόσωπο. Στη δεύτερη περίπτωση πρέπει να δίνεται πολύ μεγάλη σημασία στις τυπικές διαδικασίες εξουσιοδότησης. Πέραν τούτου, το πρόσωπο που θα επιλεγεί θα πρέπει να απολαμβάνει οπωσδήποτε της εμπιστοσύνης τόσο της διοίκησης, όσο και της βάσης. Ένα άλλο σημείο προς συζήτηση είναι η έκταση της εξουσιοδότησης. Μέσα σε ποια όρια έχει ο αντιπρόσωπος την ευχέρεια να διαπραγματεύεται; Μέχρι ποιο βαθμό δεσμεύει το φορέα από τον οποίο προέρχεται με τις απόψεις του ή την υπογραφή του; Προς εξέταση είναι επίσης ο χρονικός ορί-

ζοντας της εμπλοκής ενός εξουσιοδοτημένου αντιπροσώπου. Η δημόσια διαβούλευση είναι μία διαδικασία η οποία εκτυλίσσεται σε βάθος χρόνου, πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη μακροχρόνιας εμπιστοσύνης στο επιλεγμένο πρόσωπο, πιθανώς με ορίζοντα που ξεπερνά τον εκλογικό κύκλο. Επίσης η ίδια η συμμετοχή στις διαδικασίες εξασφαλίζει στους συμμετέχοντες σημαντική εμπειρία και αποτελεί από μόνη της μία διαδικασία μάθησης υψηλού επιπέδου. Από αυτή την άποψη ο εκάστοτε φορέας πραγματοποιεί μια σημαντική επένδυση στο πρόσωπο που επιλέγει να τον αντιπροσωπεύσει. Το πλεονέκτημα αυτό όμως έχει συγκεκριμένα όρια. Η υπερβολική εμπιστοσύνη σε ένα πρόσωπο αργά ή γρήγορα θα δημιουργήσει προβλήματα εφόσον το πρόσωπο αυτό γίνει υπερσυγκεντρωτικό ή αναντικατάστατο. Τέλος, μία ακόμη απόφαση που πρέπει να ληφθεί είναι το πόσα άτομα θα στελεχώσουν την ομάδα εκπροσώπησης. Όσο μεγαλώνει το πλήθος αυτής της ομάδας, τόσο περισσότερες δεξιότητες και γνώσεις μπορούν να αξιοποιηθούν και τόσο επιπλέον εμπειρία διαβούλευσης θα αποκτηθεί. Από την άλλη μεριά όμως, αυξάνονται ανάλογα και οι πιθανότητες κακής επικοινωνίας ή και διχογνωμίας εντός της ομάδας και έτσι μειώνεται η εμπιστοσύνη προς αυτήν, όπως μειώνεται το κύρος και η διαπραγματευτική της ικανότητα.

Στοιχείο 5: η ανεξαρτησία του φορέα

Ο βαθμός ανεξαρτησίας ενός φορέα επηρεάζει σημαντικά τη διαδικασία και τον τρόπο ανάδειξης προβλημάτων, διατύπωσης αιτημάτων και διεκδίκησης λύσεων. Η ανεξαρτησία έχει πολλές διαστάσεις, οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι η διοικητική και η οικονομική. Υπάρχουν πολλοί φορείς των οποίων τα διοικητικά όργανα δεν εκλέγονται από τη βάση, αλλά τοποθετούνται στις θέσεις αυτές με άλλες διαδικασίες. Για παράδειγμα, σε πολλές περιπτώσεις το καταστατικό ορισμένων φορέων προβλέπει την τοποθέτηση στη θέση του προέδρου ενός εκλεγμένου σε άλλη θέση ατόμου (π.χ. του δήμαρχου), ενός προσώπου εγνωσμένου κύρους (π.χ. ενός καθηγητή Πανεπιστημίου), του οικείου Μητροπολίτη κ.λπ. Σε πολλές περιπτώσεις, σε ανάλογες θέσεις τοποθετούνται άτομα που απλά χαίρουν της εμπιστοσύνης της εκάστοτε κυβέρνησης (χωρίς συχνά να έχουν τα κατάλληλα προσόντα), οδηγώντας έτσι εμμέσως σε έναν υδροκεφαλισμό (αλλά και μια αποτελεσματικότητα) της κεντρικής εξουσίας. Είναι προφανές ότι οι φορείς αυτοί δε θα πρέπει να αποκλειστούν από το διάλογο. Η παράμετρος όμως που αφορά τη

διοικητική ανεξαρτησία των φορέων θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη.

Αντίστοιχα ισχύουν και για την οικονομική ανεξαρτησία των φορέων που συμμετέχουν στο διάλογο. Παρόλο που η οικονομική ανεξαρτησία δεν είναι πάντα απαραίτητη προκειμένου να μπορεί κάποιος φορέας να ορθώσει το λόγο του όταν χρειαστεί, είναι ασφαλιές να υποθέσουμε ότι αυτή σαφώς διευκολύνει προς αυτήν την κατεύθυνση. Και σε αυτή την περίπτωση το κράτος (και άρα η εκάστοτε κυβέρνηση) είναι συνήθως ο παράγοντας που ελέγχει τη χρηματοδότηση και ενδεχομένως μπορεί με αυτόν τον τρόπο να αλλοιώσει την πραγματική βούληση. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι οποιοσδήποτε φορέας χρηματοδοτείται από δημόσιους πόρους δεν έχει θέση στο διάλογο. Εξάλλου, ακόμη και οι αμιγώς κρατικοί φορείς συμμετέχουν στο διάλογο. Προκειμένου όμως να αξιολογείται ο ρόλος του κάθε φορέα στην πραγματική του διάσταση, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω:

- το ύψος της κρατικής χρηματοδότησης,
- η συχνότητα της χρηματοδότησης και ο τακτικός ή έκτακτος χαρακτήρας της,
- ο βαθμός συσχέτισης της χρηματοδότησης με την επιβολή διαδικασιών ελέγχου και χειραγώγησης.

Στοιχείο 5: η λογοδοσία και διαφάνεια του φορέα

Σχετικές με τον τρόπο τοποθέτησης των διοικητικών οργάνων και με την ανεξαρτησία του φορέα, είναι οι έννοιες της λογοδοσίας και της διαφάνειας. Η λογοδοσία, ως διαδικασία απόδοσης λογαριασμού σε ένα φορέα που εποπτεύει ή πολύ περισσότερο στην κοινωνία ως σύνολο, δε θα πρέπει να νοείται ως καταστρατήγηση της ανεξαρτησίας. Επίσης, η λογοδοσία και η διαφάνεια δεν περιορίζονται στην ορθή χρηματοοικονομική διαχείριση, αλλά επεκτείνονται στον τρόπο λήψης στρατηγικών αποφάσεων, στις διαδικασίες διαμόρφωσης της ατζέντας, στις διαδικασίες επιλογής προσωπικού, στην εσωτερική οργάνωση και γενικά σε κάθε διάσταση της λειτουργίας ενός οργανισμού. Η λογοδοσία και η διαφάνεια αφορούν τόσο την προς τα έξω εικόνα του φορέα, όσο και την εικόνα του φορέα προς τα μεμονωμένα μέλη του. Ειδικότερα η λογοδοσία και η διαφάνεια:

- αυξάνουν την εμπιστοσύνη των μελών προς τη διοίκηση και διευκολύνουν την αποδοχή των ενεργειών της,
- κερδίζουν την αποδοχή και το σεβασμό των συνομιλητών-φορέων σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου και
- βελτιώνουν τη δημόσια εικόνα του φορέα στο σύνολο της κοινωνίας.

Η εμφάνιση κατά τα τελευταία χρόνια ενός πλήθους μη κυβερνητικών οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον κοινωνικό τομέα και χειρίζονται σημαντικούς πόρους έχει αυξήσει σημαντικά το αίτημα του κοινωνικού συνόλου για λογοδοσία. Η λογοδοσία αυτή μπορεί να εξασφαλίζεται -πέρα από την πιστή τήρηση των ελάχιστων διαδικασιών που προβλέπονται από τη νομοθεσία- με τη χρήση των υπηρεσιών ανεξάρτητων εκλεκτικών φορέων, τη θέσπιση συστημάτων διαχείρισης ποιότητας και την εισαγωγή παρόμοιων μεθόδων από τον κόσμο των επιχειρήσεων. Σύγχρονες τεχνολογίες, όπως το διαδίκτυο, παρέχουν πρόσθετες αυξημένες δυνατότητες λογοδοσίας και διαφάνειας στους φορείς που το επιθυμούν.

Στοιχείο 6: η νομιμοποίηση της ενασχόλησης του φορέα με θέματα φτώχειας

Αν και ένα μεγάλο πλήθος φορέων θεωρείται επιθυμητό στην ανάπτυξη της δημόσιας διαβούλευσης για την αντιμετώπιση της φτώχειας και των συνεπειών της, μια σημαντική παράμετρος που θα πρέπει να εξετάζεται είναι το αν και σε ποιο βαθμό νομιμοποιείται ο εκάστοτε φορέας να συμμετάσχει. Η νομιμοποίηση αυτή έχει μία εσωτερική και μία εξωτερική διάσταση. Η εσωτερική διάσταση αναφέρεται στο πώς και σε ποιο βαθμό τεκμηριώνεται η εμπλοκή του φορέα σε θέματα φτώχειας. Για παράδειγμα, η εμπλοκή αυτή μπορεί να προβλέπεται από το καταστατικό λειτουργίας ή να αποτελεί απόφαση ενός εξουσιοδοτημένου οργάνου, όπως μια γενική συνέλευση, ένα διοικητικό συμβούλιο κ.λπ. Μπορεί επίσης να προκύπτει από την επιλογή του φορέα από έναν εξωτερικό παράγοντα, προκειμένου να συμμετάσχει σε κάποιο θεσμοθετημένο όργανο αντιμετώπισης της φτώχειας. Σε γενικές γραμμές τα παραπάνω μπορούν σχετικά εύκολα να καταγραφούν.

Τα πράγματα είναι περισσότερο πολύπλοκα σε ό,τι αφορά στην εξωτερική νομιμοποίηση. Εδώ αναφερόμαστε στο αν και κατά πόσο ένας φορέας έχει δικαίωμα να ασχοληθεί με τα θέματα της φτώχειας, ενδεχομένως εν ονόματι των ίδιων των

φτωχών. Είναι προφανές ότι στις περιπτώσεις αυτές η καλή πρόθεση, ακόμη και αν θεωρείται δεδομένη, δεν αρκεί. Το πρόβλημα της νομιμοποίησης σχετίζεται με την αμφισβήτηση της δικαιοδοσίας παρέμβασης, εφόσον αυτή δεν προκύπτει αυτονόητα από την καθολική ή τουλάχιστον αντιπροσωπευτική συμμετοχή των ίδιων των ενδιαφερομένων, δηλαδή των φτωχών. Ένα επιπλέον θέμα που τίθεται και περιπλέκει την κατάσταση είναι το σε ποιο βαθμό αυτοί που πληρώνουν, δηλαδή οι φορολογούμενοι, αποτελούν εξορισμού «ενδιαφερόμενη ομάδα». Επίσης, σε αντίθεση με τη λογοδοσία, η νομιμοποίηση δεν μπορεί να μετρηθεί ποσοτικά (και να λάβει π.χ., μία αριθμητική τιμή), ούτε μπορεί να αξιολογηθεί απλά ως παρούσα ή απύουσα –και σε ελάχιστες περιπτώσεις θα μπορούσαμε με βεβαιότητα να την τοποθετήσουμε στο ένα ή το άλλο άκρο. Ελάχιστη προϋπόθεση της νομιμοποίησης είναι η νομιμότητα, οι δύο έννοιες ωστόσο δεν ταυτίζονται. Η νομιμοποίηση σχετίζεται και με ηθικά χαρακτηριστικά και με ιδανικά όπως η ισότητα, η αξιοπρέπεια, η αμεροληψία, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός της ελευθερίας, η φιλαλήθεια, η παροχή έργου, η καλή θέληση, η προσωπική δέσμευση και η συλλογική ευθύνη. Υπάρχει ωστόσο και ένα προφανές και μετρήσιμο στοιχείο νομιμοποίησης, το οποίο είναι η άμεση υποστήριξη που απολαμβάνει ένας φορέας από τους ίδιους τους φτωχούς, τα μέλη του και στην περίπτωση φορέων όπως οι φιλανθρωπικοί σύλλογοι, τους υποστηρικτές και τους δωρητές.

Η συγκατάθεση των ίδιων των φτωχών αποτελεί την πιο κρίσιμη παράμετρο νομιμοποίησης, αλλά πρόκειται για ένα μέγεθος που είναι αρκετά δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, να οριοθετηθεί απόλυτα. Καταρχήν ποτέ δεν είναι γνωστό σε ποιο βαθμό η μη-διαμαρτυρία αποτελεί συγκατάθεση -αν και αυτά τα δύο δεν ορθό να συγχέονται μεταξύ τους. Επίσης, το πραγματικό πλήθος της ομάδας-στόχου, το ποσοστό από αυτήν την ομάδα που συμφωνεί με μια συγκεκριμένη παρέμβαση, αλλά και ο βαθμός στον οποίο συμφωνεί είναι άγνωστα μεγέθη. Επιπροσθέτως, τα μεγέθη αυτά εξαρτώνται απόλυτα -και άρα είναι δυνητικά χειραγωγίσιμα- από τους ορισμούς που κάθε φορά χρησιμοποιούνται στην προσέγγιση των συγκεκριμένων προβλημάτων (το θέμα αυτό θίγεται και παρακάτω). Σε άλλο σημείο της εργασίας θίγεται επίσης το θέμα της διατύπωσης δεσμεύσεων για τον τρόπο καταπολέμησης της φτώχειας σε διεθνείς συνθήκες, στο Σύνταγμα, στη νομοθεσία και σε άλλα κείμενα «νέου τύπου», όπως κώδικες ηθικής και δεοντολογίας, χάρτες και παρόμοια. Η αποδεδειγμένη προσήλωση σε τέτοια κείμενα και η πιστή

τήρηση των ορίων που αυτά θέτουν, μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική πηγή άντλησης νομιμοποίησης.

Ακόμη λιγότερο χειροπιαστό, αλλιά επίσης σημαντικό κατά περίπτωση στοιχείο νομιμοποίησης, είναι η θετική φήμη που αποκτά ένας φορέας μετά από μακροχρόνια, συνεπή και πετυχημένη ενασχόληση με το αντικείμενο της φτώχειας. Η θετική φήμη αποκτάται με ένα συνδυασμό πηλατιάς κοινωνικής εκπροσώπησης, άριστης επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων επιπέδων διοίκησης και της βάσης, καθώς και από την ύπαρξη μηχανισμών λογοδοσίας και διαφάνειας, συστημάτων ποιότητας και ανοικτών καναλιών επικοινωνίας με την ομάδα-στόχο, αλλιά και με λοιπούς δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Η φήμη ενός φορέα ωστόσο δεν παύει να αποτελεί έναν υποκειμενικό, μη μετρήσιμο και ίσως επικίνδυνο παράγοντα αξιολόγησης. Μετά από κάποιο όριο συχνά παρατηρείται κατάχρηση της καλής φήμης του φορέα, η οποία πηγάζει από την υπέρμετρη δικτύωση με άλλους φορείς και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα επικεφαλής Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων των οποίων η άποψη δημοσιοποιείται πηλατιά για κάθε κοινωνικό θέμα, με το οποίο στην πραγματικότητα ελάχιστα σχετίζονται οι ίδιοι ή οι φορείς που εκπροσωπούν. Σε αντίστοιχες υπερβολικές και λανθασμένες εκτιμήσεις μπορεί να οδηγήσει η υψηλή αναγνωρισιμότητα ορισμένων φορέων. Επιθυμητή είναι η υψηλή αναγνωρισιμότητα σε συνδυασμό με θετική άποψη της κοινής γνώμης. Βέβαια, και στην περίπτωση αυτή δεν είναι δυνατόν να υπάρξει αντικειμενική μέτρηση και δεν είναι δυνατόν να γίνουν συγκρίσεις και ιεραρχήσεις χωρίς κάποιον μεγάλο βαθμό αυθαιρεσίας (για παράδειγμα ενός συνδυασμού 60% αναγνωρισιμότητας με 40% θετική άποψη από τη μια μεριά και 5% αναγνωρισιμότητας με 70% θετική άποψη από την άλλη). Εξάλλου, η «θετική άποψη» μπορεί να έχει στην πράξη πολλές διαβαθμίσεις. Πιο σίγουρη πρακτική νομιμοποίησης είναι η εκ των υστέρων αξιολόγηση της δραστηριότητας των φορέων, τόσο από το σύνολο της κοινωνίας, όσο και από την ίδια την ομάδα στόχο. Στην περίπτωση αυτή μάλιστα μπορεί να κριθούν τόσο τα επιτεύγματα, όσο και ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκαν. Η σοβαρότητα ωστόσο και η ευαισθησία του ζητήματος της αντιμετώπισης της φτώχειας, καθώς και η ανάγκη για άμεσες παρεμβάσεις δεν επιτρέπουν τέτοια περιθώρια για πειραματισμούς.

Ειδικότερα, η κριτική ενάντια στη νομιμοποίηση των παρεμβάσεων Μη Κυβερ-

νητικών Οργανώσεων, όπως οι φιланθρωπικοί σύλλογοι, είναι η αντανάκλαση μιας ευρύτερης συζήτησης σχετικά με τις ανεκτές, επιθυμητές ή ιδανικές μορφές δημοκρατίας. Η κριτική αυτή αποκτά διαφορετική διάσταση όσον αφορά στο δικαίωμα γνωμοδότησης και διαφορετική όσον αφορά στο δικαίωμα δράσης. Όπως κάθε μεμονωμένο άτομο, έτσι και κάθε νόμιμη οργάνωση έχει δικαίωμα να εκφράζει απόψεις. Ακόμη και αν τα δίκτυα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων δε λειτουργούν πάντα στη βάση δημοκρατικών συστημάτων λογοδοσίας και διακυβέρνησης, το αυξανόμενο ειδικό βάρος της φωνής της κοινωνίας των πολιτών προσθέτει ένα σημαντικό επίπεδο ελέγχου και εξισορρόπησης στο ισχύον σύστημα και μπορεί να αποτελέσει ένα επιπλέον κανάλι επικοινωνίας των κοινωνικά αποκλεισμένων στο δικαίωμα της έκφρασης. Το ζητούμενο λοιπόν δεν είναι η κατάργηση αυτού του διαύλου, αλλά η εξεύρεση λύσεων ώστε να σταθμιστούν οι παρεμβάσεις με δίκαιο και αντιπροσωπευτικό τρόπο, έτσι ώστε να συνεισφέρουν στην άμβλυνση και όχι στην επίταση υφιστάμενων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ανισοτήτων.

Στοιχείο 7 : η προτεραιότητα που δίνει ο κάθε φορέας σε ζητήματα φτώχειας

Ήδη αναφέρθηκαν μια σειρά από παράμετροι που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, καθώς και μια σειρά από χαρακτηριστικά που οφείλουν να διαθέτουν οι φορείς που συμμετέχουν στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια και σχετίζονται με την εκπροσώπηση, την αντιπροσώπευση, τον τρόπο διοίκησης, τη νομιμοποίηση γνώμης και δράσης κ.λπ. Οι παραπάνω ιδιότητες θα πρέπει να εξετάζονται πάντα σε σχέση με την προτεραιότητα που δίνει ο εκάστοτε φορέας στην αντιμετώπιση των ζητημάτων της φτώχειας. Ένας φορέας, ο οποίος δημιουργήθηκε με πρωταρχικό σκοπό την αντιμετώπιση της φτώχειας, θα πρέπει να αξιολογείται διαφορετικά από ένα φορέα μεγάλης κλίμακας, ο οποίος εκφράζει χιλιάδες μέλη και ασκεί σημαντική επιρροή, αλλά τοποθετεί την αντιμετώπιση της φτώχειας χαμηλά στις προτεραιότητές του. Γίνεται επίσης σαφές ότι η προτεραιότητα που δίνεται στην αντιμετώπιση της φτώχειας πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με το μέγεθος και την οργανωτική δομή του εκάστοτε φορέα. Ακόμη και αν ένας φορέας μεγάλης κλίμακας (από απόψεως προϋπολογισμού, πλήθους μελών, προσωπικού κ.λπ.) δεν έχει την φτώχεια ως πρωταρχική προτεραιότητα, ίσως είναι σε θέση να διαθέσει στο διάλογο πολύ περισσότερους πόρους (για

παράδειγμα, να δημιουργήσει ένα ειδικευμένο τμήμα) από ένα φορέα, ο οποίος ειδικεύεται μεν στη φτώχεια, αλλιά διαθέτει μηδαμινούς πόρους.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη μας ότι οι περισσότεροι φορείς δεν έχουν σταθερές προτεραιότητες, αλλιά κινούνται σε ένα γενικό πλαίσιο, το οποίο προσαρμόζεται ανάλογα με τις συνθήκες. Όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, ο κοινωνικός διάλογος για τη φτώχεια δεν έχει ουσιαστικά ξεκινήσει ακόμα στην Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση όχι τόσο στον εντοπισμό των φορέων που τοποθετούν τη φτώχεια ψηλά στην ατζέντα τους, αλλιά πολύ περισσότερο στον εντοπισμό κάθε φορέα, ο οποίος θα μπορούσε δυνητικά να συνεισφέρει, ανεξάρτητα από τη σχέση του με το φαινόμενο της φτώχειας στην παρούσα συγκυρία. Θα ήταν όμως λάθος να δημιουργηθεί μία τεχνητή πίεση σε φορείς να αναβαθμίσουν τις επιδόσεις τους στην αντιμετώπιση της φτώχειας, τοποθετώντας την ξαφνικά στην κορυφή της ατζέντας τους. Η φτώχεια αποτελεί ένα σημαντικό -αλλιά όχι το μοναδικό κοινωνικό πρόβλημα- και κατά συνέπεια δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται εις βάρος των υπολοίπων προβλημάτων.

Στοιχείο 8: η επιμέρους εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας και η μεταφορά του κοινωνικού διαλόγου σε περιφερειακό επίπεδο

Η φτώχεια σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης δεν είναι μια αφηρημένη έννοια (για τις ανάγκες ορισμένων επιστημονικών αναλύσεων), αλλιά ένα οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό φαινόμενο που επηρεάζει μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Κατά αντιστοιχία, διάφοροι φορείς μπορεί να εκπροσωπούν ή να επικεντρώνονται στα προβλήματα τέτοιων επιμέρους ομάδων. Ενδεικτικά, οι ομάδες αυτές μπορεί να είναι ηλικιωμένοι, συνταξιούχοι, άνεργοι, γυναίκες, παιδιά, νέοι, παλιννοστούντες, τοξικοεξαρτημένοι, μετανάστες, αγρότες, μονογονεϊκές οικογένειες κ.λπ. Αν πάρουμε για παράδειγμα τις γυναίκες, σύμφωνα με στοιχεία που παρέχει το ΚΕΘΙ³, τα τελευταία 30 χρόνια έχουν προκύψει τεράστιες αλλαγές σε ό,τι αφορά στη θέση της γυναίκας στην εργασιακή διαδικασία. Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις (2006) στην Ευρώπη των 25 το

3. Βλ. ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ και συγκεκριμένα το πρόγραμμα «1η Αμοιβή-Προσοχή στο Κενό», το οποίο υλοποίησε το Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) στο πλαίσιο του 5^{ου} Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος για την ισότητα των φύλων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης παραμένει σε επίπεδα χαμηλότερα από το 60% (στην Ελλάδα είναι 10 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο), ενώ οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Λισσαβόνας καλούν σε αύξηση της γυναικείας απασχόλησης σε επίπεδα υψηλότερα του 60% (βλ. Eurostat: <http://errp.eurostat.ec.europa.eu/>). Οι διαφορές στην απασχόληση ανδρών και γυναικών παραμένουν μεγάλες και παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ μεμονωμένων κρατών, είναι κοινός τόπος ότι οι γυναίκες κατά μέσο όρο βρίσκονται σε χειρότερη θέση σε σύγκριση με τους άντρες, με έντονες αρνητικές διακρίσεις στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εξέλιξη, στο συνδυασμό των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων και στους όρους αμοιβής. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά στις μισθολογικές διαφοροποιήσεις φαίνεται ότι οι θέσεις εργασίας στις οποίες απασχολούνται γυναίκες, αμείβονται λιγότερο από ότι οι θέσεις εργασίας στις οποίες κατά παράδοση απασχολούνται άνδρες, ακόμη και όταν απαιτείται η ίδια εκπαίδευση, δεξιότητες και ευθύνες. Οι γυναίκες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες στην απασχόληση και συνήθως καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με χαμηλότερη αμοιβή από ότι άντρες που ξεκινάνε την εργασία τους κατά τον ίδιο χρόνο και στον ίδιο εργοδότη. Αυτή η πρώτη θέση εργασίας μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στη μισθολογική εξέλιξη των γυναικών. Οι γυναίκες δεν έχουν επίσης ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τις προαγωγές. Οι ανισότητα αυτή των ευκαιριών αυτές έχουν επίπτωση στις απολαβές. Πέραν τούτου, οι ανισότητες στην αμοιβή κατά την εργασία αναπαράγονται κατά τη συνταξιοδότηση, έχουν δηλαδή επίπτωση στη ζωή των γυναικών σήμερα και στο μελλοντικό τους εισόδημα από την κοινωνική ασφάλιση. Όλα αυτά πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο μιας πολλαπλοσυσταστικής και επαναλαμβανόμενης διαδικασίας. Τα παραπάνω προβλήματα γίνονται περισσότερο έντονα εξαιτίας της υποεκπροσώπησης των γυναικών στη διαδικασία της συλλογικής διαπραγμάτευσης. Αποδεικνύεται ότι οι γυναίκες έχουν θετική επίδραση στην ένταξη της ισότητας στη συλλογική διαπραγμάτευση και ότι όσο περισσότερο εμπλέκονται στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης, τόσο πιθανότερο είναι να αντιμετωπίζονται θέματα που προωθούν την ισότητα των φύλων. Οι παραπάνω αναφορές δεν παρατίθενται φυσικά με στόχο να εξαντλήσουν το σχετικό θέμα, αλλά αποτελούν μια απλή απόδειξη του πόσο περίπλοκα είναι τα ζητήματα της φτώχειας για τις διάφορες συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο κατακερματισμός του διαλόγου σε επιμέρους ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένες ομάδες δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αυτόματα θετικός ή αρνητικός. Από τη μία μεριά είναι προφανές ότι μία τέτοια εξειδίκευση είναι εξαιρετικά χρήσιμη, διότι τα ιδιαίτερα προβλήματα κάθε ομάδας απαιτούν και ιδιαίτερη μεταχείριση. Από την άλλη μεριά, ένας διάλογος που διεξάγεται σε αυτή τη λεπτομερή βάση απαιτεί πολύ περισσότερους πόρους, περισσότερο χρόνο, καλύτερη οργάνωση και βεβαίως μεγαλύτερη εμπειρία, η οποία μάλλον δεν υπάρχει στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Προβλήματα μπορούν να υπάρξουν επίσης σε πολιτικό επίπεδο. Θεωρητικά το ένα ενδεχόμενο είναι να υπάρξει συνεργασία των φορέων που εξειδικεύονται σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες για μια μαζική κινητοποίηση και διεκδίκηση ως προς την αντιμετώπιση της φτώχειας. Υπάρχει όμως το ενδεχόμενο να γίνουν οι διεκδικήσεις ξεχωριστά, κάτι που συνεπάγεται και τον ανταγωνισμό ή ακόμα και τη σύγκρουση μεταξύ των διαφόρων ομάδων συμφερόντων. Αυτό βέβαια, χωρίς να είναι καταρχήν καταδικαστέο, ενδέχεται να επιβαρύνει τη δημόσια διαβούλευση στο σύνολό της. Αν και η κατάσταση είναι διαχρονικά ρευστή, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η πραγματικότητα βρίσκεται σήμερα κάπου στη μέση. Αντίστοιχα ισχύουν για τη μεταφορά του κέντρου βάρους του κοινωνικού διαλόγου από το εθνικό σε περιφερειακά επίπεδα. Η μεταφορά αυτή μπορεί να έχει σημαντικές θετικές επιδράσεις στην ποιότητα του διαλόγου, ωστόσο προϋποθέτει την ωρίμανση μιας σειράς παραμέτρων προκειμένου να τεθεί σε σωστές βάσεις.

Στοιχείο 9: η τεκμηριωμένη γνώση για τη φτώχεια και η αποδοχή ενός κοινού ορισμού

Η φτώχεια είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο διαρκώς εξελίσσεται και προσλαμβάνει νέες μορφές. Η αντίληψη για το τι είναι φτώχεια και ποιοι είναι οι φτωχοί καθορίζεται από τη μορφή και τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε κοινωνίας, όπως αυτή εξελίσσεται ιστορικά. Σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά στην αντίληψη για τη φτώχεια υπάρχουν φυσικά και μεταξύ των ατόμων της κάθε κοινωνίας, μιας και η αντίληψη αυτή επηρεάζεται από την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των ατόμων. Στη σχετική βιβλιογραφία έχουν προταθεί πολλοί ορισμοί και μέθοδοι υπολογισμού της φτώχειας που συχνά ταξινομούνται σε κατηγορίες, όπως απόλυτη και σχετική φτώχεια ή αντικειμενικοί και υποκειμενικοί μέθοδοι

υπολογισμού της φτώχειας κ.λπ.⁴ Ο κάθε ορισμός της φτώχειας έχει διαφορετικές θεωρητικές αφετηρίες και υποθέσεις και κατά συνέπεια, οδηγεί σε διαφορετικές εκτιμήσεις όσον αφορά τον προσδιορισμό των φτωχών και την αξιολόγηση του φαινομένου της φτώχειας. Είναι προφανές ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ένας αντικειμενικά σωστός (ή αξιακά ουδέτερος) ορισμός ή δείκτης της φτώχειας που να έχει καθολική αποδοχή. Συχνά η υιοθέτηση ενός ορισμού φτώχειας καθορίζεται από τις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της εκάστοτε χώρας.⁵ Η ανάπτυξη όμως του διαλόγου για τη φτώχεια και των πολιτικών αντιμετώπισής της δημιουργεί την ανάγκη -για λειτουργικούς λόγους- μιας καταρχήν συμφωνίας ως προς τον ορισμό της φτώχειας και τον προσδιορισμό των φτωχών. Χρειάζεται δηλαδή, με την ίδια έννοια να προσδιορίζουμε όλοι το ίδιο φαινόμενο (αυστηρά ορισμένο) και όχι να αναφερόμαστε σε διαφορετικές καταστάσεις και πληθυσμιακές ομάδες. Προφανώς ο ίδιος ο ορισμός της φτώχειας μπορεί να είναι επίσης αντικείμενο του σχετικού διαλόγου.

Ο πλουραλισμός των ορισμών για το τι είναι φτώχεια και το ποιοι είναι οι φτωχοί σε μια κοινωνία δε σημαίνει ότι δε θα πρέπει να υπάρχει η τεκμηριωμένη και αντικειμενική πληροφόρηση και γνώση για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας. Η τεκμηριωμένη πληροφόρηση και γνώση αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση για να στηριχθεί ο διάλογος για τη φτώχεια σε σταθερά θεμέλια και να μπορέσει να ευδοκιμήσει. Η έλλειψη κατάλληλων στατιστικών και δεδομένων οδηγεί συχνά στην υιοθέτηση δεικτών υπολογισμού της φτώχειας που δεν ανταποκρίνονται (σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό) στην αφετηριακή αντίληψη και ορισμό για τη φτώχεια που έχουμε επιλέξει.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα είναι ο τρόπος με τον οποίο ο εκάστοτε φορέας αποκτά γνώση τόσο για τα θεωρητικά προβλή-

4. Για μια επισκόπηση του ακαδημαϊκού διαλόγου σχετικά με τον ορισμό της φτώχειας και της μεθόδους υπολογισμού της βλ. Atkinson (1983, 1989, 1998), Alcock (1993), Gordon and Townsend (2000), Piachaud (1987, 1993), Ringen (1988), Ruggles (1990), Townsend (1979, 1993).

5. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες συχνά η υιοθέτηση ενός ορισμού απόλυτης φτώχειας επηρεάζεται από το γεγονός ότι μεγάλα τμήματα του πληθυσμού αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες για την επιβίωσή τους (τροφή, στέγη ένδυση). Αντίθετα στις ανεπτυγμένες χώρες έμφαση δίνεται σε ορισμούς σχετικής φτώχειας, δηλαδή στα τμήματα του πληθυσμού που έχουν χαμηλότερο επίπεδο διαβίωσης από αυτό που θεωρείται ως ανεκτό στη χώρα αναφοράς.

ματα ορισμού της φτώχειας, όσο και για τις ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσης των ατόμων της χώρας. Σε ποιο βαθμό η αντίληψή του φορέα για τη φτώχεια προέρχεται από μια επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση; Μήπως απλά αποτελεί την κοινή συνισταμένη της προσωπικής εμπειρίας των διαφόρων στελεχών, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από την τρέχουσα επικαιρότητα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τις προσωπικές συναναστροφές κ.λπ.; Η επιστημονική γνώση συνεπάγεται την ουσιαστική συνεργασία με ερευνητικό προσωπικό που ασχολείται με τα θέματα της φτώχειας, τη συμμετοχή σε επιστημονικές εκδηλώσεις, την αξιοποίηση επιστημονικών δημοσιεύσεων, την πρόσβαση σε κατάλληλης βάσεις δεδομένων και την εν γένει συνεργασία με επιστημονικούς φορείς, όπως θα μπορούσε να είναι για παράδειγμα ένα παρατηρητήριο της φτώχειας.

Η αποδοχή κοινών ορισμών της φτώχειας και η επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση η οποία βασίζεται σε κατάλληλα δεδομένα, αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις για να ευδοκιμήσει ο σχετικός διάλογος. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή το αντικείμενο είναι μια «φτώχεια» που ο κάθε εμπλεκόμενος φορέας προσδιορίζει διαφορετικά, ο διάλογος είναι καταδικασμένος να αποτύχει και να καταλήξει σε αδιέξοδα τα οποία θα υποθηκεύσουν και την πιθανή επιτυχία μελλοντικών προσπαθειών. Εφόσον χωρίς μια στερεή επιστημονική βάση δεν πρόκειται να υπάρξει συμφωνία σε πολιτικό επίπεδο, θετικά θα μπορούσαν επίσης να λειτουργήσουν η διατύπωση και αποδοχή θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και η ενίσχυση της έρευνας για τη φτώχεια.

Στοιχείο 10: η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Όπως ειπώθηκε προηγουμένως, η αποδοχή ενός κοινού ορισμού από όλους ή τους κατά το δυνατόν περισσότερους εμπλεκόμενους φορείς, είναι αποφασιστικής σημασίας για έναρξη και την εξέλιξη του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια. Ωστόσο, ακόμη και αν αναγνωριστούν (και γίνουν προσπάθειες να ξεπεραστούν) όλα τα σχετικά επιστημονικά προβλήματα που περιγράφηκαν παραπάνω, δεν είναι καθόλου απίθανο να υιοθετήσει ο κάθε φορέας δικά του κριτήρια και δικούς του ορισμούς, είτε για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας είτε απλά στη βάση διαφορετικών εκτιμήσεων. Η επιλογή ενός κοινού

ορισμού ως βάση διαλόγου δεν μπορεί να γίνει με κλήρωση, ούτε υπάρχει ένας υπέρτατος οργανισμός, ο οποίος θα μπορούσε να επιβάλλει κάποια λύση. Για την επίλυση αυτού του προβλήματος απαιτείται μια πιο μακροχρόνια προσέγγιση, καθώς και ένα προπαρασκευαστικό στάδιο. Σε αυτό ακριβώς το σημείο θα μπορούσε να συνεισφέρει η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Αυτές θα μπορούσαν να συμπεριλαμβάνουν την παρακολούθηση, μέσα από μία κριτική ματιά, της διεθνούς δραστηριότητας και των διεθνών συμβάσεων που σχετίζονται με τη φτώχεια, την αποστέρηση, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη διεθνή αναπτυξιακή συνεργασία και βοήθεια και όλα τα παρεμφερή θέματα από φορείς όπως το πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Διεθνής Τράπεζα, διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.λπ.

Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσαν να καταρτιστούν αντίστοιχες διατυπώσεις σε εθνικό επίπεδο, για παράδειγμα στο Σύνταγμα και σε άλλα κείμενα νομοθετικού περιεχομένου. Μια τέτοια απόπειρα ωστόσο θα απαιτούσε πολύ καλή προετοιμασία, καθώς και τη συνεισφορά των ερμηνευτών του Συντάγματος όχι μόνο σχετικά με το περιεχόμενο της αναθεώρησης, αλλά και με τη σκοπιμότητα της ενέργειας και τη χρονική στιγμή εφαρμογής της. Πιο πρακτική και λιγότερο χρονοβόρα θα ήταν η λύση της δημιουργίας μιας «Χάρτας για την Καταπολέμηση της Φτώχειας» (ο τίτλος ενδεικτικός), η οποία θα μπορούσε να περιέχει τους βασικούς ορισμούς και τα βασικά κριτήρια γύρω από τα θέματα που ενδιαφέρουν. Η Χάρτα βέβαια δεν μπορεί να οδηγήσει από μόνη της στο ξεπέραςμα των προβλημάτων κοινής αποδοχής. Καθώς όμως ένα τέτοιο κείμενο δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, θα μπορούσε άνετα να προσελκύσει καταρχήν την προσοχή των φορέων. Η Χάρτα θα μπορούσε να αποτελέσει εκ του ασφαλούς σημείο αναφοράς για μια πρώτη καταγραφή των απόψεων των φορέων για τα βασικά τεχνικά σημεία του διαλόγου. Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε να αποτελέσει το προκαταρκτικό στάδιο της διοργάνωσης ενός σημαντικού συμβάντος έναρξης του κοινωνικού διαλόγου. Βασικές προϋποθέσεις για την δημιουργία της Χάρτας θα ήταν πρώτον η κατάλληλη επιστημονική τεκμηρίωση και δεύτερον η εκ των προτέρων καταγραφή της άποψης όλων των φορέων: η παρουσίαση οποιασδήποτε εισαγόμενης ή έτοιμης λύσης είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, ακόμη και αν είναι τεχνικά και επιστημονικά άρτια.

Στοιχείο 11: η ενίσχυση της έρευνας, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης για τη φτώχεια

Η ανάπτυξη από τους επιμέρους φορείς τεκμηριωμένης γνώσης για τα θέματα της φτώχειας, καθώς και η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της σε εθνικό επίπεδο, προϋποθέτουν τη γενικότερη ενίσχυση της έρευνας, της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της παραγωγής γνώσης γύρω από τη φτώχεια. Και στην περίπτωση αυτή βέβαια δεν υπάρχουν μετρήσιμα μεγέθη, ακόμη και αν μπορούσε να οριοθετηθεί η φτώχεια ως ένα καθορισμένο γνωστικό πεδίο, κάτι που είναι βέβαια αδύνατον να γίνει. Μπορούμε απλά να αναφέρουμε τα παρακάτω ως παράγοντες δημιουργίας γνώσης γύρω από τη φτώχεια:

- η εισαγωγή σχετικών μαθημάτων στο πρόγραμμα σπουδών πολλών πανεπιστημιακών τμημάτων,
- η ανάπτυξη μεταπτυχιακών προγραμμάτων σε σχετικά γνωστικά πεδία,
- η εκπόνηση διδακτορικών διατριβών,
- η θέσπιση σχετικών υποτροφιών,
- η ανάπτυξη και χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων,
- η συλλογή, επεξεργασία και δημοσιοποίηση κατάλληλων στατιστικών και δεδομένων σε μόνιμη βάση,
- η αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας,
- η δημιουργία εξειδικευμένων φορέων, όπως για παράδειγμα ενός Παρατηρητηρίου Φτώχειας,
- η κατάλληλη εκπαίδευση και κατάρτιση στελεχών, ιδιαιτέρως μέσα από την αξιοποίηση της εμπειρίας και της δικτύωσης των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης και των φορέων που εμπλέκονται σε θέματα φτώχειας.

Στην ποιοτική ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου για την φτώχεια θα μπορούσε να συνεισφέρει ειδικότερα η τακτική εκπαίδευση των εξουσιοδοτημένων στελεχών των φορέων σε θέματα φτώχειας, αλλά και σε τεχνικά θέματα επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης. Σε κάθε περίπτωση είναι προφανές ότι το κύριο μέρος της χρηματοδότησης θα πρέπει να καλυφθεί από δημόσιους πόρους, δηλαδή την ελ-

ληνική πολιτεία ή και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσαμε να περιμένουμε χρηματοδότηση από τους ίδιους τους φτωχούς. Θα μπορούσε όμως να υπάρξει και συνεισφορά του ιδιωτικού τομέα, έστω και συμβολικά, όπως για παράδειγμα στο πλαίσιο ενεργειών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Στοιχείο 12: η δικτύωση του εκάστοτε φορέα και η εμπειρία του σε θέματα κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης

Η επιτυχημένη επικοινωνία είναι έννοια-κλειδί για την επιτυχία του διαλόγου. Ο βαθμός της επικοινωνίας δεν είναι στατικός, αλλα μπορεί να εξελίσσεται και να βελτιώνεται στο πλαίσιο μιας διαδικασίας αμοιβαίας μάθησης. Η υφιστάμενη δικτύωση μεταξύ των φορέων που ασχολούνται ή δυνητικά θα μπορούσαν να ασχοληθούν με τη φτώχεια αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο για αξιοποίηση προς αυτήν την κατεύθυνση. Όμως η δικτύωση και η επικοινωνία δεν μπορούν να μετρηθούν με ακρίβεια ούτε να εξεταστούν υπό ένα ενιαίο πρίσμα. Και τούτο διότι ο ρόλος του κάθε φορέα σε σχέση με τη φτώχεια είναι διαφορετικός, άρα και οι στόχοι που ο καθένας επιδιώκει μπορεί να βρίσκονται σε σχέση συνέργιας ή σύγκρουσης με αυτούς των υπολοίπων. Έτσι η επικοινωνία μπορεί να παίρνει διάφορες μορφές, όπως αυτή της διαπραγμάτευσης, της απλής ανταλλαγής πληροφοριών, της διαβούλευσης ή της συνεργασίας. Η δικτύωση μεταξύ περισσότερων των δύο οργανώσεων με κοινά κατά περίπτωση ενδιαφέροντα αποτελεί ένα μηχανισμό πολλαπλασιασμού της επίδρασής τους, καθώς το όλην αντιπροσωπεύει κάτι περισσότερο από το απλό άθροισμα των επιμέρους τμημάτων. Η δικτύωση μπορεί να συμπεριλαμβάνει τη συνένωση των πόρων, την ανταλλαγή πληροφοριών και προσωπικού, τη χάραξη κοινής στρατηγικής, το μοίρασμα της εργασίας και το συντονισμό των δραστηριοτήτων.

Η δημιουργία δευτεροβάθμιων και τριτοβάθμιων δομών για τη διεκδίκηση αιτημάτων σε πολιτικό επίπεδο βασίζεται στην απλή αρχή πως η ένωση δημιουργεί τη δύναμη. Πέραν τούτου όμως, θα μπορούσε να συνεισφέρει θετικά με πολλούς άλλους τρόπους, όπως:

- με τη διαρκή καταγραφή του δυναμικού των φορέων, με στόχο την κατανόηση του πραγματικού μεγέθους και των αντικειμενικών δυνατοτήτων τους (που ενδέχεται να είναι είτε περισσότερες είτε λιγότερες από αυτές που πιστεύεται),

- με τη διενέργεια έρευνας και διαρκούς καταγραφής των προβλημάτων της φτώχειας και των εξελίξεων γύρω από αυτά τα θέματα και την εξεύρεση λύσεων για την αντιμετώπιση των θεωρητικών και τεχνικών προβλημάτων (όπως για παράδειγμα τη διατύπωση και αποδοχή κοινών ορισμών που αναφέρθηκε προηγουμένως),
- με την οργάνωση της επικοινωνίας των Μ.Κ.Ο. μέσω της δραστηριοποίησης διαρκών και εκτάκτων επιτροπών και συνεδρίων, καθώς και τη δημιουργία ταυτότητας μεταξύ των μελών,
- με την αυτο-υποκίνηση,
- με τη μεγέθυνση της διαπραγματευτικής ικανότητας απέναντι στο κράτος και κυρίως τον απογαλακτισμό από αυτό και τη χάραξη ισχυρής αυτόνομης πορείας.

Βέβαια μια ομοσπονδία ή μια συνομοσπονδία δε δημιουργείται από τη μια στιγμή στην άλλη και τα τεχνικά προβλήματα που εμπεριέχονται σε ένα τέτοιο εγχείρημα είναι πολλά και πολύπλοκα. Αναφέρεται ως παράδειγμα το θέμα της εκλογής προσώπων στο Διοικητικό Συμβούλιο: με ποιο κριτήριο θα απονέμονται τα δικαιώματα ψήφου στις οργανώσεις; Εφόσον ισχύουν ίσα δικαιώματα, ανεξαρτήτως αριθμού μελών, τότε υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί πλήθος τεχνητών ολιγομελών συλλόγων με στόχο τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση μιας συγκεκριμένης ομάδας συμφερόντων (για παράδειγμα, ενός συλλόγου ή ενός κόμματος). Στην αντίθετη περίπτωση, υπάρχει ο κίνδυνος εγγραφής ενός πλήθους άσχετων προσώπων στους διάφορους φορείς, με το ίδιο ανεπιθύμητο αποτέλεσμα. Πέραν τούτου, η συστηματική συνένωση φορέων ισοδυναμεί με τη συγκέντρωση μεγάλης πολιτικής δύναμης. Χρειάζεται λοιπόν σωστός σχεδιασμός προκειμένου να μην υπάρξουν φαινόμενα σφετερισμού αυτής της δύναμης. Σε κάθε περίπτωση, όπως είδαμε και προηγουμένως, η προτεραιότητα που δίνεται σε ατομική, αντί για συλλογική προσπάθεια πρόσβασης στους φορείς λήψεως αποφάσεων, δεν αποτελεί ενδημικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας πολιτών, αλλά γενικότερο πρόβλημα της ελληνικής κοινωνίας. Η υγιής δικτύωση των οργανώσεων του τρίτου τομέα σε ανώτερα επίπεδα είναι θεμελιώδους σημασίας θέμα για το πέρασμα στη φάση της ωριμότητας. Ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες που διαθέτουν την υποστήριξη πλήθους ομοειδών οργανώσεων και κατ' επέκταση, ενός μεγάλου τμήματος της κοινωνίας, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον τυπικό και ουσιαστικό

συνομιλήτη της πολιτικής εξουσίας και της δημόσιας διοίκησης, αναβαθμίζοντας σημαντικά το επίπεδο της συνεργασίας.

Στοιχείο 13: η εμπειρία του εκάστοτε φορέα στην επιρροή της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής

Η δυνατότητα που έχουν οι φορείς που ασχολούνται με τη φτώχεια να επηρεάσουν τη διαμόρφωση και υιοθέτηση μέτρων κατά της φτώχειας είναι συνάρτηση της υπάρχουσας εμπειρίας του καθενός από αυτούς στο συγκεκριμένο πεδίο. Από αυτήν την άποψη είναι θετική η συμμετοχή στο διάλογο φορέων που έχουν ήδη αναπτύξει κανάλια επικοινωνίας με φορείς λήψης αποφάσεων, εφόσον τα ίδια κανάλια επικοινωνίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για τους σκοπούς της δημόσιας διαβούλευσης. Ένας τρόπος άσκησης επιρροής είναι η διοργάνωση επιστημονικών εκδηλώσεων για τη φτώχεια, όπως συνέδρια και ημερίδες. Στην πράξη όμως τα συμπεράσματα τέτοιων ενεργειών μένουν αναξιοποίητα, διότι οι πολιτικοί φορείς λήψης αποφάσεων δεν έχουν αναπτύξει ούτε μηχανισμούς συλλογής τέτοιου είδους πληροφοριών και ούτε φυσικά μηχανισμούς αξιοποίησής τους. Ένας δεύτερος τρόπος άσκησης επιρροής θα μπορούσε να είναι η ουσιαστική συμμετοχή των φορέων σε όργανα λήψης αποφάσεων για τη φτώχεια (για παράδειγμα με δικαίωμα ψήφου) ή τουλάχιστον η τυπική συμμετοχή με δικαίωμα μη δεσμευτικής γνωμοδότησης. Στο σημείο αυτό αμφισβητείται ωστόσο το κατά πόσο υπάρχουν τέτοια όργανα λήψης αποφάσεων, τα οποία δεν αποφασίζουν κεκλεισμένων των θυρών. Ένας άλληλος, άτυπος τρόπος άσκησης επιρροής μπορεί να είναι η διπλή ιδιότητα ατόμων που αφενός συμμετέχουν σε όργανα λήψης πολιτικών αποφάσεων και αφετέρου δραστηριοποιούνται παράλληλα και σε φορείς που ασχολούνται με τα θέματα της φτώχειας. Τα άτομα αυτά μπορούν κατά περίπτωση να ασκήσουν σημαντική επιρροή. Στην ουσία όμως, η εμπλοκή τους αυτή δεν παύει να αποτελεί μια σύμπτωση και βέβαια η επιτυχία του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια δεν μπορεί να βασιστεί σε συμπτώσεις. Τα ίδια ισχύουν για την περίπτωση της ανάπτυξης άτυπης επικοινωνίας με όργανα λήψης αποφάσεων. Σε πολλές περιπτώσεις μια τέτοια επικοινωνία μπορεί να είναι το ίδιο ή και περισσότερο αποτελεσματική από τη θεσμοθετημένη επικοινωνία, για λόγους ευελιξίας, ταχύτητας, αμεσότητας, χαμηλού κόστους κ.λπ. Πάλι όμως δεν παύει να υπάρχει ο κίνδυνος χειραγώγησης από ανεξέλεγκτες προσωπικές επιλογές. Ένας άλληλος

τρόπος είναι η δημόσια έκφραση κριτικής και διαμαρτυρίας ή η κατάθεση εναλλακτικών προτάσεων. Ο τρόπος αυτός είναι περισσότερο αποδοτικός όταν στηρίζεται στην πραγματοποίηση αξιόπιστης έρευνας που εκβάλλει σε συμπεράσματα που κοινοποιούνται και επηρεάζουν την κοινή γνώμη, για παράδειγμα όταν μεταδίδονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή/και διαδίδονται μέσω του διαδικτύου. Τα παραπάνω μπορούν εναλλακτικά ή επιπρόσθετα να επιτευχθούν μέσα από την πραγματοποίηση εκδόσεων (βιβλίων, ενημερωτικών φυλλαδίων, επιστημονικών εκθέσεων κ.λπ.) οι οποίες απευθύνονται είτε στο σύνολο της κοινής γνώμης είτε σε ομάδες ατόμων που λαμβάνουν αποφάσεις. Ένας άλλος, ιδιαίτερα αποτελεσματικός τρόπος άσκησης επιρροής στη διαμόρφωση πολιτικής σχετικά με τη φτώχεια, μπορεί να είναι η πίεση που δημιουργείται από την κινητοποίηση ενός μεγάλου αριθμού ψηφοφόρων. Σύμφωνα με την υπάρχουσα εμπειρία, πιέσεις τέτοιου είδους είναι δυνατόν να έχουν εντυπωσιακά αποτελέσματα σε προεκλογικές περιόδους. Στην ίδια κατεύθυνση τοποθετείται και η άσκηση έμμεσης πίεσης λόγω ισχυρών δεσμών που μπορεί να έχουν συγκεκριμένοι φορείς με ορισμένα κόμματα. Οι δεσμοί αυτοί μπορεί να λειτουργήσουν θετικά, όταν διευκολύνουν τη μεταβίβαση αιτημάτων προς την εξουσία. Μπορεί όμως να έχουν ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, όταν λειτουργούν ως κυματοθραύστης των πιέσεων προς την κυβέρνηση από φιλικά προσκείμενους σε αυτήν αντιπροσωπευτικούς (για παράδειγμα συνδικαλιστικούς) φορείς. Τέλος, ένας ακόμη διαδεδομένος τρόπος άσκησης πίεσης είναι η διοργάνωση ενεργειών ακτιβισμού. Η πιο απλή περίπτωση είναι η πραγματοποίηση διαδηλώσεων, ενώ όλο και πιο συχνά παρατηρούνται νέες μορφές ενεργειών ακτιβισμού που τραβούν την προσοχή με την πρωτοτυπία τους. Εφόσον εξετάζεται ο τρόπος επιρροής στη διαμόρφωση πολιτικής σχετικά με τη φτώχεια, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αν αυτή ασκείται σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή άλλο, ανώτερο ή κατώτερο επίπεδο.

Στοιχείο 14: η δημιουργία ενός παρατηρητηρίου για τη φτώχεια

Η ύπαρξη μιας μόνιμης δομής με εξειδικευμένο αντικείμενο την παρακολούθηση του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα, με τη μορφή ενός παρατηρητηρίου φτώχειας, θα μπορούσε επίσης να αποτελέσει θετική παράμετρο της προώθησης του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια. Το παρατηρητήριο θα μπορούσε να συμβάλλει με τους εξής τρόπους:

- πραγματοποίηση επιστημονικών ερευνών,
- συλλογή και επεξεργασία στατιστικών στοιχείων,
- έκδοση περιοδικών εκθέσεων για τη φτώχεια,
- κατάρτιση συγκριτικών μελετών και έκδοση σχετικών εκθέσεων για τη φτώχεια σε επίπεδο ΕΕ,
- δημιουργία βιβλιοθήκης, βάσης δεδομένων και συστημάτων πληροφόρησης,
- καταγραφή και ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων,
- αναζήτηση κοινά αποδεκτών προτύπων και δεικτών αποτύπωσης της φτώχειας,
- αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας και πρακτικής,
- ανάπτυξη μεθόδων ευαισθητοποίησης του κοινού,
- ανάπτυξη πληροφοριακού και εκπαιδευτικού υλικού,
- ανάπτυξη ενεργειών κατάρτισης στελεχών σε θέματα κοινωνικού διαλόγου, δημόσιας διαβούλευσης και φτώχειας,
- υποκίνηση της διοργάνωσης μιας εναρκτήριας εκδήλωσης διαβούλευσης εθνικής κλίμακας,
- διοργάνωση αντίστοιχων εκδηλώσεων με εξειδικευμένα θεματικά αντικείμενα,
- ανάπτυξη μιας αρχικής ατζέντας για τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια και διαρκής εμπλουτισμός της.

Το παρατηρητήριο θα μπορούσε να στελεχώνεται βασικά με ένα μικρό αριθμό μόνιμου προσωπικού. Από εκεί και πέρα θα μπορεί να στελεχώνεται με εξωτερικούς συνεργάτες ή επισκέπτες ερευνητές που θα αντικαθίσταται κυκλικά, έτσι ώστε να υπάρξει συστηματική εισροή νέων ιδεών, αλλά και διάχυση της προσπίπτουσας γνώσης. Εφόσον δε τα στελέχη προέρχονταν από πολλούς διαφορετικούς φορείς που σχετίζονται με τη φτώχεια, το παρατηρητήριο θα μπορούσε έτσι

να αποτελέσει σημείο αναφοράς και συνδυετικό κρίκο όλων αυτών των φορέων. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, η απόκτηση θετικής φήμης και υψηλού κύρος αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία του παρατηρητηρίου. Χωρίς αυτές τις ιδιότητες δεν πρόκειται ποτέ να γίνει αποδεκτό ως ανεξάρτητος και αξιόπιστος συνομιλητής στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της φτώχειας ούτε από τους φορείς λήψης αποφάσεων ούτε από τους λοιπούς φορείς και φυσικά τους ίδιους τους φτωχούς. Το κύρος αυτό συνδέεται άμεσα με το ήθος, την επιστημονική κατάρτιση και την ανεξαρτησία των στελεχών του παρατηρητηρίου.

Στοιχείο 15: η συμμετοχή, το πλήθος και ο συντονισμός των φορέων- αποδεκτών μηνυμάτων και λήψης αποφάσεων

Ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά πρέπει να παράγουν συγκεκριμένα αποτελέσματα. Από αυτήν την άποψη στο διάλογο πρέπει να συμμετάσχουν –εκτός από τους φορείς που διατυπώνουν αιτήματα και διεκδικούν– και φορείς που έχουν τα μέσα και διαχειρίζονται πόρους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση αυτών των αιτημάτων. Θα πρέπει να περιμένουμε ότι τέτοιου είδους φορείς ανήκουν κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στο δημόσιο τομέα. Παρομοίως στην περίπτωση αυτή, όσο περισσότεροι φορείς αυτού του είδους συμμετέχουν, τόσο ευνοείται ο κοινωνικός διάλογος, αρκεί βέβαια το πλήθος να μη γίνει τόσο μεγάλο, ώστε οι διαδικασίες να καταστούν χρονοβόρες και αναποτελεσματικές. Όπως και στην περίπτωση της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπροσώπησης των φορέων που διεκδικούν, έτσι και στην περίπτωση των φορέων εξουσίας είναι δυνατόν να υπάρξει κάποιο είδος εξουσιοδότησης, έτσι ώστε να μειωθεί το πλήθος των ατόμων που συμμετέχουν στο διάλογο, χωρίς όμως να μειωθεί το εύρος της εκπροσώπησης. Πράγματι, στην αντιμετώπιση θεμάτων φτώχειας είναι δυνατόν να εμπλέκονται ταυτόχρονα πολλοί δημόσιοι φορείς, όπως τα υπουργεία που χειρίζονται χαρτοφυλάκια Οικονομικών, Οικονομίας, Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Υγείας, Ανάπτυξης, Εσωτερικών, Εργασίας, Παιδείας, Γεωργίας και πολλών άλλων κατά περίπτωση. Είναι προφανές ότι ακόμη και στην περίπτωση που οι παραπάνω φορείς δεχθούν να συμμετάσχουν στο διάλογο, ο συντονισμός τους για την εξεύρεση λύσεων είναι εξαιρετικά δύσκολος, ακόμη και στην ιδανική περίπτωση που υπάρχουν οικονομικοί πόροι και η πρόθεση για την επίλυση προβλημάτων

είναι δεδομένη. Ας υποθέσουμε ότι προκύπτει πρόβλημα πρόσβασης στην εκπαίδευση για μια μικρή ομάδα μαθητών ενός μικρού νησιού. Στην επίλυση του προβλήματος πιθανώς εμπλέκονται τα Υπουργεία Οικονομικών, Παιδείας, Ναυτιλίας, Αιγαίου, Δημοσίων Έργων και παράλληλα ένα πλήθος τοπικών φορέων. Θα ήταν πολύ χρήσιμο να υπάρχει ένας συντονιστικός φορέας που να μπορεί να αποτελέσει το μοναδικό συνομιλητή. Από την άλλη μεριά όμως είναι πρακτικά αδύνατον να υπάρξει ένας συντονιστής ο οποίος να γνωρίζει όλα τα επιμέρους θέματα των φορέων που εκπροσωπεί, όπως είναι αδύνατον να δοθεί τόσο μεγάλος βαθμός εξουσιοδότησης και ελευθερία δράσης σε ένα πρόσωπο ή μια μικρή ομάδα προσώπων. Άρα λοιπόν, το πρόβλημα είναι ότι ο συντονιστής θα μπορούσε να υποβαθμιστεί αυτόματα σε ένα επιπλέον επίπεδο γραφειοκρατίας, το οποίο απλά θα μεταβίβαζε τα αιτήματα στους λοιπούς φορείς.

VI. Ο Δείκτης για τη Συμμετοχή στον Κοινωνικό Διάλογο κατά της Φτώχειας: πιλοτική εφαρμογή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο επιχειρήθηκε η παράθεση, η θεωρητική θεμελίωση και η τεχνική ανάλυση των παραμέτρων που σχετίζονται με τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια στην Ελλάδα. Οι παράμετροι αυτές, ανεπτυγμένες με τη μορφή 15 δεικτών, συγκροτούν το Δείκτη για τη συμμετοχή στον Κοινωνικό Διάλογο κατά της Φτώχειας. Στη συνέχεια επιχειρείται μια πρώτη προσπάθεια μέτρησης αυτού του δείκτη, με την εξέταση καθενός στοιχείου σύμφωνα με την υπάρχουσα συγκυρία. Όπως φαίνεται παρακάτω, ο δείκτης καταγράφει κυρίως ποιοτικά χαρακτηριστικά, άρα θα ήταν αδύνατον να εκφραστεί ως ένα απλό αριθμητικό μέγεθος. Επίσης, εφόσον ο διάλογος δεν έχει θεσμοθετηθεί ακόμη, πολλές από τις παρατηρήσεις αφορούν υποθετικές καταστάσεις. Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται μεγάλη προσπάθεια ώστε να υπάρχει πάντα σαφής διάκριση ανάμεσα σε αυτό που είναι πραγματικό και αυτό που είναι δυνητικό.

Εφαρμογή στοιχείου 1: το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται

Εφόσον, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση κατά της φτώχειας δεν έχουν θεσμοθετηθεί και δεν έχουν ξεκινήσει, θα ήταν πολύ πρώιμο να γίνουν εκτιμήσεις για το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται. Η ουσία αυτού του θέματος ανάγεται σε πολιτικό επίπεδο και ειδικότερα στον τρόπο λειτουργίας της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, η ανάλυση του οποίου ξεπερνά κατά πολύ τα όρια της προσέγγισης αυτής. Το μοναδικό σημείο που καταγράφεται είναι ότι το ισχύον πολιτικό σύστημα σαφώς ευνοεί την ανάπτυξη και ευδοκίμηση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης. Από εκεί και πέρα, η δημόσια διαβούλευση δε διεξάγεται σε επίπεδο μεμονωμένου πολίτη, αλλά σε επίπεδο φορέων, όπως θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Το πλήθος και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των φορέων είναι αυτά που θα προσδιορίσουν και το τελικό ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται, όπως και το επίπεδο αυτής της εκπροσώπησης.

Εφαρμογή στοιχείου 2: το πλήθος των φορέων κοινωνικού διαλόγου και δημόσια διαβούλευσης

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, οι φορείς συμμετοχής στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια μπορεί να είναι δημόσιοι φορείς (κυβερνητικές υπηρεσίες, δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, ερευνητικοί οργανισμοί κ.λπ.), καθώς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (συνδικαλιστικά όργανα, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, σύλλογοι, ομάδες αυτοβοήθειας, ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες, εκκλησιαστικές οργανώσεις κ.λπ.). Καθένας από τους παραπάνω φορείς μπορεί να συμμετάσχει στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια ως φορέας ανάδειξης προβλημάτων, διατύπωσης αιτημάτων και διεκδίκησης λύσεων, ως φορέας διαιτησίας ή παροχής τεκμηριωμένης επιστημονικής υποστήριξης ή ως φορέας εξουσίας, λήψης αποφάσεων και εφαρμογής λύσεων. Μπορούμε επίσης να συναντήσουμε φορείς οι οποίοι εντάσσονται ταυτόχρονα σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Στη συνέχεια παραθέτουμε μια σειρά από φορείς που δυνητικά σχετίζονται με το δημόσιο διάλογο για τη φτώχεια. Θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι η παράθεση αυτή είναι ενδεικτική, αφορά ένα ελάχιστο αριθμό φορέων και δεν αποτελεί πρόταση, αλλά απλά μια βάση αναφοράς προκειμένου να γίνει κάπως πιο συγκεκριμένη η εικόνα γύρω από την τρέχουσα κατάσταση σχετικά με τη φτώχεια.

Κανένας φορέας ή μεμονωμένο πρόσωπο δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ προοιμίου από τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για την αντιμετώπιση της φτώχειας και των συνεπειών της.

Φορείς των οποίων η άποψη θα έπρεπε να υπολογίζεται, για λόγους που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, είναι:

[οι φορείς παρατίθενται σε απόλυτη αλφαβητική σειρά]

1. Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (Α.Δ.Ε.Δ.Υ.).
2. Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος.
3. Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.).
4. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.).

5. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.).
6. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.Ε.Α.).
7. Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (Ε.Σ.Ε.Ε.).
8. Ερευνητικοί και ακαδημαϊκοί φορείς (Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα).
9. Εκκλησία της Ελλάδος και οι θρησκευτικές οργανώσεις όλων των θρησκειών και δογμάτων.
10. Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος (Ε.Ν.Α.Ε.).
11. Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης.
12. *Κάριτας Ελλάς*.
13. Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.).
14. Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.).
15. Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού.
16. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.
17. Ομοσπονδία Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.
18. Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.).
19. Οργανώσεις της Κοινωνίας Πολιτών (*Ενδεικτικά: Ευρωπαϊκή Έκφραση, Ευρωπαϊκή Προοπτική, Γραμμή Ζωής, 50 plus Hellas, Άρσις–Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων, Ελληνικό Δίκτυο κατά της Φτώχειας, Ερυθρός Σταυρός, Ονήσιμος, Το Χαμόγελο του Παιδιού, φιλανθρωπικοί σύλλογοι και σωματεία*).
20. Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.).
21. Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών (Σ.Ε.Β.).
22. Συνήγορος του Πολίτη.
23. Υπουργείο Ανάπτυξης.
24. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

25. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.
26. Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.
27. Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
28. Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.
29. Φορείς (σύλλογοι, οργανώσεις κ.λπ.) των αλλοδαπών (μεταναστών) που ζουν στην Ελλάδα.

Εφαρμογή στοιχείου 3: το πλήθος και η διασπορά της προέλευσης των ατόμων που εκπροσωπεί ο εκάστοτε φορέας

Το πλήθος των ατόμων που εκπροσωπεί ο καθένας από τους παραπάνω φορείς, όπως και κάθε άλλος φορέας ο οποίος θα μπορούσε δυνητικά να συμμετάσχει στις διαδικασίες διαλόγου, διαφέρει σημαντικά. Εξίσου διαφέρει και η διασπορά της προέλευσης αυτών που κατά περίπτωση εκπροσωπούνται. Ορισμένοι φορείς, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, ο Συνήγορος του Πολίτη, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, το Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης και η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, δεν εκπροσωπούν μέλη με την έννοια που εξετάζουμε εδώ, ούτε συνηγορούν υπέρ τρίτων (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι για αυτόν το λόγο δεν έχουν θέση στον κοινωνικό διάλογο –όπως τονίζεται και αλλού, ο κάθε φορέας μπορεί να διαδραματίζει διαφορετικό ρόλο στο πλαίσιο του διαλόγου).

Από την άλλη πλευρά, ένα πλήθος συλλογικών φορέων εξασφαλίζουν σωρευτικά την εκπροσώπηση ενός πολύ μεγάλου ποσοστού του γενικού πληθυσμού. Για παράδειγμα, η Α.Σ.Π.Ε. (Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολιτεκνων Ελλάδος) που ιδρύθηκε το 1931 και από τότε έχει αναλάβει τη μελέτη και την προώθηση των αιτημάτων των πολιτεκνων και γενικά την προαγωγή των ηθικών και υλικών συμφερόντων τους, εκπροσωπεί 180 χιλιάδες περίπου πολύτεκνες οικογένειες που ανήκουν στους συλλόγους-μέλη της και έχουν τις προϋποθέσεις που ορίζονται από το νόμο. Αν και δεν υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία, είναι προφανές ότι τα άτομα αυτά καλύπτουν αναλογικά πολλούς κοινωνικούς και γεωγραφικούς χώρους.

Η ΓΣΕΒΕΕ είναι τριτοβάθμια πανελλαδική οργάνωση εργοδοτών και ένας από τους βασικούς κοινωνικούς εταίρους που υπογράφει την Εθνική Γενική Συλλο-

γική Σύμβαση Εργασίας, μαζί με τη ΓΣΕΕ, την ΕΣΕΕ και το ΣΕΒ. Αποτελεί το ανώτατο και μαζικότερο συνδικαλιστικό όργανο των επαγγελματιών, βιοτεχνών και εμπόρων όλης της χώρας. Δραστηριοποιείται στην προαγωγή και κατοχύρωση των επαγγελματικών, οικονομικών, πολιτιστικών και κοινωνικών γενικότερα συμφερόντων των μικρομεσαίων επιχειρηματιών και στη δύναμη της υπάγονται 72 ομοσπονδίες, εκ των οποίων 50 τοπικές, 21 κληδικές και μια συνταξιούχων, 920 κύρια σωματεία με 103.883 εγγεγραμμένα φυσικά πρόσωπα (επιχειρηματίες). Και εδώ λοιπόν, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με μια εξαιρετικά ευρεία εκπροσώπηση, η οποία καλύπτει ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Βέβαια στην περίπτωση της ΓΣΕΒΕΕ δε γίνεται λόγος για μια τυπική αντιπροσώπευση του γενικού πληθυσμού, καθώς τα κριτήρια εγγραφής μελών είναι πολύ συγκεκριμένα. Η παράμετρος αυτή θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη κατά τη συμμετοχή του φορέα σε ένα δυνητικό διάλογο για τη φτώχεια. Η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) έχει ως στόχους την προώθηση των συμφερόντων των μελών της, την ανάδειξη της μεγάλης συνεισφοράς και σημασίας του εμπορίου στην εθνική οικονομία, αλλά και του ρόλου που διαδραματίζει στις νέες συνθήκες διεθνοποίησης της οικονομίας ως βασικός πυλώνας της παραγωγικής διαδικασίας. Πέραν όμως των στόχων της οικονομικής συνεργασίας, η ΕΣΕΕ εργάζεται προς την κατεύθυνση της μεταφοράς τεχνογνωσίας, της διάδοσης μιας κουλτούρας δημιουργίας αντιπροσωπευτικών συλλογικών οργανώσεων, καθώς και της ανάπτυξης δομών κοινωνικού διαλόγου.

Από την άλλη μεριά, η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας εκπροσωπεί περισσότερους από δύο εκατομμύρια εργαζόμενους στον ιδιωτικό και ευρύτερο δημόσιο τομέα της οικονομίας (ΔΕΚΟ, τράπεζες). Στη δύναμή της ανήκουν 82 Εργατοϋπαλληλικά Κέντρα που συγκροτούνται από σωματεία και τοπικά παραρτήματα πανελλαδικών σωματείων, τα οποία έχουν την έδρα τους εντός των ορίων του κάθε νομού, καθώς και 69 κληδικές Ομοσπονδίες που συγκροτούνται από σωματεία των ίδιων ή συναφών κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Ο στόχος είναι η συγκρότηση ενός σωματείου ανά εργοστάσιο και κλάδο παραγωγής, μιας Ομοσπονδίας ανά κλάδο παραγωγής ή τομέα οικονομικής δραστηριότητας, ενός εργατικού κέντρου σε κάθε νομό και μίας τριτοβάθμιας οργάνωσης των εργαζομένων. Η ΓΣΕΕ με το τεράστιο ειδικό βάρος και την εμπειρία σε θέματα κοινωνικού διαλόγου που διαθέτει, μπορεί να αποτελέσει βασικό συνομιλητή σε θέματα

δημόσια διαβούλευσης για τη φτώχεια. Το μέγεθος της εκπροσώπησης είναι τεράστιο, παρόλο που δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η ΓΣΕΕ δεν έχει ως κύριο στόχο την εξάλειψη της γενικής φτώχειας, με την έννοια που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη.

Ένας τρίτος φορέας με πολύ πλατιά εκπροσώπηση και πιθανή σχέση με κάποιες πτυχές της φτώχειας είναι Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία. Πρόκειται για τον τρίτοβάθμιο κοινωνικο-συνδικαλιστικό φορέα του αναπηρικού κινήματος της χώρας, ο οποίος ιδρύθηκε το 1989 από οργανώσεις ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, προκειμένου να υπερασπιστεί θέματα κοινού ενδιαφέροντος για όλες τις κατηγορίες αναπηρίας και να αποτελέσει έναν ανεξάρτητο και ισχυρό φορέα εκπροσώπησης τους στην ελληνική Πολιτεία και κοινωνία. Σήμερα η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες κατέχει επίσημα τη θέση του Κοινωνικού Εταίρου σε ζητήματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στα άτομα με αναπηρίες και αγωνίζεται για την προώθηση πολιτικών που συμβάλλουν στην πλήρη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας. Σε εθνικό επίπεδο η Συνομοσπονδία αγωνίζεται για την προστασία και την προάσπιση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, την αποδυνάμωση των κοινωνικών προκαταλήψεων και την καταπολέμηση των διακρίσεων που βιώνουν. Επιδιώκει την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής και τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης και πλήρους ένταξης στην κοινωνία. Από αυτήν την άποψη, η Συνομοσπονδία προφανώς εξουσιοδοτείται να συμμετάσχει στη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια.

Αντιθέτως, όπως διατυπώθηκε και αλλού, η έννοια της εκπροσώπησης είναι πολύ σχετική όταν αναφερόμαστε σε φορείς θρησκευτικής λατρείας. Η Εκκλησία της Ελλάδος έχει μια τεράστια λαϊκή βάση, όπως και μια τεράστια κοινωνική παρέμβαση. Ο τρόπος όμως και ο βαθμός της εκπροσώπησης όλου αυτού του πληθυσμού ή ειδικότερα των φτωχών εξυπηρετούμενων της, είναι εξαιρετικά δύσκολο να καταγραφεί με ακρίβεια. Για τον ίδιο λόγο, η απόδοση ενός συγκεκριμένου ρόλου στην Εκκλησία στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια χρειάζεται πολύ περισυλλογή. Παράλληλα, για τυπικούς και ουσιαστικούς λόγους θα έπρεπε να τοποθετήσει κανείς δίπλα στην Εκκλησία της Ελλάδος και

τους λοιπούς εκκλησιαστικούς - λαιτρευτικούς φορείς και τις επιμέρους οργανώσεις τους. Εδώ θα κατατασσόταν για παράδειγμα η *Κάριτας*, ως το αναγνωρισμένο φιλανθρωπικό σωματείο της καθολικής εκκλησίας, η οποία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και Μη Κυβερνητική Οργάνωση, που λειτουργεί στην Ελλάδα με έδρα την Αθήνα από το 1981 και τελεί υπό την αιγίδα της Ιεράς Συνόδου της Καθολικής Ιεραρχίας της Ελλάδος. Η *Κάριτας Ελλάς* αποτελεί μέλος της *Κάριτας Ευρώπης* που εδρεύει στις Βρυξέλλες και καλύπτει όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Εθνικές *Κάριτας* λειτουργούν σε 155 κράτη σε όλο τον κόσμο υπό την εποπτεία της διεθνούς *Κάριτας* που εδρεύει στην Ρώμη. Η *Κάριτας Ελλάς* εκπροσωπεί τις επιμέρους *Κάριτας* των Καθολικών Εκκλησιαστικών Επαρχιών της Ελλάδος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, συντονίζει και προάγει τη φιλανθρωπική δράση τους και τις ενισχύει οικονομικά (εφόσον έχει τη δυνατότητα), επικοινωνεί κι έρχεται σε επαφή με αντίστοιχες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ελληνικές και ξένες, συμμετέχοντας σε εκδηλώσεις και σε συνέδρια της *Κάριτας Ευρώπης* και άλλων ξένων κοινωνικών φορέων. Όπως και στην περίπτωση της Εκκλησίας της Ελλάδος, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, το λαϊκό έρεισμα και στην περίπτωση της *Κάριτας*, όπως και άλλων θρησκειών και δογμάτων, είναι δεδομένο (αν και αντιπροσωπεύουν μικρότερα τμήματα του πληθυσμού). Αυτό που χρήζει προσοχής είναι ο τρόπος και το μέτρο εκπροσώπησης τόσο των εκάστοτε πιστών, όσο και ιδιαίτερα της ομάδας στόχου, δηλαδή των φτωχών-ληπτών της οικονομικής και λοιπής βοήθειας.

Προφανώς σημαντικό ρόλο στην προώθηση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Η ελληνική Ο.Κ.Ε. ιδρύθηκε με το Ν. 2232/1994, με πρότυπο την Ο.Κ.Ε. της Ευρωπαϊκής Ένωσης που στηρίζεται στον τριμερή διαχωρισμό των εκπροσωπούμενων συμφερόντων, δηλαδή το διαχωρισμό σε τρεις ομάδες: μία των εργοδοτών-επιχειρηματιών, μία των εργαζομένων-μισθωτών και δημοσίων υπαλλήλων και μία των λοιπών κατηγοριών, στην οποία εκπροσωπούνται οι αγρότες, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι καταναλωτές. Κύριο στοιχείο της Ο.Κ.Ε. είναι η ισότιμη μεταχείριση των τριών ομάδων και σκοπό έχει την προώθηση του κοινωνικού διαλόγου και μέσω αυτού τη διαμόρφωση (αν είναι δυνατόν) κοινά αποδεκτών θέσεων για θέματα που απασχολούν την κοινωνία ευρύτερα ή ειδικότερα τμήματα αυτής. Στα θέματα

αυτά σαφώς και θα μπορούσε ή θα έπρεπε να συγκαταλέγεται και η φτώχεια. Η Ο.Κ.Ε. δεν έχει στόχο την άμβλυση των διαφορετικών ιδεολογικών και πολιτικών απόψεων, αλλά μέσω της παράθεσης των διαφορετικών επιχειρημάτων και προτάσεων για ζητήματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος των κοινωνικών εταίρων που περιλαμβάνει, επιδιώκει την ανάδειξη της κοινής συνισταμένης (εφόσον υπάρχει). Επίσης, με τις προτάσεις της και τις γνωμοδοτήσεις της επιχειρεί τη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους ή την ελαχιστοποίηση των πιθανών παρενεργειών από την άσκηση των επιμέρους αποφάσεων της κυβέρνησης. Είναι λοιπόν ευνόμοτο ότι η Ο.Κ.Ε. δεν υποκαθιστά με τη λειτουργία της ούτε τους λοιπούς πολιτειακούς θεσμούς ούτε τους κοινωνικούς εταίρους, που διατηρούν στο ακέραιο την αυτονομία τους και το δικαίωμα διατύπωσης των δικών τους απόψεων στα θεσμικά όργανα της Ο.Κ.Ε. Οι βασικές αυτές επιδιώξεις των εταίρων της Ο.Κ.Ε. πρέπει να συνοδεύονται επίσης από τις αρχές της ισότιμης σχέσης, της συναίνεσης και του σεβασμού στο διακριτό συμφέρον.

Πολύτιμη γνώση και εμπειρία μπορεί επίσης να αντληθεί από το χώρο των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών. Και στην περίπτωση αυτή όμως, η παράμετρος της εκπροσώπησης συγκριμένων τμημάτων του πληθυσμού δεν είναι ούτε δεδομένη ούτε αριθμητικά μετρήσιμη, ενώ ένα επιπλέον ζήτημα που προκύπτει είναι αυτό της δευτεροβάθμιας ή και τριτοβάθμιας εκπροσώπησης αυτών των οργανώσεων. Η Ομοσπονδία Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Ελλάδος είναι το δευτεροβάθμιο συντονιστικό όργανο των εθελοντικών μη κυβερνητικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ και πολυσυσλλεκτικό φάσμα κοινωνικής προσφοράς και ευαισθητοποίησης. Ιδρύθηκε το 1996 ανταποκρινόμενη στην ανάγκη για συντονισμένη δράση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Η ίδρυσή της στηρίχτηκε στη σκέψη ότι με την ένωση επιτυγχάνεται η ισχύς όταν πρόκειται για την επίτευξη κοινών στόχων και σκοπών, όπως είναι η αποτελεσματικότερη προώθηση του έργου και των δράσεων των επιμέρους εθελοντικών οργανώσεων, δράσεις που προσβλήπουν στην ανακούφιση και επίλυση των ανθρωπιστικού περιεχομένου προβλημάτων που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη κοινωνία. Σήμερα, μέλη της Ομοσπονδίας είναι δεκάδες φορείς που ενεργοποιούνται σε διάφορα πεδία, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η πολιτική προστασία, η ανάπτυξη και ανθρωπιστική βοήθεια στο εξωτερικό, η κοινωνική αλληλεγγύη (πρόσφυγες-μετανάστες-φτωχοί), το περιβάλλον, ο πολιτισμός και ο αθλητισμός, οι νέοι και τα

παιδιά, η υγεία, η πρόνοια και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Τα ενεργά μέλη των Οργανώσεων της Ο.Ε.Μ.Κ.Ο.Ε. υπολογίζονται σε περίπου 12.000, ενώ πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο μεγάλος αριθμός φίλων εθελοντών που υποστηρίζουν ανιδιοτελώς το έργο της. Από αυτήν την άποψη η Ομοσπονδία εκπροσωπεί είναι αρκετά μεγάλο τμήμα κοινωνικά ευαισθητοποιημένων ατόμων. Από την άλλη μεριά όμως θα πρέπει να δίνεται προσοχή στο βαθμό εξουσιοδότησης που παρέχουν αυτά τα άτομα τόσο σε γενικότερα θέματα, όσο και ειδικότερα στα θέματα της φτώχειας. Αντιστρόφως, όπως τονίζεται και σε άλλο σημείο της παρούσας μελέτης, προσοχή θα πρέπει να δίνεται επίσης στα φαινόμενα της διπλής εκπροσώπησης ατόμων, δηλαδή αφενός από τις επιμέρους οργανώσεις και αφετέρου από τα δευτεροβάθμια όργανά τους.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση δευτεροβάθμιας οργάνωσης Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που εξειδικεύεται στα θέματα της φτώχειας είναι το Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας. Το Δίκτυο αποτελεί ιδρυτικό μέλος του ομώνυμου Ευρωπαϊκού Δικτύου που συστάθηκε το 1990, πήρε τη νομική μορφή του Σωματείου το 1996 και έχει περιλάβει μέχρι σήμερα 25 εθελοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Οι οργανώσεις-μέλη διατηρούν την ανεξάρτητη λειτουργία τους και οι εκπρόσωποί τους εκλέγουν το Διοικητικό Συμβούλιο, του οποίου μέλη συμμετέχουν τόσο στη Γενική Συνέλευση, όσο και στην Εκτελεστική Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Δικτύου. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο απαρτίζεται από τα ισάριθμα Εθνικά Δίκτυα των χωρών-μελών της Ε.Ε., διοικείται δημοκρατικά και αποτελεί ένα διακρατικό όργανο επαγρύπνησης και παρέμβασης της κοινωνικής διάστασης στην ευρωπαϊκή πολιτική. Αν και το Ελληνικό Δίκτυο κατά της Φτώχειας έχει σημαντική παρουσία τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν κατάφερε προς το παρόν να αναπτύξει μια ατζέντα προς συζήτηση, η οποία να θέσει συγκεκριμένα θέματα επί τάπητος. Ο δυναμικός του ρόλος ωστόσο στην κατεύθυνση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια παραμένει πολύ σημαντικός, καθώς το δίκτυο είναι ο μοναδικός ίσως φορέας στην Ελλάδα του οποίου η καταπολέμηση της φτώχειας αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο.

Διαφορετικό νόημα αποκτά επίσης η έννοια της εκπροσώπησης όταν αναφερόμαστε στα διάφορα υπουργεία. Τα υπουργεία, ως εκτελεστικά όργανα της εκάστοτε δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης, εκφράζουν κατ'έκταση τη λαϊκή

βούληση. Αυτό το γεγονός δεν υποβαθμίζει την αξία της δημόσιας διαβούλευσης. Όπως αναφέρεται και αλλού, ο κοινωνικός διάλογος και η δημόσια διαβούλευση ευδοκούν σε περιβάλλον δημοκρατικού πολιτεύματος και λειτουργούν παράλληλα, και όχι ανταγωνιστικά στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Διαφορετικά είναι επίσης τα πράγματα για την Εκκλησία της Ελλάδος, η οποία έχει έναν τεράστιο αριθμό μελών, από όλους τους κοινωνικούς χώρους και σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα. Οι διαφορετικοί ρόλοι που αναλαμβάνουν τα διάφορα μέλη παρουσιάζουν μεγάλη διαβάθμιση, καθώς άλλοι είναι λήπτες βοήθειας, άλλοι χορηγοί, άλλοι συμμετέχουν στις αποφάσεις και άλλοι βαπτίστηκαν ορθόδοξοι χριστιανοί, αλλά κατά τα άλλα δεν έχουν σχέσεις με την Εκκλησία. Οι σκέψεις αυτές βέβαια δεν προορίζονται να υποβαθμίσουν το κοινωνικό έργο της εκκλησίας στην Ελλάδα και τη σημαντική συνεισφορά της ειδικότερα στην καταπολέμηση της φτώχειας. Απλά υπογραμμίζουν για μια ακόμη φορά τις αντικειμενικές δυσκολίες να αποτυπωθεί ο κοινωνικός διάλογος σε έναν απλό δείκτη. Συμπερασματικά δηλαδή, αναφέρουμε ότι η εκπροσώπηση ενός μεγάλου αριθμού ατόμων διά μέσω ενός πλήθους συλλογικών φορέων είναι καταρχήν εφικτή. Ωστόσο αυτό που δεν εξασφαλίζεται είναι αφενός η ισόρροπη και αναλογική εκπροσώπηση των διαφόρων ομάδων και αφετέρου η αυτούσια μεταφορά σε κεντρικό επίπεδο της άποψης του καθενός μεμονωμένου εκπροσωπούμενου.

Εφαρμογή στοιχείων 4 και 5: ο τρόπος διοίκησης του εκάστοτε φορέα, η εξουσιοδότηση αντιπροσώπων για συμμετοχή στο διάλογο και η ανεξαρτησία του φορέα

Όπως αναφέρεται και στο παραπάνω στοιχείο, η ποσοστιαία εκπροσώπηση ευρύτερων κοινωνικών ομάδων δεν επαρκεί, αλλά θα πρέπει να συνδυάζεται με το κατά πόσο η άποψη των επιμέρους μελών λαμβάνεται υπόψη σε κάθε περίπτωση. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η μεγάλη πλειοψηφία των φορέων που λειτουργούν στην Ελλάδα και δυναμικά σχετίζονται με τα θέματα της φτώχειας διαθέτουν μια μακρά δημοκρατική παράδοση και διοικούνται με δημοκρατικές διαδικασίες που εξασφαλίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την όσο το δυνατόν καλύτερη εκπροσώπηση των προσωπικών απόψεων.

Για παράδειγμα, η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος διοικείται από Γενικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από 22 αιρετά μέλη που προέρχο-

νται από τις Πρωτοβάθμιες οργανώσεις / Σωματεία μέλη της που αριθμούν τα 113 και εδρεύουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Από τους 22 γενικούς συμβούλους, οι επτά συγκροτούν την Εκτελεστική Επιτροπή, η οποία υλοποιεί τις –στρατηγικής φύσεως– αποφάσεις του Γενικού Συμβουλίου και των Γενικών Συνελεύσεων. Μέλη των πρωτοβάθμιων Σωματείων είναι οι 180 χιλιάδες περίπου πολύτεκνες οικογένειες. Το ανώτατο όργανο της ΓΣΕΒΕΕ είναι η Γενική Συνέλευση και απαρτίζεται από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους των Ομοσπονδιών-μελών που έχουν γραφτεί στα σχετικά μητρώα και διατηρούν αυτή τους την ιδιότητα. Κάθε Ομοσπονδία-μέλος, μετέχει στη Γενική Συνέλευση με τους αντιπροσώπους της, οι οποίοι εκπροσωπούν την Ομοσπονδία και ασκούν για λογαριασμό της το δικαίωμα ψήφου. Οι αντιπρόσωποι των Ομοσπονδιών-μελών εκλέγονται με την απλή αναλογική για μία τριετία, με απόφαση των Γενικών τους Συνελεύσεων. Η Γενική Συνέλευση, ως κυρίαρχο και ανώτατο όργανο, αποφασίζει για κάθε θέμα που αναφέρεται στους σκοπούς και τα μέσα του Καταστατικού. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων αντιπροσώπων, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά από το καταστατικό και το νόμο. Οι ψηφοφορίες διακρίνονται σε φανερές και μυστικές. Μυστική ψηφοφορία γίνεται υποχρεωτικά για την εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου, της Ελεγκτικής Επιτροπής και της Εφορευτικής Επιτροπής. Για τη λήψη απόφασης αλλαγής του σκοπού, τη διάλυση της Συνομοσπονδίας και την τροποποίηση του Καταστατικού της απαιτείται η παρουσία του μισού τουλάχιστον των αντιπροσώπων των ταμειακά τακτοποιημένων Ομοσπονδιών-μελών και πλειοψηφία των τριών τετάρτων (3/4) των παρόντων αντιπροσώπων.

Το ανώτατο συλλογικό όργανο της ΓΣΕΕ αντίστοιχα είναι το Πανελλαδικό Συνέδριο, το οποίο συνέρχεται τακτικά κάθε τρία χρόνια και συγκαλείται με απόφαση της Διοίκησης ή εκτάκτως, αν αυτό κριθεί απαραίτητο. Συγκροτείται από τους αντιπροσώπους των εργατοϋπαλληλικών κέντρων και των ομοσπονδιών που ανήκουν στη δύναμη της ΓΣΕΕ και έχουν εκλεγεί από τα τοπικά και κλαδικά συνέδρια στα οποία έλαβαν μέρος εκλεγμένοι αντιπρόσωποι από τις συνελεύσεις των σωματείων. Το συνέδριο ψηφίζει τις προγραμματικές αρχές και το πρόγραμμα δράσης της ΓΣΕΕ, εκλέγει τα 45 μέλη της Διοίκησης, τα 15 μέλη της Ελεγκτικής Επιτροπής και τα 25 μέλη του Γενικού Συμβουλίου, αποφασίζει για τις προτάσεις που υποβάλλονται από τις οργανώσεις της, τροποποιεί το καταστατικό, αν προ-

κύψει τέτοια ανάγκη και εγκρίνει τον απολογισμό της τριετίας που λήγει και τον προϋπολογισμό της επόμενης. Η διοίκηση εκλέγεται με το σύστημα της απλής αναλογικής με μυστική ψηφοφορία από το Πανελλαδικό Συνέδριο. Στην αρμοδιότητα της Διοίκησης υπάγονται όλα τα ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος που αφορούν την εργατοϋπαλληλική τάξη και τον οργανισμό.

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες διοικείται από άτομα με αναπηρίες και από γονείς ατόμων με αναπηρίες που δεν είναι σε θέση να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους. Η Συνομοσπονδία με τη δομή και τη σύνθεσή της διασφαλίζει το σεβασμό στην ποικιλομορφία των διαφορετικών κατηγοριών αναπηρίας, με κυρίαρχο όργανο το Πανελλαδικό Συνέδριο των Αντιπροσώπων των Ομοσπονδιών και Σωματείων της δύναμής της, το οποίο αποφασίζει για όλα τα ζητήματα που αφορούν στη Συνομοσπονδία. Το Γενικό Συμβούλιο, το οποίο εκλέγεται κάθε τρία χρόνια από το Πανελλαδικό Συνέδριο, είναι το καταστατικό όργανο που διοικεί τη Συνομοσπονδία και αποτελείται από 33 μέλη, εκ των οποίων τα 19 είναι άτομα με αναπηρίες και τα 14 είναι γονείς ατόμων με αναπηρίες. Η Εκτελεστική Γραμματεία εκλέγεται από το Γενικό Συμβούλιο και αποτελείται από έντεκα μέλη, τα οποία επίσης είναι άτομα με αναπηρίες καθώς και γονείς ατόμων με αναπηρίες. Η δικαιοδοσία της Εκτελεστικής Γραμματείας συνοψίζεται κυρίως στην εκτέλεση των αποφάσεων του Γενικού Συμβουλίου και κατά συνέπεια έχει την ευθύνη λειτουργίας της Συνομοσπονδίας. Η Ελεγκτική Επιτροπή εκλέγεται από το εκλογοσπολογιστικό συνέδριο και αποτελείται από πέντε μέλη, από τα οποία τα τρία είναι άτομα με αναπηρία και τα δύο γονείς ατόμων με αναπηρία. Έργο της είναι ο έλεγχος και η εποπτεία της οικονομικής και διοικητικής διαχείρισης.

Η Γενική Συνέλευση της ΕΝΑΕ συγκαλείται κάθε χρόνο με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου σε ετήσιο τακτικό συνέδριο, ενώ συγκαλείται και εκτάκτως σε έκτακτα συνέδρια, όταν συντρέχουν προς τούτο λόγοι με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών αυτού. Η Γενική Συνέλευση συγκαλείται ύστερα από αίτηση που υπογράφεται από το ένα τέταρτο του συνόλου των εκπροσώπων των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων στη Γενική Συνέλευση, στην οποία αναγράφονται και οι λόγοι της σύγκλησης. Το Διοικητικό Συμβούλιο είναι υποχρεωμένο να συγκαλέσει τη Γενική Συνέλευση μέσα σε είκοσι ημέρες από την υποβολή της αίτησης και βρίσκεται σε απαρτία όταν οι παρόντες εκπρόσωποι των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων

είναι περισσότεροι από τους απόντες. Προεδρείο στη Γενική Συνέλευση είναι το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΝΑΕ, ενώ τα πλήρη πρακτικά της Γενικής Συνέλευσης τηρούνται με φροντίδα και ευθύνη του γενικού γραμματέα. Η Γενική Συνέλευση εγκρίνει τον κανονισμό λειτουργίας της, συζητεί και λαμβάνει αποφάσεις για οποιοδήποτε θέμα. Οι αποφάσεις αυτές λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Ομοσπονδίας ΜΚΟ εκλέγεται από την Ομοσπονδιακή Συνέλευση των τακτικών μελών, αποτελεί το θεματοφύλακα του καταστατικού της Ομοσπονδίας και προς αυτήν την κατεύθυνση υλοποιεί τις αποφάσεις και τους στόχους της και χαράσσει στρατηγικές. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Ομοσπονδίας αποτελείται από εννέα μέλη, είναι κυλιόμενο και σε κάθε ετήσια τακτική συνέλευση γίνονται αρχαιρεσίες για την αντικατάσταση των μελών που λήγει η θητεία τους, με στόχο τη δημοκρατική, διάφανη και αποτελεσματική διοίκηση. Αποφεύγεται, έτσι η εμφάνιση παγιωμένων πόλων εξουσίας και διασφαλίζεται η αποκέντρωσή της. Κάθε μέλος που αποχωρεί από το Δ.Σ., λόγω λήξης της θητείας του, έχει τη δυνατότητα επανεκλογής μετά την πάροδο ενός ημερολογιακού έτους από την αποχώρησή του.

Η διοίκηση και διαχείριση των υποθέσεων της ΠΑΣΕΓΕΣ ασκείται από το Διοικητικό της Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από 21 μέλη, με διάρκεια θητείας τεσσάρων ετών. Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου εκλέγονται από τη Γενική της Συνέλευση μεταξύ των τακτικών αντιπροσώπων των μελών της. Η Γενική Συνέλευση, η οποία αποτελεί το ανώτατο όργανο, συγκαλείται από το Διοικητικό Συμβούλιο σε τακτική σύνοδο κάθε έτος. Οι λειτουργίες της ΠΑΣΕΓΕΣ εποπτεύονται από τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου και διευθύνονται από το Γενικό Διευθυντή σε συνεργασία με την υπηρεσιακή της δομή που συνολικά περιλαμβάνει 52 άτομα. Το 58% του συνολικού δυναμικού είναι πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης.

Η Άρσις διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο που το απαρτίζουν τρία από τα ιδρυτικά της μέλη. Για την καλύτερη οργάνωση και παρακολούθηση των δραστηριοτήτων της, η Άρσις είναι διαρθρωμένη με βάση τους τομείς εφαρμογής, ανάπτυξης και εθελοντισμού. Στις τρεις πόλεις που έχει παραρτήματα η οργάνωση, αποφασιστικό ρόλο στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη των τοπικών δραστηριοτήτων

παίζουν η συντονιστική επιτροπή (η οποία αποτελείται από τα στελέχη που είναι επικεφαλής των τομέων ανάπτυξης, εφαρμογής και εθελοντισμού), η ολομέλεια στελεχών (που αποτελείται από όλα τα εν ενεργεία στελέχη της πόλης), η ολομέλεια εθελοντών (που συμμετέχουν σε εθελοντικές ομάδες), η ολομέλεια των μελών (που συμβάλλουν στην προώθηση των σκοπών της οργάνωσης) και το τοπικό συμβούλιο (στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι των στελεχών, των εθελοντών και των μελών). Επίσης, σε τοπική βάση συναντώνται τακτικά και άλλες ομάδες ανά τομέα και ανά πεδίο δράσης, εθελοντικές ομάδες ανά δραστηριότητα και ομάδες εργασίας μελών με συγκεκριμένες αποστολές. Σε πανελλήνια βάση συγκροτείται το Συμβούλιο Πολιτικής, που αποτελείται από εκπροσώπους των τοπικών συμβουλίων και έχει αποστολή το συντονισμό του έργου της οργάνωσης συνολικά και τη συμβολή στη διαμόρφωση των πολιτικών κατευθύνσεών της.

Τα παραπάνω βέβαια αποτελούν μόνο μια πολύ μικρή επιλογή από περιπτώσεις οργάνωσης με πολλή μέλη που διαθέτουν δημοκρατικά εκλεγμένα όργανα διοίκησης. Όπως φαίνεται παραπάνω, όσα προβλήματα και αν έχει η συλλογική εκπροσώπηση, μπορούμε να θεωρούμε ότι τα διοικητικά όργανα εξουσιοδοτούνται απόλυτα να ενεργούν για λογαριασμό του συνόλου των μελών. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα στην εξουσιοδότηση συγκεκριμένων ατόμων για εκπροσώπηση στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια, θα πρέπει να τονίσουμε ότι δεν υπάρχει ακόμη τέτοια εμπειρία στη χώρα μας και έτσι είναι στη διακριτική ευχέρεια του κάθε φορέα να αντιμετωπίσει το ζήτημα με τον τρόπο που αυτός θεωρεί κατάλληλο και αποδοτικό. Θα πρέπει να προστεθεί εδώ ότι πέρα από τους συλλογικούς, υπάρχουν και άλλες κατηγορίες φορέων, στους οποίους δεν τίθεται θέμα εκπροσώπησης (ΕΣΥΕ, ΚΕΘΙ κ.λπ.). Η λειτουργία και ο ρόλος αυτών των φορέων μπορεί να ελέγχεται στη βάση των καταστατικών τους εγγράφων. Το ίδιο ισχύει και για τα θέματα της ανεξαρτησίας: οι συλλογικοί φορείς, ορισμένους από τους οποίους αναφέρουμε ως παραδείγματα στις πιο πάνω παραγράφους, πρέπει σε γενικές γραμμές να θεωρούνται ανεξάρτητοι, καθώς λογοδοτούν μόνο στη βάση τους. Από εκεί και πέρα, η εξάρτηση που έχουν μη συλλογικοί φορείς από το κράτος, την κυβέρνηση ή άλλους παράγοντες θα πρέπει να εξετάζεται λεπτομερειακά και κατά περίπτωση.

Εφαρμογή στοιχείου 6: η νομιμοποίηση της ενασχόλησης του φορέα με θέματα φτώχειας

Μέχρι τώρα ασχοληθήκαμε με το ερώτημα «ποιος *θα μπορούσε να συνεισφέρει* στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια;». Το ερώτημα αυτό είναι σχετικά εύκολο να απαντηθεί, αφού όπως είδαμε δεν υπάρχει λόγος να αποκλειστεί κανένας από αυτήν τη διαδικασία. Τα συμπεράσματα ωστόσο είναι διαφορετικά αν το ερώτημα διατυπωθεί ως «ποιος *δικαιούται να συμμετάσχει* στον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια;». Η απάντηση στο ερώτημα δεν είναι απλή και εξαρτάται καταρχήν από το είδος των διαδικασιών που υιοθετούνται (και οι οποίες δεν είναι δεδομένες). Έτσι, ενώ και πάλι ο καθένας δικαιούται πιθανώς να συμμετάσχει στην ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων, ο κύκλος στενεύει πολύ όταν τίθενται θέματα διαπραγμάτευσης. Για παράδειγμα, ποιος φορέας εκφράζει την πλειοψηφία των φτωχών, ώστε θα μπορούσε να αποσυρθεί, επ' ονόματί τους, από περαιτέρω διεκδικήσεις; Στη συνέχεια εξετάζουμε διάφορους φορείς ως προς την κοινωνική τους δραστηριότητα και την πιθανή νομιμοποίηση της ενασχόλησής τους με τα θέματα της φτώχειας. Η παρακάτω προσέγγιση δεν αποτελεί αυτόματα και την εξουσιοδότηση της ενασχόλησης με τα θέματα της φτώχειας σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου, ούτε θέτει συγκεκριμένα κριτήρια ή όρια προς αυτήν την κατεύθυνση. Η μελέτη των περιπτώσεων που ακολουθεί επιχειρεί απλά να καταδείξει το πλήθος των διαφορετικών ερμηνειών που μπορεί να προκύψουν στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Ένας από τους σκοπούς του Ινστιτούτου Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης για παράδειγμα, είναι η προώθηση του κοινωνικού διαλόγου σε θέματα που αφορούν στην πολιτική του τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Από αυτήν την άποψη το Ινστιτούτο έχει υποχρέωση να συμμετάσχει στο διάλογο. Με ποιον τρόπο όμως και σε ποιον βαθμό; Η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος προασπίζει το θεσμό της οικογένειας και αγωνίζεται για τη διατήρηση των ελληνικών παραδόσεων, τη διάδοση των αρχών του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, καθώς και για την αφύπνιση όλων των δυνάμεων της χώρας για την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος και χορηγεί πιστοποιητικά για το επίδομα/σύνταξη στις πολύτεκνες μητέρες που θέσπισε η πολιτεία, καθώς και πιστοποιητικά για κάθε νόμιμη χρήση (διορισμούς, στεγαστικά δάνεια, μετεγγραφές, εισαγωγή σε

ορισμένες σχολές κ.λπ.). Σημαντικό μέρος των προσπαθειών αναλίσκεται στη διατύπωση και προώθηση των αιτημάτων και επίλυση των παντός είδους προβλημάτων των πολυτέκνων με παραστάσεις, υπομνήματα μελέτες προς τη Βουλή, τα διάφορα υπουργεία και άλλους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Το κοινωνικό έργο της Α.Σ.Π.Ε. απορροφά επίσης ένα μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων της, καθώς ένας όχι ευκαταφρόνητος αριθμός οικογενειών έχει ανάγκη από κοινωνική, υλική και νομική ενίσχυση και συμπαράσταση, με έμφαση στις ανάγκες των πολυτέκνων οικογενειών των ακριτικών νησιών και των ορεινών και άγονων περιοχών. Τι σημαίνουν όλα αυτά στην πράξη; Πιθανώς ότι η παραπάνω συνομοσπονδία όχι μόνο απλά νομιμοποιείται, αλλά και συμμετέχει ήδη ουσιαστικά και ενεργά σε οτιδήποτε αποτελεί το προοίμιο ενός κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια των πολυτέκνων οικογενειών στην Ελλάδα. Παράλληλα όμως τίθεται το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό νομιμοποιείται να εκφράζει το σύνολο των πολυτέκνων που κατοικούν στην Ελλάδα και ιδιαίτερα όσους δεν συμφωνούν με βασικές καταστατικές αρχές και σκοπούς της συνομοσπονδίας, όταν προφανώς οι επιμέρους θέσεις και προτάσεις της σχετικά και με τα ζητήματα της φτώχειας θα επηρεάζονται από τις αρχές αυτές.

Σε ό,τι αφορά στην Εκκλησία της Ελλάδας, η αγάπη προς τους συνανθρώπους αποτελεί κεντρικό σημείο της πίστης του ελληνορθόδοξου δόγματος. Η συνεισφορά της εκκλησίας τόσο σε επίπεδο διαμόρφωσης κουλτούρας, όσο και σε επίπεδο άμεσης προσφοράς υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας είναι αναμφισβήτητη. Η Εκκλησία της Ελλάδος διαθέτει 190 μονάδες προνοιακού χαρακτήρα ανοικτού και κλειστού τύπου (Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος 1999). Το 34,7% των μονάδων αυτών δραστηριοποιείται στο χώρο της τρίτης ηλικίας, το 25,8% ασχολείται με άπορα και άστεγα άτομα, το 11,8% με παιδιά και επίσης 11,8% με άτομα με ανίστες νόσους. Η δυναμικότητα των μονάδων ανοικτού και κλειστού τύπου ανέρχεται σε 5.700 θέσεις, δηλαδή κατά μέσο όρο περίπου 50 θέσεις ανά μονάδα. Σήμερα φιλοξενούνται σε συνεχή βάση 4.150 άτομα, δηλαδή η δυναμικότητα καλύπτεται κατά 73%. Το 70% των μονάδων της εκκλησίας έχει ηλικία μικρότερη των 30 ετών, ενώ από τη δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα παρατηρείται μια τάση σταθερής αύξησης των υφισταμένων μονάδων. Το 73% από τα 600 άτομα που εμπλέκονται στη διοίκηση εκκλησιαστικών ιδρυμάτων έχουν ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Από αυτούς το 60% είναι ιε-

ρείς, ενώ το 68% είναι απόφοιτοι θεολογίας και λοιπών εκκλησιαστικών σχολών. Οι μονάδες απασχολούν 1.026 άτομα ως μόνιμο προσωπικό, 85 αμειβόμενους και περίπου διπλάσιους εξωτερικούς επιστημονικούς συνεργάτες. Το εθελοντικό προσωπικό ανέρχεται σε 480 άτομα, ωστόσο δεν αναφέρεται η συχνότητα και οι ώρες της απασχόλησής τους. Μερικές μονάδες εκμεταλλεύονται το θεσμό της πρακτικής εξάσκησης σπουδαστών σε τομείς διοικήσεως και κοινωνικής εργασίας. Το 97% των κτιριακών συγκροτημάτων είναι ιδιόκτητα και το 60% από αυτά αποκτήθηκε από δωρεές και κληροδοτήσεις. Οι πλειοψηφία των μονάδων έχει προϋπολογισμό άνω των 58.000 Ευρώ (και το 42,6% άνω των 170.000 Ευρώ), το 14,8% των μονάδων επιχείρησε να χρηματοδοτηθεί από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και το 3,7% από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εκκλησία δηλώνει ότι σε ποσοστό μεγαλύτερο του 70% των ιδρυμάτων τα κριτήρια εισαγωγής στις μονάδες δε σχετίζονται με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των υποψηφίων. Τα συνήθη κριτήρια αφορούν σε άτομα άπορα (48,8%), μοναχικά (33,6%) και με κληρονομηνη υγεία (16%). Οι μονάδες παρέχουν κυρίως στέγαση, σίτιση, ένδυση, ψυχαγωγία, οικονομική βοήθεια, επιμόρφωση, εκπαίδευση και ιατρική περίθαλψη. Οι περιθαληπόμενες γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία με αναλογία 1,7 προς ένα (κατά μέσο όρο καταγράφονται 26,7 γυναίκες και 15,4 άντρες σε κάθε ίδρυμα). Η εκκλησία διαθέτει επίσης ένα εκτεταμένο δίκτυο προσφοράς δωρεάν συσσιτίων και καινούριων ρούχων, φιλιανθρωπικών ιδρυμάτων, προικοδότησης απόρων κοριτσιών, βοήθειας σε άγαμες μητέρες, βρεφονηπιακών σταθμών, ιατρικής βοήθειας, προσφοράς αίματος, φιλοξενίας απόρων, αστέγων και κακοποιημένων γυναικών, περίθαλψης θυμάτων ναρκωτικών, κατασκηνώσεων νέων και οικονομικής βοήθειας σε φοιτητές. Σύμφωνα λοιπόν με όλα τα παραπάνω, η εκκλησία έχει μια πολύ σημαντική κοινωνική παρέμβαση. Αποτελεί αυτή η παρέμβαση μια *de facto* νομιμοποίηση της συμμετοχής στο διάλογο για τη φτώχεια; Και εφόσον η απάντηση είναι θετική, με ποια βαρύτητα; Σε ποιο επίπεδο και με ποιες διαδικασίες συμμετέχουν οι ίδιοι οι φτωχοί στη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής της εκκλησίας;

Τα παραπάνω ερωτήματα αφορούν ανακύπτουν σχετικά και με τις οργανώσεις των υπολοίπων θρησκειών και δογμάτων. Σημειώνεται εδώ για ακόμη μια φορά ότι οι αναφορές σε συγκεκριμένες οργανώσεις γίνεται με τυχαίο τρόπο (κυρίως εκεί που υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες) και δεν αποτελούν σε καμιά περίπτωση

απόπειρα να προβληθούν κάποιες οργανώσεις και να αποκλειστούν άλλες. Η *Κάριτας* συμπαραστάθηκε στους σεισμοπαθείς των περιοχών Καθαμάτας, Γρεβενών, Αιγίου, και Αττικής προσφέροντας μετά από υπόδειξη των κατά τόπους Νομαρχών, τροχόσπιτα, επαγγελματικά ψυγεία, καταψύκτες, σόμπες, εμφιαλωμένο νερό και τρόφιμα. Συμμετέχει μαζί με άλλες ευρωπαϊκές *Κάριτας* και διεθνείς οργανώσεις, σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως «Η Ευρώπη στον αγώνα εναντίον του AIDS», «Άστεγοι σε σιδηροδρομικούς σταθμούς» κ.λπ. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών δημοσιεύονται σε επίσημη έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τον Οκτώβριο 2000, διοργανώθηκε ημερίδα στην Αθήνα με τη συμμετοχή πολλών ευρωπαϊκών οργανώσεων και με θέμα «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πρόσφυγες». Συμμετείχε στην 1η και 2η Πανελλήνια Έκθεση Εθελοντισμού και Ανθρωπιστικών Οργανώσεων που διοργανώθηκαν υπό την αιγίδα της Υπηρεσίας Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας του Υπουργείου Εξωτερικών, της Ομοσπονδίας Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Ελλάδος και του Ινστιτούτου Φιλανθρωπίας. Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος AGIS για το Trafficking, διοργάνωσε Ημερίδα με θέμα την «Παράνομη Διακίνηση Ατόμων», με τη συμμετοχή ΜΚΟ οργανώσεων ελληνικών και ευρωπαϊκών και συμμετέχει στη δεύτερη φάση του ίδιου προγράμματος με τίτλο «Παράνομη Διακίνηση Ατόμων – Ευαισθητοποίηση για Πρόληψη», με στόχο την ενημέρωση του κοινού και στα πλαίσια αυτού του προγράμματος διοργάνωσε και ημερίδα με θέμα «Παράνομη Διακίνηση Ατόμων – Ευαισθητοποίηση για Πρόληψη», στην οποία έλαβαν μέρος πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Και στην περίπτωση αυτή λοιπόν έχουμε μια σχετικά πλούσια κοινωνική δράση. Αν και η αγαθή πρόθεση σε καμιά περίπτωση δεν αμφισβητείται, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό που δεν εξασφαλίζεται εκ προοιμίου είναι η ύπαρξη ενός αξιόπιστου μηχανισμού μεταφοράς της εμπειρίας που αναπτύσσεται από τις παραπάνω δράσεις, σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια, προς όφελος των συγκεκριμένων ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Στο Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας λειτουργούν κέντρα πληροφόρησης και συμβουλευτικής γυναικών για την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα και την κοινωνική ένταξη σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο και Βόλο. Απευθύνονται σε γυναίκες άνεργες που επιθυμούν να ενταχθούν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας, γυναίκες εργαζόμενες που απειλούνται από ανεργία, γυναίκες που επιθυμούν να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση, γυναίκες που

αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής ένταξης, γυναίκες που επιθυμούν πληροφόρηση και συμβουλευτική σε θέματα κοινωνικής ένταξης, προσανατολισμού σταδιοδρομίας, απασχόλησης και νομοθεσίας και γυναίκες που ζητούν νομική βοήθεια. Από αυτήν την άποψη λοιπόν, το Κ.Ε.Θ.Ι. αναδεικνύεται σε ένα σημαντικό φορέα συγκέντρωσης γνώσης γύρω από το πολύ επίκαιρο και σημαντικό θέμα της γυναικείας φτώχειας. Παραμένει όμως και εδώ το πρόβλημα πώς αξιολογείται η δυναμική του συνεισφορά και πώς υπολογίζεται το ειδικό του βάρος σε περιβάλλον συγκρουσιακών διαπραγματεύσεων.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αποτελεί συνταγματικά αναγνωρισμένο θεσμό του κράτους. Σύμφωνα με το άρθρο 82, παρ. 3, του Συντάγματος «Αποστολή της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής είναι η διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου για τη γενική πολιτική της χώρας και ιδίως για τις κατευθύνσεις της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, καθώς και η διατύπωση γνώμης επί των νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων που παραπέμπονται σε αυτήν». Ο θεσμός των Ο.Κ.Ε. άρχισε να αναπτύσσεται στη δεκαετία του 1950 σε εθνικό επίπεδο και στη συνέχεια υιοθετήθηκε από τη Συνθήκη της Ρώμης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Έκτοτε γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στις περισσότερες χώρες της Κοινότητας, ενώ πιο πρόσφατα μεταφυτεύθηκε και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, καθώς και σε τρίτες μεσογειακές χώρες, για τις οποίες αποτέλεσε μηχανισμό για την εξασφάλιση άμεσης επικοινωνίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, ένα από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδρύθηκε το 1957 και πραγματοποίησε την πρώτη της επίσημη συνεδρίαση το 1958. Οι διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης αύξησαν σταδιακά τον αριθμό των μελών της, ενώ παράλληλα οι διαδοχικές Συνθήκες της έδωσαν όλο και περισσότερες και σημαντικότερες αρμοδιότητες. Το κυριότερο καθήκον της Ο.Κ.Ε. είναι να εκδίδει γνωμοδοτήσεις, τις οποίες υποβάλλει στην Επιτροπή, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. Η Ο.Κ.Ε. μπορεί να γνωμοδοτεί για όλους τους τομείς κατά τη διάρκεια της ευρωπαϊκής νομοθετικής διαδικασίας ή να εκπονεί γνωμοδοτήσεις με δική της πρωτοβουλία. Άρα λοιπόν, στην περίπτωση αυτή ο ρόλος είναι δεδομένος, θεσμοθετημένος και σε αντίθεση με τους παραπάνω φορείς, απόλυτα καθορισμένος, καθώς περιορίζεται σε επίπεδο γνωμοδότησης.

Η Ομοσπονδία Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Ελλάδος αποτελεί μια εντελώς διαφορετική περίπτωση. Οι σκοποί της περιλαμβάνουν την προώθη-

ση και διάδοση της ιδέας του εθελοντισμού στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, την προστασία με οποιονδήποτε τρόπο της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας, την ηθική και υλική υποστήριξη με κάθε δυνατό μέσο των λιγότερο προνομιούχων μελών της κοινωνίας και τη γρηγορότερη και αποτελεσματικότερη ενσωμάτωσή τους στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό. Προτείνει συνάμα τρόπους βελτίωσης των ικανοτήτων των μελών της στην ανάπτυξη του έργου τους και διεκδικεί γενικά και θεσμικά αιτήματά τους καθώς και τη συμμετοχή της ίδιας και των μελών της σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα εθελοντικής δράσης. Προάγει, επίσης, την έρευνα και τη βιβλιογραφία σε θέματα εθελοντισμού και εκπονεί και υλοποιεί προγράμματα ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής συνεργασίας σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Είναι κάπως δύσκολο να συναχθεί από τα παραπάνω ο πιθανός ρόλος της Ομοσπονδίας στον κοινωνικό διάλογο για τη φτώχεια. Από τη μια μεριά φαίνεται ότι οι στόχοι της επικεντρώνονται κυρίως στην προώθηση της ιδέας και της χωρητικότητας του εθελοντισμού στην Ελλάδα. Από την άλλη μεριά, στους στόχους της περιλαμβάνονται δηλώσεις που σαφώς σχετίζονται με τα θέματα της φτώχειας. Αυτό που θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί βαθύτερα είναι ποιες επιμέρους οργανώσεις αποτελούν μέλη της. Κάποιες από αυτές είναι περισσότερο σχετικές με κοινωνικά θέματα, άλλες λιγότερο και άλλες καθόλου. Στην αξιολόγηση της βαρύτητας της ενασχόλησης της Ομοσπονδίας με τα θέματα της φτώχειας θα πρέπει λοιπόν να λαμβάνεται υπόψη και αυτή η παράμετρος της ανισοβαρούς εκπροσώπησης. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει επίσης να ελέγχεται ο βαθμός της εξουσιοδότησης των επιμέρους οργανώσεων προς την Ομοσπονδία, ενώ είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς εκ των προτέρων πότε πρέπει να απευθύνεται κανείς στην Ομοσπονδία και πότε στις επιμέρους οργανώσεις της.

Σε επίπεδο μεμονωμένων οργανώσεων τα πράγματα είναι περισσότερο περίπλοκα. Η *Ευρωπαϊκή Έκφραση* για παράδειγμα, είναι μια ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση χωρίς κερδοσκοπικό ή κομματικό χαρακτήρα που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1989 και δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, την Κύπρο και το διεθνές χώρο. Προωθεί την ιδέα της ενωμένης Ευρώπης, αποβλέποντας τελικά σε μια μορφή ομοσπονδιακής οργάνωσης και ολοκλήρωσης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και το φεντεραλισμό ως οικουμενικό κίνημα. Στοχεύει στην ανάδειξη και ενίσχυση της κοινωνίας πολιτών, την εμπέδωση και εμπέδωση των δημοκρατικών θεσμών, την προώθηση και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ατομι-

κών ελευθεριών, ειδικότερα στην περιοχή της Μεσογείου, της κεντρικής, ανατολικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης και του Ευξείνου Πόντου. Επιδιώκει επίσης την πρόκληση δημοσίου διαλόγου, την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και τη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στην οικοδόμηση της Ευρώπης (με έμφαση στους νέους), σχετικά με τη διαπολιτισμική κατανόηση, εκπαίδευση και αλληλεγγύη, την τροφοδότηση της ευρωπαϊκής συνείδησης και τα προβλήματα και τις ιδιαιτερότητες της νεολαίας. Συμβάλλει στην εξάπλωση και εδραίωση των αξιών της ανοιχτής και της ανεκτικής κοινωνίας, του κοινωνικού πλουραλισμού, της πολιτικής δημοκρατίας και της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς. Συμμετέχει στη διαρκή προσπάθεια δημιουργικής προσαρμογής της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής διάρθρωσης, τόσο στο εσωτερικό πεδίο, όσο και στη διεθνή ζωή με τα νέα δεδομένα, εξελίξεις, ανάγκες και πρότυπα που διαμορφώνει η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της παγκοσμιοποίησης. Προβάζει σε επιστημονική μελέτη και παρουσίαση των θεμάτων της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ιδιαίτερα υπό το φως των θεσμικών και πολιτικών εξελίξεων της Ευρώπης των πολιτών και της δημοκρατίας, της νεολαίας, των γυναικών, των μειονεκτικών ομάδων, του πολιτισμού, των εθνικών ταυτοτήτων, της κοινωνικής Ευρώπης και του περιβάλλοντος. Μέσα σε αυτήν την τόσο ευρεία γκάμα ενδιαφερόντων, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς έναν πιθανό δεσμό με τα ζητήματα της φτώχειας. Από την άλλη μεριά όμως δεν μπορεί να αποκλειστεί ένας φορέας ο οποίος αναζητεί συνοδικές λύσεις σε υψηλό πολιτικό επίπεδο.

Στον αντίποδα της παραπάνω οργάνωσης, σε ό,τι αφορά στην ευρύτητα των στόχων, βρίσκεται η *Γραμμή Ζωής* που είναι ελληνική Μη Κυβερνητική Οργάνωση, η οποία συσταθεί με τη μορφή κοινωφελούς μη κερδοσκοπικού σωματείου με στόχο τη δωρεάν παροχή φροντίδας, προστασίας και ασφάλειας στους ηλικιωμένους σε 24ωρη βάση, όλες τις μέρες του χρόνου, στα πρότυπα του Ευρωπαϊκού Προγράμματος SAFE 21. Το SAFE 21 είναι ένα Πανευρωπαϊκό Πρόγραμμα Έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το Δεκέμβριο του 1996 έως τον Νοέμβριο του 1999. Στόχος του προγράμματος ήταν να διερευνηθεί η δυνατότητα συμβολής της υφιστάμενης Τεχνολογίας Σταθερής Τηλεφωνίας στην εφαρμογή πολιτικής που θα οδηγήσει τις Κοινωνικές Υπηρεσίες για παροχή φροντίδας, προστασίας και ασφάλειας προς τους ηλικιωμένους στον 21^ο Αιώνα. Το πρόγραμμα δράσης αφορά στην παροχή φροντίδας, προστασίας και ασφάλειας στους ηλικιωμένους

σε συνεργασία με τις διευθύνσεις κοινωνικής μέριμνας των δήμων. Το πρόγραμμα αφορά όλους τους ηλικιωμένους (65 ετών και άνω) ανεξάρτητα από την οικονομική ή την οικογενειακή τους κατάσταση. Ωστόσο, δίνεται προτεραιότητα σε όσους ζουν μόνοι και το εισόδημα τους δεν τους επιτρέπει να εξασφαλίσουν την απαιτούμενη αυτονομία τους. Η *Γραμμή Ζωής* αποτελεί πρωτοβουλία της κοινωνίας των ενεργών πολιτών, έτσι ώστε μαζί με την πολιτεία και τις τοπικές αυτοδιοικήσεις να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα εγκατάλειψης, απομόνωσης, μαρasmus και ανασφάλειας που βιώνουν τα ηλικιωμένα άτομα στην Ελλάδα. Εδώ λοιπόν έχουμε να κάνουμε με μια διαφορετική περίπτωση, καθώς η οργάνωση αυτή δεν εκπροσωπεί μέλη ούτε είναι ερευνητικός φορέας, αλλά έρχεται σε επαφή εξ αντικειμένου με πολλή άτομα της ομάδας στόχου και άρα μπορεί να μεταφέρει τη φωνή τους, χωρίς ωστόσο να εξουσιοδοτείται τυπικά να το κάνει. Αυτή η περίπτωση είναι διαφορετική από εκείνη άλλων οργάνωσεων, όπως είναι για παράδειγμα η *50 plus Hellas*, η οποία διαθέτει μια βάση μελών που προέρχονται από την ίδια την ομάδα στόχο (άσχετα αν και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις η αντιμετώπιση της φτώχειας των ηλικιωμένων δεν αποτελεί τον κυρίαρχο στόχο).

Στον αντίποδα πάλη της αντιμετώπισης των προβλημάτων των ηλικιωμένων, η *Άρσις* είναι Μη Κυβερνητική Οργάνωση εξειδικευμένη στην κοινωνική υποστήριξη των νέων και στην προάσπιση των νεανικών δικαιωμάτων. Ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1992 και λειτουργεί με κέντρα στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, τη Λάρισα και την Καρδίτσα. Ο κύριος στόχος της οργανώσεως είναι η εξασφάλιση θέσης και ευκαιριών σε όλους τους νέους και τις νέες και ο σεβασμός των δικαιωμάτων τους, όπως αυτά θεσπίζονται στο ελληνικό και διεθνές δίκαιο, και ιδιαίτερα στη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Αποστολή της *Άρσις* είναι η ανάληψη δράσης με στόχο την πρόληψη και καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων, με έμφαση στις ηλικίες 15 έως 21 χρονών. Σ' αυτό το πλαίσιο η *Άρσις* αναπτύσσει πρότυπες μεθόδους και εργαλεία υποστήριξης των νέων, δημιουργεί και συμμετέχει σε δίκτυα εθελοντισμού και κοινωνικής αλληλεγγύης, συνεργάζεται με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό και προωθεί θεσμικές προτάσεις που αφορούν τη βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής για τους νέους. Η *Άρσις* προτείνει την προώθηση της κοινωνικής συνεργασίας και την ανάδειξη της προσωπικής αξίας των νέων και αντιπαράθεται στις πολιτικές που βασίζονται στην καταστολή και παράγουν φτώχεια, ανισότητα και

κοινωνικό αποκλεισμό. Η οργάνωση συσπειρώνει και κινητοποιεί στελεχιακό και εθελοντικό ανθρώπινο δυναμικό και λειτουργεί με τις αρχές της συλλογικότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και του αμοιβαίου σεβασμού. Άρα λοιπόν, σε επίπεδο καταστατικού η φτώχεια αποτελεί μια προτεραιότητα της οργάνωσης αυτής. Ειδικότερα όμως στο θέμα της εκπροσώπησης των νέων η κατάσταση περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι ένα ποσοστό από αυτούς είναι ανήλικοι. Κατά συνέπεια η μεταφορά των θέσεων τους σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια απαιτεί ίσως ακόμη περισσότερη προσοχή σε σχέση με τις υπόλοιπες περιπτώσεις που περιγράφονται.

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός είναι ο μεγαλύτερος μη κυβερνητικός οργανισμός στην Ελλάδα με σύνθετο έργο που βασίζεται στην εθελοντική δράση και την άμεση ανταπόκριση των πολιτών. Κινητοποιείται στοχεύοντας πάντα στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου σε περιόδους πολέμου και ειρήνης, στηρίζοντας τραυματίες, ασθενείς, πρόσφυγες, ηλικιωμένους, ανθρώπους με οικονομικές δυσκολίες και άτομα από κάθε εύληπτη ομάδα του πληθυσμού. Η δράση του έχει συνδεθεί με την επαγρύπνηση, την αλληλεγγύη και τη φιλαλληλία και είναι συνώνυμη της αφιλοκεδούς προσφοράς και της ανιδιοτέλειας. Οι βασικοί σκοποί και στόχοι του Ε.Ε.Σ. είναι η συνδρομή και επικουρία στο έργο της Στρατιωτικής Υγειονομικής Υπηρεσίας, η νοσηλευτική περίθαλψη τραυματιών και ασθενών, καθώς και η προστασία των αιχμαλώτων, του άμαχου πληθυσμού και των θυμάτων πολέμου, η αρωγή και συμπαράσταση στα θύματα θεομηνιών και επιδημιών, καθώς και η αυτόνομη ή σε συνεργασία με το κράτος και κοινωνικούς φορείς, ανθρωπιστική δραστηριότητα. Σε συνεργασία με άλλους θεσμικούς φορείς, κρατικούς και μη, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός είναι στο πλευρό κάθε ανθρώπου, οικογένειας ή ομάδας που αντιμετωπίζει δυσκολίες χωρίς να θέτει φυλετικά, εθνικά ή οικονομικής κατάστασης όρια στη δράση του. Παράλληλα, όταν και όποτε υπάρχει ανάγκη στο εξωτερικό, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ενεργοποιείται σε συνεργασία με τους Εθνικούς Συλλόγους άλλων χωρών για την αποστολή διεθνούς βοήθειας.

Ο Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα αναγκών της σύγχρονης κοινωνίας, προωθεί προγράμματα για την αντιμετώπιση σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων. Μελετά τις σημερινές κοινωνικές ανάγκες και απαιτήσεις και προβαίνει στο σχεδιασμό και την υλοποί-

ηση προγραμμάτων για την πλήρη και άμεση αντιμετώπισή τους. Οι Εθελοντές Πρόνοιας αριθμούν 2.000 στην Αθήνα και 1.500 στην επαρχία. Με την κοινωνική του δράση, απευθύνεται σε όλους τους πολίτες που έχουν ανάγκη από φροντίδα όπως η τρίτη ηλικία, τα παιδιά, οι ασθενείς, τα άτομα με αναπηρία, οι άνεργοι, οι μειονοτικές ομάδες πληθυσμού, φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι, άστεγοι κ.λπ. Επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί με τη βοήθεια ειδικά εκπαιδευμένων εθελοντών προσφέρουν κοινωνική εργασία παρέχοντας συμβουλευτική βοήθεια και υποστήριξη, καθώς και κάλυψη πρώτων αναγκών σε μεμονωμένα άτομα, αλλά και οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικά ή κοινωνικά προβλήματα. Ο τομέας αυτός δραστηριοποιείται επίσης στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε άτομα που δοκιμάζονται από φυσικές και άλλες καταστροφές. Προφανώς στην περίπτωση του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού η κοινωνική παρέμβαση είναι πολύ σημαντική και επεκτείνεται, μεταξύ άλλων, σε προβλήματα που σχετίζονται με τη φτώχεια. Ωστόσο όμως δεν υπάρχει επαρκής τεκμηρίωση του κατά πόσο η οργάνωση αυτή φέρει χαρακτηριστικά εκπροσώπησης των ατόμων της ομάδας στόχου.

Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών ιδρύθηκε το 1935 και είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Αποτελεί τον κορυφαίο ιδεολογικό και συντονιστικό φορέα των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων της χώρας. Υποστηρίζει, προωθεί και προάγει τις δραστηριότητές τους και τις εκπροσωπεί σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της για την υποστήριξη των μελών της, η ΠΑΣΕΓΕΣ, μεταξύ άλλων, εκπονεί μελέτες, εργασίες, έρευνες και συνάπτει συμβάσεις έργου ή παροχής υπηρεσιών που έχουν σχέση γενικά με την αγροτική, αλλά και ειδικά με την συνεταιριστική ανάπτυξη. Παρακολουθεί στενά την αγροτική, συνεταιριστική, φορολογική και αναπτυξιακή νομοθεσία που ενδιαφέρει τους αγρότες και τις οργανώσεις τους, υποβάλλει προτάσεις και διεκδικεί την εναρμόνισή τους με τα συμφέροντα και τις ανάγκες των αγροτικών συνεταιρισμών. Επίσης γνωμοδοτεί, σύμφωνα με νομοθετική πρόβλεψη, για θέματα που αναφέρονται σε οικονομικές ενισχύσεις και κίνητρα που παρέχονται στις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις καθώς και επί σχεδίων νόμων, διαταγμάτων και αποφάσεων που αφορούν τα μέλη της. Διαπραγματεύεται και συνάπτει συλλογικές συμβάσεις εργασίας που αφορούν το προσωπικό των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων κάθε βαθμίδας. Συντο-

νίζει τις ενέργειες των οργανώσεων αυτών και ενισχύει το έργο τους, παρέχοντας επιστημονική και τεχνική υποστήριξη, καθώς και συμβουλές και υπηρεσίες για την οργάνωση και την ανάπτυξή τους. Από τα παραπάνω δεν προκύπτει ότι η Συνομοσπονδία είναι ενήμερη για τα θέματα της φτώχειας και ότι προτίθεται, στο άμεσο μέλλον, να κάνει κάτι για να τα αντιμετωπίσει. Από την άλλη μεριά, με βάση τα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα, οι αγρότες είναι μια κοινωνική ομάδα, η οποία πλήττεται ιδιαίτερα από τη φτώχεια.

Εφαρμογή στοιχείου 7: η προτεραιότητα που δίνει ο κάθε φορέας σε ζητήματα φτώχειας

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, στην Ελλάδα δραστηριοποιείται ένα μεγάλο πλήθος φορέων, οι οποίοι εκπροσωπούν ευρείες κοινωνικές ομάδες. Παρομοίως ένα μεγάλο πλήθος φορέων παράγει σημαντικό κοινωνικό έργο. Αυτό που λείπει ωστόσο σε σχέση με το εξεταζόμενο ζήτημα είναι η δραστηριοποίηση φορέων οι οποίοι τοποθετούν το θέμα της φτώχειας ψηλά στις προτεραιότητές τους. Ο μοναδικός φορέας που θέτει την αντιμετώπιση της φτώχειας στην κορυφή της ατζέντας του είναι το Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας. Επιμέρους στόχοι του δικτύου είναι η ένταξη πολιτικών ενάντια στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην ημερήσια διάταξη των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εθνικών κυβερνήσεων, η πρόωθηση και εντατικοποίηση δράσεων κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και η άσκηση πίεσης για τον επηρεασμό των αρμόδιων προσώπων και οργάνων υπέρ και μαζί με εκείνες τις κοινωνικές ομάδες που βιώνουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Επίσης στους στόχους περιλαμβάνονται η ανάδειξη και η καταπολέμηση των αιτιών και των μηχανισμών που οδηγούν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού στη φτώχεια και την περιθωριοποίηση, η ευαισθητοποίηση των πολιτών και του κράτους στα προβλήματα των κοινωνικών ομάδων που μαστίζονται από τις νέες μορφές φτώχειας, των ομάδων που ζουν με εισόδημα κάτω από ένα ανεκτό όριο και όσων βιώνουν αποκλεισμούς από τις υπηρεσίες που παρέχει το κράτος πρόνοιας σε όλους τους πολίτες, δηλαδή τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση, τις υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής μέριμνας, την κοινωνική ασφάλιση κ.ά. Επιπλέον στοχεύει στην άσκηση πίεσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για την πρόωθηση προτάσεων και αλλαγών στην εφαρμοζόμενη

κοινωνική και οικονομική πολιτική. Τα άτομα και οι ομάδες που βρίσκονται στο περιθώριο, θα πρέπει να ενθαρρυνθούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους και να κατανήκουν τις αιτίες που δημιουργούν την απομόνωσή τους, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Το Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας έχει οργανώσει συνέδρια, σεμινάρια και άλλες συναντήσεις για τα μέλη του, συμμετέχει σε όλες τις ομάδες εργασίας και τα συλλογικά όργανα του Ευρωπαϊκού Δικτύου, υποστηρίζει την συμμετοχή μελών του σε ευρωπαϊκά σεμινάρια, παρακολουθεί την εξέλιξη και εφαρμογή της εθνικής κοινωνικής πολιτικής και προβαίνει αναλόγως σε παρεμβάσεις. Εκδίδει επίσης τακτικά δελητία τύπου και επικοινωνεί με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ λειτουργεί γραφείο στο κέντρο της Αθήνας για τις οργανωτικές και επικοινωνιακές ανάγκες του. Είναι ανοικτό σε κάθε μορφή εθελοντικής προσπάθειας που σκοπό έχει τη βοήθεια ατόμων και ομάδων που βιώνουν συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ώστε να βγουν από την απομόνωσή τους, να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά τους και να βελτιώσουν τη θέση τους ως πολίτες.

Εφαρμογή στοιχείου 8: η επιμέρους εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας και η μεταφορά του κοινωνικού διαλόγου σε περιφερειακό επίπεδο

Έχει ήδη γίνει αναφορά στην ύπαρξη φορέων οι οποίοι εκπροσωπούν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Οι φορείς αυτοί έχουν αποκτήσει ή μπορούν να αποκτήσουν (εφόσον δοθεί ανάλογη προτεραιότητα) πολύτιμη εμπειρία και γνώση στα ιδιαίτερα προβλήματα φτώχειας που αντιμετωπίζουν αυτές οι κοινωνικές ομάδες καθώς και στις πολιτικές καταπολέμησής τους. Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, όπως και η Ανώτατη Διοικούσα Επιτροπή Δημοσίων Υπαλλήλων γνωρίζουν τα θέματα των εργαζομένων φτωχών, η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος γνωρίζει τα προβλήματα των πολυτέκνων οικογενειών, η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία γνωρίζει τα προβλήματα των οικογενειών των αναπήρων κ.ο.κ. Ο κατάλογος βέβαια δεν τελειώνει εδώ. Ο Σύλλογος *Ο Θνήσιμος* δίνει βοηθήματα και καλύπτει ανάγκες κρατούμενων και των οικογενειών τους, φροντίζει για αποφυλάκιση ατόμων με αυστηρά κριτήρια (άποροι, όχι υπότροποι κ.λπ.), παρέχει φιλοξενία σε ξενοδοχείο για λίγο καιρό μετά την αποφυλάκιση όσων έχουν πρόβλημα στέγης, ενισχύει οικονομικά τα φιλόπρωχα ταμεία των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Φυλακών, παρέχει δωρεάν νομική κάλυ-

ψη σε άπορους κρατούμενους, ενισχύει τις βιβλιοθήκες των φυλακών και φροντίζει για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφυλακισμένων. Από αυτήν την άποψη λοιπόν έχει αναπτύξει μια μοναδική και πολύτιμη εμπειρία στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της φτώχειας που σχετίζονται με αυτήν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν βέβαια πάρα πολλά για διάφορες κοινωνικά αποκλεισμένες ή ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες.

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα σχετικά με την εξεύρεση φορέων που εξειδικεύονται στην εκπροσώπηση προβλημάτων φτώχειας συγκεκριμένων, ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Τα προβλήματα παραμένουν στην αξιοπιστία και τη δικαιοδοσία της εκπροσώπησης, στον κίνδυνο να καταντήσει ο διάλογος πολυσχιδής και ανούσιος, καθώς και στη σχετική βαρύτητα που μπορεί να αποδίδεται σε καθέναν από αυτούς τους φορείς. Άλλωστε, όπως ειπώθηκε και αλλού, η επίμονη επιδίωξη των στόχων μιας ομάδας μπορεί να λειτουργεί ανταγωνιστικά σε σχέση με τους στόχους των υπολοίπων.

Η οργάνωση του κοινωνικού διαλόγου στην Ευρώπη προέκυψε καταρχήν σε εθνικό επίπεδο. Όσο όμως προωθήθηκε η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θεσμοί κοινωνικού διαλόγου οργανώθηκαν και σε υπερεθνικό επίπεδο. Όπως όμως και στην περίπτωση του συνόλου σχεδόν των προσπαθειών αντιμετώπισης προβλημάτων πολιτικής, σημειώθηκε μια παράλληλη μετατόπιση προς το περιφερειακό επίπεδο. Ανεξάρτητα αν αυτό θεωρήθηκε από πολλούς ως μια συνειδητή προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να αποδυναμώσει το ρόλο των εθνικών κυβερνήσεων προς όφελός της, ο μετασχηματισμός αυτός προχώρησε με σταθερά βήματα σε πολλά επίπεδα. Σε αυτό το πλαίσιο προέκυψε και το ζήτημα του περιφερειακού κοινωνικού διαλόγου. Ειδικότερα στην Ελλάδα συναντούμε τις πρώιμες συζητήσεις γύρω από αυτό το θέμα μετά το 1975. Ωστόσο, η γενικότερη πολιτική κατάσταση και πολύ περισσότερο ο υφιστάμενος τρόπος της διοικητικής ανάπτυξης δεν επέτρεπαν σχετικούς πειραματισμούς. Έτσι το ζήτημα παρέμεινε σε θεωρητικό επίπεδο μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όπου νέα δεδομένα, όπως η διοικητική αναδιάρθρωση υπηρεσιών, η θεσμοθέτηση του δεύτερου βαθμού τοπικής αυτοδιοίκησης, η προώθηση του θεσμού των Γενικών Γραμματειών Περιφερειών και η εγκαθίδρυση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, έδωσαν νέο έναυσμα στο σχετικό διάλογο. Έτσι, το 1994 συστήθηκαν

οι Νομαρχιακές Οικονομικές και Κοινωνικές Επιτροπές ως γνωμοδοτικά όργανα στο πλαίσιο του θεσμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, με το Π.Δ. 57/95, ορίζονται τα θέματα εκπροσώπησης των οργανώσεων που συμμετέχουν, της εκλογής και του χρόνου έναρξης και λήξης της θτείας τους, της ανακλήσεως ή αντικαταστάσεώς τους, της συγκρότησης σε σώμα και της λειτουργίας της επιτροπής. Οι νομαρχιακές Ο.Κ.Ε. συνιστούν το πρώτο πραγματικό βήμα ενός περιφερειακού κοινωνικού διαλόγου που μπορεί να αξιοποιηθεί και να αποτελέσει τη βάση για έναν ουσιαστικό περιφερειακό κοινωνικό διάλογο. Ωστόσο, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις ο θεσμός των Ν.Ο.Κ.Ε. δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα να αποδώσει τα αναμενόμενα.

Εφαρμογή στοιχείων 9 και 10: η τεκμηριωμένη γνώση για τη φτώχεια, η αποδοχή ενός κοινού ορισμού και η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Στην Ελλάδα δεν έχει υιοθετηθεί ένας επίσημος ορισμός της φτώχειας όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες (π.χ. ΗΠΑ). Οι έρευνες του παρελθόντος έχουν υιοθετήσει κατά περίπτωση διαφορετικούς ορισμούς της φτώχειας σύμφωνα με τις αντιλήψεις του εκάστοτε ερευνητή, αλλά και τον περιορισμό που επέβαλλαν τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα. Εξάλλου, η έρευνα για την φτώχεια στην Ελλάδα παρέμενε για χρόνια αρκετά περιθωριοποιημένη. Οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης που παρουσίασε η χώρα τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι από την ανάπτυξη αυτή θα ωφεληθούν όλα τα τμήματα του πληθυσμού δεν ενθάρρυναν το ερευνητικό ενδιαφέρον στη μελέτη της ανισότητας και της φτώχειας. Η κρίση στα μέσα της δεκαετίας του 1970 (που επιδεινώθηκε από την πρώτη πετρελαιοϊκή κρίση) και η ύφεση που ακολούθησε, αναζωπύρωσε διεθνώς το ενδιαφέρον για τη μελέτη φτώχειας. Διαπιστώθηκε ότι δεν πλήττονται το ίδιο όλες οι πληθυσμιακές ομάδες από την ύφεση και πως στις ευημερούσες αναπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου μεγάλα τμήματα του πληθυσμού είχαν αρκετά χαμηλά επίπεδα διαβίωσης. Στην Ελλάδα όμως, η έλλειψη κατάλληλων στατιστικών δεδομένων δεν επέτρεψε την αντίστοιχη ανάπτυξη της ερευνητικής δραστηριότητας στη μελέτη της φτώχειας μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980.⁶ Ένας από τους ορισμούς που κυριάρχησε

6. Για μια αναλυτική επισκόπηση των μελετών για την οικονομική ανισότητα και τη φτώχεια στην Ελ-

σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η θεώρηση ότι ένα άτομο (ή ένα νοικοκυριό) είναι φτωχό όταν το εισόδημά του (ή η καταναλωτική του δαπάνη) είναι χαμηλότερο από ένα ποσοστό του αντίστοιχου μέσου ή διαμέσου εισοδήματος (ή της καταναλωτικής δαπάνης) της χώρας. Είναι ο ορισμός που χρησιμοποιεί στις εκτιμήσεις της η Eurostat και έχει υιοθετηθεί σε αρκετές μελέτες της φτώχειας, κυρίως των ανεπτυγμένων χωρών (βλ. Eurostat 2002, Dennis & Guio 2004). Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ως όριο σχετικής φτώχειας είχε υιοθετηθεί το 50% του μέσου εισοδήματος. Επειδή όμως το μέσο εισόδημα είναι πολύ ευαίσθητο στην ύπαρξη ακραίων τιμών, αντικαταστάθηκε αργότερα από τη διάμεσο, η οποία δεν επηρεάζεται από τις ακραίες τιμές. Η υιοθέτηση του 60% του διαμέσου εισοδήματος προέκυψε εμπειρικά, επειδή η διανομή του εισοδήματος είναι αριστερόκυρτος και διαπιστώθηκε ότι το 50% του μέσου εισοδήματος βρίσκεται περίπου στο ίδιο επίπεδο με το 60% του διαμέσου. Η επικράτηση του συγκεκριμένου ορισμού δεν αντανakλά την υπεροχή του έναντι των άλλων ορισμών στη διερεύνηση της φτώχειας (που έχουν προταθεί στη σχετική βιβλιογραφία). Οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι γίνεται εύκολα κατανοητός και μπορεί επίσης με σχετική ευκολία να υπολογιστεί με βάση τα διαθέσιμα σε κάθε χώρα στατιστικά δεδομένα ή/και δεν προϋποθέτει την παραγωγή πολυδάπανων δεδομένων (Παπαθεοδώρου 2006). Ο ορισμός αυτός έχει κυριαρχήσει στις έρευνες για τη φτώχεια που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα από την δεκαετία του 1980 και μετά. Επίσης είναι ο ορισμός που χρησιμοποιείται στις συγκριτικές αναλύσεις από τη Eurostat καθώς και στα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση. Με βάση τον ορισμό αυτό, το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα ανέρχεται στο 21% και είναι από τα υψηλότερα της ΕΕ.⁷ Παράλληλα οι έρευνες που χρησιμοποιούν παρόμοιο ορισμό και στατιστικά δεδομένα δείχνουν ότι το υψηλό αυτό ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα παρουσιάζεται σχετικά σταθερό τα τελευταία 25 χρόνια.

Ρητές δεσμεύσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας ή την κατοχύρωση ενός γενικού δικαιώματος για την κοινωνική προστασία δεν υπάρχουν στο ελληνικό

λάδα βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004), Μητράκος και Τσακλόγλου (1998), Petmesidou (1996).

7. Με βάση τις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις, η Ελλάδα μαζί με την Σλοβακία και την Ιρλανδία είναι οι χώρες με το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας μεταξύ των 25 χωρών της ΕΕ (Guio 2005).

Σύνταγμα (Κατρούγκαλος 2004). Οι σχετικές διατάξεις αφορούν την προστασία ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων (θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά, πολύτεκνοι κ.λπ.). Υπάρχουν διάφορα προγράμματα χορήγησης επιδομάτων ή/και παροχών σε είδος σε διάφορες ομάδες του πληθυσμού που παρέχονται από διάφορα νομικά πρόσωπα.

Εφαρμογή στοιχείου 11: η ενίσχυση της εκπαίδευσης και της έρευνας για τη φτώχεια

Στην Ελλάδα σημειώνεται απουσία ενός ερευνητικού φορέα με εξειδίκευση στη μελέτη και παρακολούθηση της φτώχειας και την καταπολέμησή της. Το ρόλο αυτόν θα μπορούσε να τον αναλάβει ένα Παρατηρητήριο Φτώχειας, όπως αναπτύσσεται σε άλλο σημείο της παρούσης έρευνας. Από εκεί και πέρα υπάρχει μια κρίσιμη μάζα Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και ερευνητών που ανταποκρίνονται επαρκώς στο αίτημα της βασικής εκπαίδευσης γύρω από το θεματικό πεδίο της φτώχειας. Επιπλέον αναπτύσσεται και μια πολύ σημαντική βιβλιογραφία γύρω από το θέμα αυτό. Στις πρόσφατες επιστημονικές έρευνες και δημοσιεύσεις για τη φτώχεια στην Ελλάδα περιλαμβάνονται οι παρακάτω: ΕΣΥΕ (2006), Μητράκος και Τσακλόγλου (2003) Papatheodorou and Petmesidou (2006), Papatheodorou (2005), Παπαθεοδώρου 2006, Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), Tsakloglou (2000), Tsakloglou and Mitrakos (2006).

Από εκεί και πέρα, διάφοροι ερευνητικοί φορείς φαίνεται ότι διαθέτουν τους πόρους για ουσιαστική έρευνα γύρω από το θεματικό πεδίο της φτώχειας, όπως για παράδειγμα η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, η οποία είναι Γενική Γραμματεία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, διαρθρωμένη σε μια κεντρική υπηρεσία με δύο γενικές διευθύνσεις και δώδεκα κεντρικές διευθύνσεις και μία αποκεντρωμένη διεύθυνση. Η ΕΣΥΕ δε διαθέτει μέλη και δεν εκπροσωπεί συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού, αλλά διαθέτει 1.118 στελέχη εκ των οποίων 800 ανήκουν στην κεντρική υπηρεσία και 318 στις αποκεντρωμένες υπηρεσίες (σε επίπεδο περιφερειών και νομών). Η ΕΣΥΕ συγκεντρώνει στοιχεία από άτομα, νοικοκυριά, επιχειρήσεις δημόσιες και ιδιωτικές όλων σχεδόν των κλάδων δραστηριότητας (γεωργικές, βιομηχανικές, εμπορικές, παροχής υπηρεσιών), κρατικές υπηρεσίες, τοπική αυτοδιοίκηση, οργανισμούς κοινής ωφέλειας, εκπαιδευτικά ιδρύματα, νοσοκομεία, οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης και άλλ-

λες πηγές, τα οποία στη συνέχεια και ύστερα από κατάλληλες επεξεργασίες μετατρέπονται σε πίνακες. Από αυτήν την οπτική γωνία, η συνεισφορά της ΕΣΥΕ στη συγκέντρωση και επεξεργασία δεδομένων που σχετίζονται με τη φτώχεια στην Ελλάδα μπορεί να είναι τεράστια. Ο βαθμός ανταπόκρισης των παραπάνω πηγών θεωρείται ικανοποιητικός και τούτο διευκολύνει το συλλεκτικό έργο της ΕΣΥΕ. Οι στατιστικές που καταρτίζει η ΕΣΥΕ –μηνιαίες, τριμηνιαίες, ετήσιες, ανά 5ετία και ανά 10ετία– καλύπτουν όλους σχεδόν τους τομείς δραστηριότητας. Πληθυσμιακά στοιχεία (πληθυσμός κατά διάφορες διακρίσεις, φυσική κίνηση πληθυσμού –γάμοι, γεννήσεις, θάνατοι), στοιχεία απασχόλησης και ανεργίας, στοιχεία που αφορούν στην υγεία και στην κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία, τη δικαιοσύνη, την παραγωγική διαδικασία, τα δημόσια οικονομικά, τις τιμές, το εθνικό εισόδημα και τέλος, τις πολιτιστικές δραστηριότητες, συνιστούν το βασικό υλικό από το οποίο προκύπτουν οι στατιστικοί πίνακες και οι διάφοροι δείκτες που καταρτίζει η ΕΣΥΕ, σε βραχυχρόνια και μακροχρόνια βάση. Βασικός χρήστης των στατιστικών και δεικτών που καταρτίζει η ΕΣΥΕ είναι το κράτος που με βάση αυτά σχεδιάζει, υλοποιεί και παρακολουθεί τις πολιτικές του στους διάφορους τομείς. Ακολουθούν η Ευρωπαϊκή Ένωση που χρειάζεται τα επιμέρους στοιχεία των κρατών-μελών της για να συνθέσει τις ευρωπαϊκές στατιστικές, διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, UNESCO, FAO, ΟΟΣΑ κ.ά.), επιχειρηματίες, επιστήμονες μελετητές και αναλυτές, αλλά και απλοί πολίτες. Η ΕΣΥΕ παραδοσιακά αποτέλεσε το βασικό προμηθευτή δεδομένων για την ανάλυση της φτώχειας στην Ελλάδα. Τα δεδομένα από τη φορολογία του εισοδήματος αποτέλεσαν τη μόνη ουσιαστικά πηγή πληροφοριών για τις μελέτες της οικονομικής ανισότητας για το σύνολο της χώρας μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Αυτό συνέβη παρά τα σημαντικά προβλήματα που έχουν τα συγκεκριμένα δεδομένα για τέτοιου τύπου αναλύσεις, αφενός λόγω της υψηλής φοροδιαφυγής και παραοικονομίας που υπάρχει στην Ελλάδα και αφετέρου λόγω του χαμηλού ποσοστού του πληθυσμού που υπέβαλε μέχρι πρόσφατα φορολογικές δηλώσεις. Το 1974 πραγματοποιήθηκε από την ΕΣΥΕ η πρώτη Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) που κάλυψε το σύνολο της χώρας. Έτσι από την αρχή της δεκαετίας του 1980 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990, οι ΕΟΠ αποτέλεσαν την πιο συχνά χρησιμοποιούμενη πηγή δεδομένων για τη μελέτη της ανισότητας και της φτώχειας στη χώρα. Την περίοδο 1994-2001 η ΕΣΥΕ αναλαμβάνει για λογαριασμό της Ελλάδας την Έρευνα του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών

(European Community Household Panel). Πρόκειται για μία ετήσια επαναλαμβανόμενη έρευνα στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών που σκοπό έχει τη συγκέντρωση συγκρίσιμων δεδομένων και πληροφοριών για το εισόδημα, το επίπεδο διαβίωσης και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Η έρευνα αυτή αντικαταστάθηκε το 2003 από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (European Union- Statistics on Income and Living Conditions). Οι δύο τελευταίες έρευνες αποτελούν τις πλέον χρησιμοποιούμενες πηγές δεδομένων για την ανάλυση της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Εξειδίκευση γύρω από τα θέματα φτώχειας και αποστέρσης θα μπορούσαν να αναπτύξουν φορείς όπως το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, το Ινστιτούτο Κοινωνικής Πρόνοιας και Αλληλεγγύης, το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, αλλά και ορισμένα πανεπιστημιακά τμήματα, όπως το Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (που έχει ήδη μία ερευνητική εμπειρία σε θέματα ανάλυσης της φτώχειας και του αποκλεισμού) ή το Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου. Πολλοί ερευνητικοί φορείς επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Για παράδειγμα, το Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας που είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, λειτουργεί κεντρικά στην Αθήνα και περιφερειακά στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, το Ηράκλειο και το Βόλο, υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Βασικός άξονας ανάπτυξης των δραστηριοτήτων του Κ.Ε.Θ.Ι. είναι η διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας σε θέματα ισότητας των φύλων και η προώθηση των γυναικών σε όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής που καθορίζεται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας. Στόχοι του Κ.Ε.Θ.Ι είναι η διεξαγωγή ερευνών και επιστημονικών μελετών για θέματα ισότητας των φύλων, η τεκμηρίωση και παροχή πληροφόρησης για ζητήματα ισότητας των φύλων στην απασχόληση, επιχειρηματικότητα και κοινωνική ένταξη. Επίσης η υποστήριξη γυναικών για την προώθησή τους στην αγορά εργασίας, η ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και επιμόρφωση ατόμων, φορέων, ομάδων και οργανισμών σε θέματα σχετικά με την ισότητα των φύλων, ανάληψη πρωτοβουλιών για την προώθηση της ισότητας των φύλων σε ιδιαίτερες συνθήκες πολυπολιτισμικότητας, ο σχεδι-

ασμός, η υλοποίηση, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση προγραμμάτων που προωθούν τους στόχους για την ισότητα των φύλων. Επιπρόσθετα στους στόχους του Κ.Ε.Θ.Ι περιλαμβάνονται και η ενημέρωση σε θέματα ισότητας των φύλων με την έκδοση και δημοσίευση μελετών, ερευνών και άλλου ενημερωτικού υλικού, καθώς και με παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού, καθώς και η δημιουργία και λειτουργία πιλοτικών θεσμών που υποστηρίζουν και προωθούν την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών.

Αυτό που απαιτείται σε επίπεδο κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης δεν είναι μόνο η γνώση και η εκπαίδευση γύρω από τα θέματα της φτώχειας, αλλά και η εκπαίδευση γύρω από την ουσία και τις τεχνικές του κοινωνικού διαλόγου, της επικοινωνίας και της διαπραγμάτευσης. Ο τομέας αυτός της εκπαίδευσης φαίνεται ότι δεν είναι εξίσου ανεπτυγμένος και οι λίγες σχετικές πρωτοβουλίες που παρατηρούνται προέρχονται κυρίως από τους άμεσα ενδιαφερόμενους, δηλαδή τους κοινωνικούς εταίρους.

Εφαρμογή στοιχείου 12: η δικτύωση του εκάστοτε φορέα και η εμπειρία του σε θέματα κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης

Η δικτύωση των φορέων και η εμπειρία τους σε θέματα κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης είναι δύσκολο να αποτιμηθούν με ακρίβεια. Πέρα από κάθε άλλη αντικειμενική δυσκολία, πρόκειται για μεγέθη που μπορεί να παρουσιάζουν διαχρονικά μεγάλες διακυμάνσεις. Επίσης, η ύπαρξη επικοινωνίας δε χαρακτηρίζει αυτόματα και το περιεχόμενό της, που μπορεί να είναι φιλικό, ουδέτερο ή εχθρικό. Δύσκολη είναι και η αποτίμηση της έντασης σε κάθε μια από αυτές τις περιπτώσεις. Όπως ήδη αναφέρθηκε, μία πρώτη απόπειρα δημόσιας διαβούλευσης επιχειρήθηκε στο πλαίσιο των Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση, όπου και συνεισέφεραν με τις προτάσεις τους φορείς όπως η ΓΕΣΕΕ, η ΓΣΒΕΕ και το Ελληνικό Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Φτώχειας.

Η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολιτεχνών Ελλάδος συμμετέχει σε επιτροπές διαφόρων υπουργείων (Εργασίας, ΥΠΕΧΩΔΕ, Υγείας και Πρόνοιας κ.λπ.) και συνεργάζεται με διάφορες οργανώσεις ή ενώσεις που επιδιώκουν παρόμοιους κοινωνικούς σκοπούς όπως η ΕΔΗΜ, το ΦΙΑΔΗΠ και η Παγκύπρια Οργάνωση Πολιτεχνών, ενώ συγχρόνως εκπροσωπεί τους Πολύτεχνους στην COFACE που

είναι η Συνομοσπονδία Οικογενειακών Οργανώσεων των χωρών της Ε.Ε. Η ΓΣΕΕ είναι μεταξύ άλλων μέλος της Διεθνούς Συνομοσπονδίας Ελευθέρων Συνδικάτων (ΔΣΕΣ), η οποία έχει στη δύναμή της 231 οργανώσεις μέλη σε 150 χώρες και στις πέντε ηπείρους, με 158 εκατομμύρια μέλη. Η Συνομοσπονδία έχει τρεις κύριες περιφερειακές οργανώσεις, την ORAP για την Ασία και τον Ειρηνικό, την ORAF για την Αφρική και την ORIT για την αμερικάνικη ήπειρο. Η ΔΣΕΣ διατηρεί στενούς δεσμούς με τη Συνομοσπονδία Ευρωπαϊκών Συνδικάτων και με τις διεθνείς επαγγελματικές γραμματείες, οι οποίες έχουν ως μέλη τους τα εθνικά κλαδικά συνδικάτα σε διεθνές επίπεδο. Η ΔΣΕΣ συνεργάζεται στενά με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, με το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών, με την UNESCO και με τη FAO. Διατηρεί επαφές με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και την Παγκόσμια Οργάνωση Εμπορίου και έχει γραφεία στη Γενεύη, τη Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον. Η ΕΣΕΕ συμμετέχει ως ισότιμος κοινωνικός εταίρος στην Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, καθώς επίσης και στις επιμέρους κλαδικές συμβάσεις. Συμμετέχει στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, καθώς και σε πλήθος θεσμικών οργάνων, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση υγιούς επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Ως θεσμικός εκπρόσωπος των συνεταιρισμένων αγροτών και των οργανώσεών τους, η ΠΑΣΕΓΕΣ υποστηρίζει τις θέσεις τους στο εξωτερικό, μετέχοντας σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς, όπως η Επιτροπή των Γεωργικών Επαγγελματικών Οργανώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (COPA), η Γενική Επιτροπή Αγροτικού Συνεργατισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (COGECO), η Διεθνής Ένωση Καπνοπαγωγών (UNITAB), η Διεθνής Συνομοσπονδία Ευρωπαίων Τευτοκαλλιεργητών (CIBE), οι Συμβουλευτικές Επιτροπές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε οριζόντια και κλαδικά θέματα του αγροτικού τομέα και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Σε εθνικό επίπεδο η ΠΑΣΕΓΕΣ μετέχει σε Διοικητικά Συμβούλια οργανισμών και φορέων, όπως ο Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων, ο Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων, το Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, ο Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, ο Ελληνικός Οργανισμός Γάλακτος κ.ά. Μετέχει επίσης στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, σε εθνικές επιτροπές και συμβούλια, όπως οι Επιτροπές Παρακολούθησης Κοινοτικών Πληασιών Στήριξης, οι

Επιτροπές Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, οι Εθνικές Επιτροπές Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτή, το Εθνικό Συμβούλιο Εξαγωγών, το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας, αλλά και σε περιφερειακά συμβούλια και γνωμοδοτικές επιτροπές για τη διαχείριση δράσεων και ενεργειών που αφορούν στην αγροτική ανάπτυξη της χώρας. Παράλληλα, η ΠΑΣΕΓΕΣ συμμετέχει σε Εθνικές Διεπαγγελματικές Οργανώσεις, όπως η Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Ελαιολάδου και Ελιάς που αποτελεί τη σημαντικότερη Οργάνωση Ελαιοκομικών Φορέων της χώρας. Συμμετέχει, επίσης, στην Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Καπνού και στην Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλιου και Οίνου.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αποτελείται από τον πρόεδρο και άλλα 48 μέλη, τα οποία συνθέτουν τρεις ομάδες με ίσο αριθμό μελών. Από αυτές, η πρώτη ομάδα εκπροσωπεί τους εργοδότες, η δεύτερη τους εργαζόμενους και η τρίτη τις λοιπές κατηγορίες. Τα μέλη της πρώτης ομάδας ορίζονται ανά τέσσερα από το Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών, τη Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών, Εμπόρων Ελλάδος και την Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου και ανά ένα από την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, την Πανελλήνια Ομοσπονδία Ξενοδόχων, την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών, το Σύνδεσμο Ανωύμων Τεχνικών Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης. Στη δεύτερη ομάδα 11 μέλη ορίζονται από τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος και πέντε από την Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων, επιλεγόμενα κατά το δυνατόν από διαφορετικούς κλάδους. Πέντε μέλη της τρίτης ομάδας προέρχονται από την Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών, δύο από τη Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων Ελλάδος, ένα μέλος που ασκεί ελεύθερο επάγγελμα προέρχεται από τη Συντονιστική Επιτροπή Δικηγόρων, τον Πανελλήνιο Ιατρικό Σύλλογο, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος και επίσης συμμετέχουν ένας εκπρόσωπος των καταναλωτών και τρία μέλη από την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος.

Ο Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού αξιοποιεί πόρους που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και εθνικές πηγές χρηματοδότησης (Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Υπουργείο Εργασίας

και Κοινωνικών Ασφαλίσεων). Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο, αποτελεί σημαντικό τομέα δραστηριοποίησης για την ανάπτυξη και διάδοση νέων πρακτικών αντιμετώπισης σύγχρονων κοινωνικών αναγκών, που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμιακές κατηγορίες ατόμων που πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό. Ο Τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας συμμετέχει ως μέλος σε ομάδες εργασίας και σε διακρατικά δίκτυα συνεργασίας που λειτουργούν στα πλαίσια της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ερυθρών Σταυρών και Ερυθρών Ημισελήνων και του Ευρωπαϊκού Γραφείου Ερυθρού Σταυρού στις Βρυξέλλες. Ενδεικτικά αναφέρονται το Δυτικοευρωπαϊκό Δίκτυο για την ανάπτυξη του Εθελοντισμού, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο συνεργασίας για την ψυχοκοινωνική υποστήριξη και η Πλατφόρμα συνεργασίας των Ερυθρών Σταυρών για συνεργασία σε θέματα προσφύγων και αιτούντων άσυλο. Επίσης, στο πλαίσιο υλοποίησης ευρωπαϊκών προγραμμάτων, συμμετέχει σε ευρύτερα σχήματα διακρατικών συνεργασιών που αφορούν ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, με σκοπό την ανταλλαγή εμπειρίας και τεχνογνωσίας και την ανάπτυξη καινοτόμων προσεγγίσεων και κοινών εργαλείων εργασίας. Στο πλαίσιο λειτουργίας των Περιφερειακών Τμημάτων του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού έχουν συσταθεί και λειτουργούν Κοινωνικές Υπηρεσίες σε κομβικά σημεία της Επικράτειας. Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες είναι φορείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής στην Περιφέρεια και στελεχώνονται με κοινωνικούς λειτουργούς που υποστηρίζονται στο έργο τους από εκπαιδευμένους εθελοντές. Οι κύριοι τομείς δραστηριοποίησης των Περιφερειακών Κοινωνικών Υπηρεσιών είναι η προσέλευση, εκπαίδευση και κινητοποίηση εθελοντικών ομάδων, η κάλυψη επείγουσών κοινωνικών αναγκών και η ψυχοκοινωνική στήριξη ατόμων και οικογενειών, η παρέμβαση σε καταστάσεις κρίσης (φυσικές καταστροφές, μαζικές αφίξεις πληθυσμού κ.λπ.) και η ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων για υποστήριξη «ευάλωτων» ομάδων πληθυσμού.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά στη δικτύωση των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει να τονιστεί ότι παρά τη σχετική εμπειρία που υπάρχει, ισχύουν σαφείς περιορισμοί. Οι οργανώσεις δεν επιδιώκουν πάντα κοινούς σκοπούς, αλλά ενδεχομένως ανεξάρτητους, συμπληρωματικούς ή αντίθετους μεταξύ τους, όπως αναλύεται και στο στοιχείο για την επιμέρους εξειδίκευση των φορέων σε θέματα φτώχειας. Άλλωστε ακόμη και οι επιμέρους αξίες που υποστηρίζει μια οργάνωση ή η ένταξη της διεκδίκησης, μπορεί να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη

χρονική περίοδο, το χωρικό επίπεδο αναφοράς, ή τις συνθήκες. Παράλληλα, μερικές φορές παρατηρείται η τάση αναγωγής της πολυ-δικτύωσης σε αυτοσκοπό, με αντίκτυπο την απομάκρυνση των οργανώσεων από τους πραγματικούς στόχους, την αύξηση της γραφειοκρατίας και την πτώση τελικά της αποτελεσματικότητάς τους. Η ροπή των Μ.Κ.Ο. προς τη δημιουργία σχετικά σταθερών δικτύων δεν επιβεβαιώνεται απόλυτα και οι υπάρχουσες επιδόσεις υποβαθμίζονται ακόμη περισσότερο, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα αναφερόμενα ως δίκτυα αφορούν κυρίως χαλαρές και άτυπες συνεργασίες, οι οποίες εξαντλούνται στην πραγματοποίηση μιας εκδήλωσης ή μιας από κοινού έκδοσης. Έτσι, η έλλειψη δευτεροβάθμιων και τριτοβάθμιων οργανώσεων αναδεικνύεται ως σημαντικό δομικό πρόβλημα στο πεδίο των ελληνικών οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών. Οι περισσότερες οργανώσεις αναπτύσσουν συνεργασία σε οριζόντιο επίπεδο. Πολλές συνεργάζονται με την Εκκλησία της Ελλάδος. Τακτική συνεργασία αναπτύσσεται και με τους δήμους ενώ τρίτος κατά σειρά συχνότητας συνεργάτης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων είναι οι δημόσιες υπηρεσίες, όπως οι κατά τόπους Διευθύνσεις Υγείας και Πρόνοιας. Οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών συνεργάζονται επίσης με φορείς όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων.

Η έννοια της δικτύωσης έχει μια οριζόντια και μια κάθετη διάσταση. Η οριζόντια δικτύωση περιλαμβάνει κάθε μορφής συνεργασία των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών με άλλες ομοειδείς ή ετερογενείς οργανώσεις και λοιπούς φορείς του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, χωρίς την ανάπτυξη σχέσεων ιεραρχίας. Εκδηλώνεται με τη συνένωση των πόρων, την ανταλλαγή πληροφοριών και προσωπικού, τη χάραξη κοινής στρατηγικής, το μοίρασμα της εργασίας και το συντονισμό των δραστηριοτήτων και των τρόπων παρέμβασης. Σπανιότερα επεκτείνεται επίσης στη δημιουργία κοινής δομής και την εκτέλεση κοινού προϋπολογισμού. Η κάθετη οργάνωση αφορά στη δημιουργία δευτεροβάθμιων και τριτοβάθμιων οργανώσεων, με τη μορφή ομοσπονδίας και συνομοσπονδίας αντίστοιχα.

Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών του κοινωνικού τομέα στη χώρα μας πράγματι αναπτύσσουν οριζόντια συνεργασία με ομοειδείς και ετερογενείς οργανώσεις, με την εκκλησία και άλλες οργανώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα, υπηρεσίες κεντρικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπαιδευτικούς και ιδιωτικούς φορείς. Η κατεύθυνση της συνεργασίας δεν είναι δεδομένη. Άλλοτε αναπτύσσεται συντονισμός για την επίτευξη κοινών στόχων, άλλοτε οι οργανώ-

σεις καλούνται να παράσχουν βοήθεια και άλλοτε οι ίδιες αναζητούν στήριξη. Ως λόγοι δικτύωσης αναφέρονται η άντληση πληροφορήσης, η αναζήτηση κύριων και αξιοπιστίας, η αύξηση της δυνατότητας επιρροής σε τρίτους φορείς και η εξεύρεση πηγών χρηματοδότησης. Γενικά διαπιστώνεται προθυμία ανάπτυξης συνεργασιών, ενώ οι περιπτώσεις ανταγωνισμού μεταξύ τους για χρηματοδότηση ή απόκτηση φήμης είναι μάλλον ελάχιστες. Από την άλλη μεριά όμως, οι συνεργασίες έχουν συνήθως περιστασιακό, βραχύβιο και άτυπο χαρακτήρα και βασίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό σε προσωποπαγείς καταστάσεις και διαπροσωπικές σχέσεις.

Σε ό,τι αφορά στην κάθετη οργάνωση σε δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια όργανα, η κατάσταση είναι διαφορετική μεταξύ των οργανώσεων αυτοβοήθειας από τη μια μεριά και των οργανώσεων παροχής υπηρεσιών σε τρίτους από την άλλη. Οι πρώτες κατάφεραν να οργανωθούν έγκαιρα σε ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες (όπως η Ε.Σ.Α.Ε.Α) και να κατοχυρώσουν θεσμικά την παρουσία τους σε δημόσια όργανα λήψης αποφάσεων και διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής. Ο κύριος ρόλος τους ωστόσο φαίνεται να εξαντλείται στη διατύπωση αιτημάτων και την κατοχύρωση διεκδικήσεων απέναντι στο κράτος, στο πλαίσιο μιας ιδιότυπης σχέσης συνεργασίας και καχυποψίας. Το πλήθος των ατόμων που αντιπροσωπεύονται και τα συμφέροντα που διακυβεύονται είναι πολύ μεγάλα και για αυτόν το λόγο ο χώρος έχει κομματικοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό.

Αντίθετα, το σύνολο των οργανώσεων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας σε τρίτους φαίνεται ότι έχει καταφέρει να διατηρήσει αποστάσεις και λεπτές ισορροπίες μεταξύ των διαφόρων πολιτικών χωροθετήσεων. Παράλληλα όμως, η δευτεροβάθμια οργάνωσή τους βρίσκεται ακόμα σε υποτυπώδες στάδιο. Αυτή η στέρση ανάπτυξης δευτεροβάθμιων μορφών οργάνωσης μπορεί να οφείλεται σε μια σειρά από παράγοντες που σχετίζονται κυρίως με το ερώτημα ποιος θα αναλάβει μια σχετική πρωτοβουλία και με ποια κριτήρια. Οι παλιότερες, πιο ισχυρές και καταξιωμένες οργανώσεις έχουν ήδη αναπτυγμένες σχέσεις με τους φορείς λήψης αποφάσεων και έχουν εξασφαλίσει για τον εαυτό τους μια σειρά από άτυπα προνόμια, τα οποία πιθανότατα δεν επιθυμούν να θέσουν εκ νέου υπό διαπραγμάτευση. Από την άλλη μεριά, οι νεότερες οργανώσεις δε διαθέτουν ακόμη το κύρος και τα μέσα που θα τους επέτρεπαν να ηγηθούν με επιτυχία μιας σχετικής προσπάθειας.

Ούτως ή άλλως, το σύνολο των οργανώσεων είναι εξαιρετικά ευαίσθητο σε θέματα ανεξαρτησίας και αντιδρά πολύ έντονα σε οτιδήποτε θα μπορούσε να θεωρηθεί απόπειρα χειραγώγησης. Πέραν τούτου, πλήθος οργανώσεων θεωρούν ότι αντεπεξέρχονται με επιτυχία στο ρόλο τους και δεν επιθυμούν αλλαγές, τη στιγμή μάλιστα που η λειτουργία πολυάριθμων δικτύων και συνεργασιών δημιουργεί τη ψευδαίσθηση της ύπαρξης δευτεροβάθμιων οργάνων. Ακόμη όμως και στην περίπτωση ωρίμανσης της θέλησης για δευτεροβάθμια οργάνωση, η έλλειψη νομοθεσίας και επιστημονικής τεκμηρίωσης σχετικά με τη θέσπιση ενιαίων κριτηρίων αποδοχής ή απόρριψης, εξακολουθεί να αποτελεί ένα περίπλοκο τεχνικό πρόβλημα. Προβληματισμός, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπάρχει και για το κριτήριο απονομής δικαιωμάτων ψήφου στις οργανώσεις. Εφόσον ισχύουν ίσα δικαιώματα ανεξαρτήτως αριθμού μελών, τότε υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί πλήθος τεχνητών ολιγομελών συλλόγων με στόχο τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση μιας συγκεκριμένης ομάδας συμφερόντων (για παράδειγμα ενός συλλόγου ή ενός κόμματος). Αντιθέτως, αν οι ψήφοι είναι ανάλογοι με το πλήθος των μελών, υπάρχει ο κίνδυνος εγγραφής ενός πλήθους άσχετων ατόμων, κάτι που επίσης αλλοιώνει τις πραγματικές αναλογίες. Τα διαμφισβητούμενα θέματα πολλαπλασιάζονται στην περίπτωση ίδρυσης μιας συνομοσπονδίας (που θα μπορούσε για παράδειγμα να περιλαμβάνει τις ομοσπονδίες των αναπτυξιακών, ανθρωπιστικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών οργανώσεων).

Τα παραπάνω προβλήματα δεν πρόκειται να επιλυθούν από τη μια στιγμή στην άλλη. Χρειάζεται να προηγηθεί εκτεταμένος διάλογος σε βάθος χρόνου και με τη συνεισφορά των στελεχών και μελών των ίδιων των οργανώσεων, της επιστημονικής κοινότητας, του πολιτικού κόσμου και των κρατικών λειτουργών. Παράλληλα θα ήταν δυνατόν να αξιοποιηθεί η εμπειρία τρίτων χωρών, η οποία μπορεί να αντληθεί τόσο από δευτερογενές υλικό (νομοθετήματα, εσωτερικούς κανονισμούς και διαδικασίες), όσο και πρωτογενώς, με τη συμμετοχή στο διάλογο προσώπων από όλους τους χώρους που έχουν ενεργό ανάμιξη σε αυτό το επίπεδο.

Εφαρμογή στοιχείου 13: η εμπειρία του εκάστοτε φορέα στην επιρροή της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής

Ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται και ασκείται η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα αποτελεί από μόνος του ένα μεγάλο ζήτημα προς εξέταση. Το κατά πόσο μν

κυβερνητικοί, μη κρατικοί και μη δημόσιοι φορείς συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων τίθεται έντονα υπό αμφισβήτηση. Ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών θεωρούν ότι επηρεάζουν τη διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής. Ωστόσο στις περισσότερες περιπτώσεις η άσκηση αυτής της επιρροής εξαντλείται στη διοργάνωση συνεδρίων στα οποία συμμετέχουν ως επίσημοι προσκεκλημένοι ή ομιλητές, πολιτικά πρόσωπα ή αξιωματούχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της δημόσιας διοίκησης. Σε άλλες περιπτώσεις αναπτύσσεται άτυπη επικοινωνία μεταξύ Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και των οργάνων λήψης αποφάσεων. Στην πραγματικότητα πρόκειται για επικοινωνία στην οποία οι διαπροσωπικές σχέσεις έχουν τον αποκλειστικό ρόλο. Ένα μικρό ποσοστό οργανώσεων συμμετέχει είτε γνωμοδοτικά είτε ουσιαστικά (με δικαίωμα ψήφου) σε όργανα λήψης αποφάσεων. Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα προβλέπουν τη συμμετοχή εκπροσώπων αντιπροσωπευτικών Μ.Κ.Ο. στις σχετικές Επιτροπές Παρακολούθησης.⁸ Στην Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας του Νόμου 3144/03 «Κοινωνικός διάλογος για την προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας και άλλες διατάξεις», συμμετέχει με διετή θτεία ένας εκπρόσωπος των Μ.Κ.Ο. Στη διοίκησή του υπό σύσταση φορέα διοικητικής και χρηματοδοτικής στήριξης των οργανισμών και επιχειρήσεων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που θα φέρει την ονομασία Ελληνικός Φορέας Κοινωνικής Οικονομίας (Ε.Φ.Κ.Ο.) και θα τελεί υπό την αιγίδα των υπουργείων Εργασίας, Ανάπτυξης και Υγείας Πρόνοιας, προβλέπεται η συμμετοχή τραπεζών, χορηγών και εθελοντικών οργανώσεων. Σε διάφορα άλλα σημεία προβλέπεται η συμμετοχή ατόμων που προέρχονται από το χώρο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων σε διοικητικά όργανα φορέων που σχετίζονται με την κοινωνική φροντίδα. Για παράδειγμα, στο Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας συμμετέχουν ένας εκπρόσωπος της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (που προτείνεται από το Διοικητικό της Συμβούλιο), ένας εκπρόσωπος των φορέων του ιδιωτικού τομέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (που ορίζεται από τον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας από πρόσωπα που προτείνο-

8. Π.Ε.Π. Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, Διατάξεις Εφαρμογής, σελίδα 145. Δεν καταγράφονται οι περιπτώσεις όπου οι διατάξεις εφαρμόστηκαν ή αγνοήθηκαν ούτε τις διαδικασίες επιλογής των εκπροσώπων αυτών. Φαίνεται ότι μεταξύ των 13 περιφερειών υπήρξαν αρκετές διαφοροποιήσεις, ωστόσο το βήμα που έγινε είναι πολύ θετικό.

νται από τους φορείς) και ένας εκπρόσωπος των εθελοντικών οργανώσεων του τομέα κοινωνικής φροντίδας –που επίσης ορίζεται από τον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας, μεταξύ ατόμων που προτείνονται από τους φορείς (Ν. 2646, άρθρο 8, παράγραφος 3).⁹ Επίσης, στο Συμβούλιο Συντονισμού Ενιαίας Δράσης των Υπηρεσιών Υγείας και Πρόνοιας (ΣΥ.Ε.Δ.ΥΠ.Υ.Π.)¹⁰ συμμετέχουν με δικαίωμα ψήφου ένας εκπρόσωπος της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και οι πρόεδροι δύο νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχουν ειδικώς πιστοποιηθεί και ορίζονται από τον υπουργό Υγείας και Πρόνοιας μεταξύ των υποψήφιων που προτείνονται από τους φορείς αυτούς¹¹ (Ν. 2646, άρθρο 9, παράγραφος 2).

Στην επταμελή Ελληνική Εκτελεστική Επιτροπή Συνεργασίας με την UNICEF

-
9. Το Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας συγκροτείται με απόφαση του υπουργού Υγείας και Πρόνοιας. Συμμετέχουν επίσης ο Γενικός Διευθυντής Πρόνοιας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, ένας εκπρόσωπος του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας, ένας εκπρόσωπος του Δ.Σ. του Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας, από ένας εκπρόσωπος των Υπουργείων Εθνικής Οικονομίας, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (που προτείνονται από τους αντίστοιχους υπουργούς), ένας εκπρόσωπος της Εκκλησίας της Ελλάδος, ένας εκπρόσωπος την Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος που προτείνεται από το Διοικητικό της Συμβούλιο, ένας εκπρόσωπος των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης α' βαθμού που προτείνεται από το Διοικητικό Συμβούλιο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος, ένας εκπρόσωπος της Ανώτατης Διοικούσας Επιτροπής Δημοσίων Υπαλλήλων, ένας εκπρόσωπος της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος που προτείνεται από το Διοικητικό της Συμβούλιο, ένας εκπρόσωπος του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών που προτείνεται από το Διοικητικό του Συμβούλιο, ένας κοινωνικός λειτουργός ως εκπρόσωπος του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (Σ.Κ.Λ.Ε.) που προτείνεται από το Διοικητικό του Συμβούλιο, ένας κοινωνιολόγος, ένας ψυχολόγος και ένας οικονομολόγος με υψηλή επιστημονική κατάρτιση και εμπειρία στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας που ορίζονται από τον υπουργό Υγείας και Πρόνοιας, καθώς και ένας εκπρόσωπος της ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε. που ορίζεται από το Διοικητικό της Συμβούλιο.
10. Πρόκειται για μετονομασία του Συμβουλίου Συντονισμού Ενιαίας Δράσης των Υπηρεσιών Υγείας (ΣΥ.Σ.Ε.Δ.ΥΠ.Υ.Π.) του Ν. 2549/97 το οποίο γνωμοδοτεί για τον ενιαίο σχεδιασμό ανάπτυξης του συνόλου των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, για την οργάνωση, ανάπτυξη και λειτουργία των δικτύων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, για το συντονισμό των διαπραγματεύσεων σύμπραξης μεταξύ των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και των ασφαλιστικών φορέων, καθώς και των ασφαλιστικών φορέων μεταξύ τους και για την κοστολόγηση των παρεχομένων, από τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, υπηρεσιών.
11. Στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου συμμετέχουν επίσης με δικαίωμα ψήφου ο Γενικός Γραμματέας Πρόνοιας, ο πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Κοινωνικής Φροντίδας, ο πρόεδρος και ο γενικός διευθυντής του Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας και ο γενικός διευθυντής Πρόνοιας.

συμμετέχουν τρεις εκπρόσωποι φορέων, σωματείων ή Μ.Κ.Ο. των οποίων η δραστηριότητα αποσκοπεί στην προστασία του παιδιού. Ο υπουργός Υγείας και Πρόνοιας απευθύνει πρόσκληση για υποβολή σχετικών προτάσεων και επιλέγει μεταξύ αυτών¹² (Ν.4626/98, άρθρο 26, παράγραφος 1). Στο επταμελές διοικητικό συμβούλιο του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.) συμμετέχει εκπρόσωπος του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών που ορίζει το Δ.Σ. του.¹³ Τέλος, στο επταμελές διοικητικό συμβούλιο του Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφάλλων (Ε.Ι.Π.Κ.) συμμετέχει ένας εκπρόσωπος της Ομοσπονδίας Κωφών που ορίζεται από το Δ.Σ. της¹⁴ (παράγραφος 5). Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και με τον Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας.¹⁵

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία συμμετέχει στα κέντρα λήψης αποφάσεων και εκπροσωπεί τα άτομα με αναπηρία στο διάλογο με την ελληνική Πολιτεία. Η Συνομοσπονδία καταρτίζει σχέδιο δράσης, ασκεί συστηματικό έλεγχο των νομοθετικών ρυθμίσεων και διατάξεων, και καταθέτει προτάσεις προς την ελληνική Πολιτεία για θέματα όπως η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση, η απασχόληση, η κοινωνία της πληροφορίας και η καθολική πρόσβαση. Η Συνο-

-
12. Τα υπόλοιπα μέλη αποτελούν ένας υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών που υποδεικνύεται από τον υπουργό Εξωτερικών, ένας υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών που υποδεικνύεται από τον υπουργό Οικονομικών και ένας υπάλληλος του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας που υποδεικνύεται από τον υπουργό Υγείας και Πρόνοιας.
 13. Τα υπόλοιπα μέλη είναι ένας οικονομολόγος, ένας γιατρός οφθαλμίατρος, ένα εγνωσμένου κύρους και αξιοπιστίας πρόσωπο και ένας υπάλληλος του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας που ορίζονται από τον υπουργό Υγείας και Πρόνοιας, ένας υπάλληλος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων που ορίζεται από τον υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων στο κέντρο.
 14. Στο Δ.Σ. του Ε.Ι.Π.Κ. συμμετέχουν επίσης ένας οικονομολόγος, ένας γιατρός οφθαλμίατρος, ένα εγνωσμένου κύρους και αξιοπιστίας πρόσωπο και ένας υπάλληλος του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας που ορίζονται από τον υπουργό Υγείας και Πρόνοιας, ένας υπάλληλος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων που ορίζεται από τον υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων στο κέντρο.
 15. Ο Οργανισμός διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, με ισάριθμα αναπληρωματικά μέλη και αποτελείται από το γενικό διευθυντή του Οργανισμού, ένα μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Α.Ε.Ι. ή του εκπαιδευτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. με ειδικευση στις κοινωνικές επιστήμες, έναν υπάλληλο της Γενικής Διεύθυνσης Πρόνοιας, έναν εκλεγμένο εκπρόσωπο των εργαζομένων στον οργανισμό και τρεις επιστήμονες με ιδιαίτερο κύρος ή εξειδίκευση ή εμπειρία στους τομείς της κοινωνικής φροντίδας.

μοσπονδία έχει ως στόχο τη δημιουργία ενός εθνικού πολιτικού πλαισίου για την αναπηρία με έμφαση στην ανάδειξη της κοινωνικοπολιτικής διάστασης αυτής. Η Συνομοσπονδία προωθεί τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία συμμετέχοντας, μεταξύ άλλων, στην Επιτροπή Παρακολούθησης του Γ΄ ΚΠΣ 2000-2006, στις Επιτροπές Παρακολούθησης Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, στο Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, στο Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας, στο Εθνικό Συμβούλιο Διοικητικής Μεταρρύθμισης, στις πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες Επιτροπές του Ν. 2643/98, στο Διοικητικό Συμβούλιο του Εθνικού Οργανισμού Μεταμοσχεύσεων, σε Διοικητικά Συμβούλια Κέντρων Αποθεραπείας και Αποκατάστασης, Οργανισμών, σε Επιτροπές Υπουργείων και σε Ομάδες Διοίκησης Έργων που σχετίζονται με την αναπηρία. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία συμμετέχει στο Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία, το οποίο εκπροσωπεί τα άτομα με αναπηρίες στο διάλογο με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις άλλες ευρωπαϊκές αρχές. Η Συνομοσπονδία συμμετέχει σε ένα διευρυμένο δίκτυο επαφών με τα Εθνικά Συμβούλια Ατόμων με Αναπηρία των άλλων κρατών-μελών, αλλά και των υπό ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση κρατών. Συμμετέχει επίσης σε περιφερειακές επιτροπές όπως η Επιτροπή Νοτίου Ευρώπης για την αναπηρία με στόχο τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των Εθνικών Συμβουλίων των Ατόμων με Αναπηρία του ευρύτερου γεωπολιτικού χώρου της Μεσογείου και των Βαλκανίων.

VII. Συμπεράσματα

Ένας δείκτης για τη μέτρηση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια θα έπρεπε να περιλαμβάνει τα εξής:

	Παράμετρος	παρατηρήσεις	
συμμετέχοντες	1	το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται	όσο περισσότερα άτομα και επιμέρους κοινωνικές ομάδες εκπροσωπούνται, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	2	το πλήθος των φορέων	όσο περισσότεροι φορείς συμμετέχουν, τόσο ευνοείται ο διάλογος (μετά από ένα σημείο όμως υπάρχει κίνδυνος κακού συντονισμού)
	3	το πλήθος και η διασπορά της προέλευσης των ατόμων που εκπροσωπεί ο κάθε φορέας	όσο περισσότερα άτομα και επιμέρους κοινωνικές ομάδες εκπροσωπούνται, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	4	ο τρόπος διοίκησης του εκάστοτε φορέα	όσο καλύτερα εκπροσωπούνται τα αιτήματα της βάσης κάθε οργάνωσης, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	5	η ανεξαρτησία του φορέα	όσο πιο ανεξάρτητος είναι ένας φορέας, τόσο πιο ανεπηρέαστα μπορεί να διεκδικεί και αυτό ευνοεί το διάλογο
	6	η νομιμοποίηση της ενσασόλησης του φορέα με θέματα φτώχειας	όσο καλύτερα τεκμηριώνεται το δικαίωμα κάθε φορέα να συμμετάσχει στο διάλογο, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	7	η προτεραιότητα που δίνει ο κάθε φορέας σε ζητήματα φτώχειας	όσο υψηλότερη προτεραιότητα δίνεται στην αντιμετώπιση της φτώχειας από τους φορείς, τόσο ευνοείται το διάλογο
	8	η επιμέρους εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας	όσο περισσότερη εμπειρία ενσωματώνεται σε εξειδικευμένα ζητήματα φτώχειας, τόσο ευνοείται ο διάλογος (μετά από ένα σημείο όμως υπάρχει κίνδυνος αναποτελεσματικότητας)
	9	η τεκμηριωμένη γνώση για τη φτώχεια	όσο βαθύτερη και τεκμηριωμένη γνώση του προβλήματος έχουν οι φορείς, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	10	η δικτύωση και η εμπειρία του κάθε φορέα	όσο καλύτερη δικτύωση υφίσταται μεταξύ των φορέων, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	11	η εμπειρία του εκάστοτε φορέα στην επιρροή της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής	όσο μεγαλύτερη εμπειρία έχουν οι φορείς, τόσο ευνοείται ο διάλογος

αποφάσεις	12	η συμμετοχή και το πλήθος των φορέων – αποδεκτών μηνυμάτων και λήψης αποφάσεων	όσο αυξάνεται η συμμετοχή φορέων που είναι σε θέση να λαμβάνουν πολιτικά μέτρα, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	13	ο συντονισμός των φορέων λήψης αποφάσεων	όσο αυξάνεται ο συντονισμός και μειώνεται η γραφειοκρατία μεταξύ των φορέων λήψης αποφάσεων, τόσο ευνοείται ο διάλογος
διαδικασίες	14	η δημιουργία ενός παρατηρητηρίου για τη φτώχεια	εφόσον εγκαθιδρυθεί το παρατηρητήριο, όσο ισχυροποιείται η θέση του τόσο ευνοείται ο διάλογος (υπό την προϋπόθεση ότι ο ρόλος του παραμένει αυστηρά ουδέτερος)
	15	η διατύπωση θεσμικών δεσμεύσεων σε διεθνείς συνθήκες, στο Σύνταγμα κ.λπ.	όσο περισσότερες και σαφείς δεσμεύσεις αναλαμβάνονται σε θεσμικό επίπεδο, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	16	η εξουσιοδότηση αντιπροσώπων για συμμετοχή στο διάλογο	όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός εξουσιοδότησης και η εμπειρία των αντιπροσώπων, τόσο ευνοείται ο διάλογος (μετά από ένα σημείο όμως υπάρχει ο κίνδυνος αυθαιρεσίας)
	17	η μεταφορά του κοινωνικού διαλόγου σε περιφερειακό επίπεδο	όσο περισσότερο αποκεντρώνεται ο διάλογος, τόσο πιο αποτελεσματικός μπορεί να είναι (υπό προϋποθέσεις)
	18	η αποδοχή ενός κοινού ορισμού	όσο μεγαλύτερη συναίνεση αναπτύσσεται σε τεχνικά θέματα, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	19	η διοργάνωση θεματικών εκδηλώσεων	όσο περισσότερες επιμέρους θεματικές εκδηλώσεις δημόσιας διαβούλευσης πραγματοποιούνται, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	20	η ανάπτυξη συγκεκριμένης ατζέντας	όσο πιο συγκεκριμένη είναι η ατζέντα, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	21	η ανάπτυξη χρονοδιαγράμματος	όσο πιο λεπτομερειακό είναι το χρονοδιάγραμμα, τόσο ευνοείται ο διάλογος
	22	η παρακολούθηση του φαινομένου	η κατάρτιση αξιόπιστης ετήσιας έκθεσης για τη φτώχεια ευνοεί το διάλογο
	περιβάλλον	23	η ένταση του φαινομένου της φτώχειας
24		η ενίσχυση της έρευνας για τη φτώχεια	η ενίσχυση της έρευνας ευνοεί το διάλογο
25		η ενίσχυση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης γύρω από τη φτώχεια	η ενίσχυση της εκπαίδευσης γύρω από το φαινόμενο της φτώχειας ευνοεί το διάλογο

Από την εφαρμογή του δείκτη στα σύγχρονα ελληνικά δεδομένα προκύπτουν τα εξής:

- Σε ό,τι αφορά στο ευρύτερο περιβάλλον, φαίνεται ότι το φαινόμενο της φτώχειας είναι ήδη αρκετά έντονο στην Ελλάδα, ώστε να απαιτείται μια πιο ουσιαστική και συστηματική αντιμετώπισή του. Δεν είναι όμως τόσο έντονο ώστε να προκαλεί κοινωνική αναταραχή ή έναν εξαιρετικά πολωμένο και συγκρουσιακό κοινωνικό διάλογο. Η γενικότερη εκπαίδευση γύρω από τα ζητήματα της φτώχειας είναι ικανοποιητική, αλλά χρειάζεται περαιτέρω ενίσχυση. Σημαντικό έργο επιτελείται και σε ερευνητικό επίπεδο γύρω από τη φτώχεια, αλλά και εδώ υπάρχουν μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης.
- Σε ό,τι αφορά στις διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης για την αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας, η κοινή ομολογία είναι ότι αυτές είναι ανύπαρκτες. Άλλωστε στην Ελλάδα παρατηρείται γενικά έλλειψη διαδικασιών δημόσιας διαβούλευσης. Αυτό που χρειάζεται να γίνει είναι η διοργάνωση ενός εναρκτήριου συμβάντος δημόσιας διαβούλευσης μεγάλης κλίμακας και η θέσπιση της περιοδικής επανάληψής του, η οργάνωση του διαλόγου σε επιμέρους θεματικές ενότητες και σε περιφερειακή κλίμακα, η ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης ατζέντας κοινωνικού διαλόγου, η κατάρτιση συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος και η κοινή αποδοχή των τεχνικών προδιαγραφών του διαλόγου.
- Σε ό,τι αφορά στο παραγόμενο από τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση, δηλαδή την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων, προς το παρόν μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν. Από τη μία μεριά θεωρείται σκόπιμο να συμμετάσχουν στο διάλογο αρκετοί δημόσιοι φορείς, οι οποίοι θα είναι σε θέση να υλοποιήσουν τα προτεινόμενα μέτρα. Και τούτο διότι η καταπολέμηση της φτώχειας και των αιτιών που τη δημιουργούν απαιτεί μια παλέτα μέτρων (επιδόματα-παροχές, πολιτικές απασχόλησης, παροχές υγείας και εκπαίδευσης, διευκόλυνση στις μετακινήσεις, φορολογικές πολιτικές κ.λπ.) στην υλοποίηση των οποίων μπορεί να εμπλέκονται πολλά διαφορετικά υπουργεία και δεκάδες επιμέρους υπηρεσίες. Από την άλλη μεριά απαιτείται η όσο το δυνατόν πιο ενιαία εκπροσώπηση αυτών των υπηρεσιών, ώστε ο διάλογος να παραμένει αποτελεσματικός και η υιοθέτηση μέτρων να μην αναστέλλεται από γραφειοκρατικές δυσκαμψίες.

Τα μοναδικά καλὰ νέα έρχονται από τους φορείς που είναι υποψήφιοι για συμμετοχή στις διαδικασίες κοινωνικού διαλόγου και δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια στην Ελλάδα. Η χώρα διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό συλλογικών φορέων που διαθέτουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται καταρχήν επιθυμητά για τον κοινωνικό διάλογο και τη δημόσια διαβούλευση, δηλαδή εκπροσωπούν μεγάλο τμήμα του πληθυσμού και πολλές επιμέρους κοινωνικές ομάδες, έχουν δημοκρατικές διοικήσεις και αυξημένη λογοδοσία, είναι θεσμικά και οικονομικά ανεξάρτητοι και έχουν εμπειρία στη συνεργασία και τη δικτύωση. Το κύριο αρνητικό σημείο είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι φορείς δεν έχουν επαρκή γνώση για τα θέματα της φτώχειας, αλλά και ότι τοποθετούν την αντιμετώπισή της πολύ χαμηλά στις προτεραιότητές τους. Η Ελλάδα διαθέτει επίσης σημαντικούς ανεξάρτητους ερευνητικούς φορείς, οι οποίοι θα μπορούσαν να παίξουν το ρόλο του συμβούλου και ουδέτερου παρατηρητή και να διευκολύνουν το διάλογο σε τεχνικό επίπεδο.

Σε τεχνικό επίπεδο, ο δείκτης έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να προσαρμοστεί εύκολα για την καταγραφή του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης σε επίπεδο επιμέρους φορέων ή/και συγκεκριμένων πεδίων πολιτικής. Ως μελέτη περίπτωσης γίνεται παρακάτω επικέντρωση στα επιμέρους στοιχεία του γενικού δείκτη που θα έπρεπε να εξεταστούν στην περίπτωση κατά την οποία θα έπρεπε να αποτυπωθεί το κατά πόσο ένας Ο.Τ.Α. (υποθέτουμε ότι είναι ένας δήμος) που ασκεί κοινωνική πολιτική, είναι δεκτικός σε ερεθίσματα δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια από τους πολίτες του. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν:

1. Την επίσημη δέσμευση (απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου) του Δήμου για:
 - θέσπιση διαδικασιών δημόσιας διαβούλευσης,
 - δέσμευση πόρων (διαχείρισης της διαβούλευσης και εφαρμογής της),
 - υιοθέτηση και υλοποίηση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης.
2. Την ύπαρξη ομοφωνίας ή ισχυρής πλειοψηφίας για τα παραπάνω.
3. Τη δημοσιότητα της δημόσιας διαβούλευσης:
 - υπάρχει ανοιχτή πρόταση προς τους δημότες για να συμμετάσχουν στις διαδικασίες;

- είναι ξεκάθαρη η σκοπιμότητα, το χρονοδιάγραμμα, ο τόπος και ο τρόπος της διαβούλευσης;
 - λαμβάνουν το μήνυμα οι κοινωνικά αποκλεισμένοι δημότες, και εάν ναι, το αντιλαμβάνονται;
4. Την ανάθεση σε μια *συγκεκριμένη* υπηρεσία του Δήμου της εκτέλεσης της διαδικασίας διαβούλευσης.
 5. Την εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση του προσωπικού της υπηρεσίας αυτής για τη διαβούλευση, ξεκινώντας από το στρατηγικό της στόχο και καταλήγοντας σε όλες τις τεχνικές και διοικητικές λεπτομέρειες.
 6. Την εξασφάλιση υλικοτεχνικών πόρων για την απρόσκοπτη διοικητική λειτουργία:
 - χώρων,
 - ηλεκτρονικών υπολογιστών,
 - συστημάτων εκτύπωσης,
 - τηλεφώνων κ.λπ.
 7. Την ανάπτυξη ενός δικτύου διαρκούς πληροφόρησης με τη χρήση των κατάλληλων κατά περίπτωση εργαλείων του σύγχρονου marketing (αφίσα, μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ.)
 8. Την κοινοποίηση ενός τηλεφωνικού αριθμού, όπου ένα κατάλληλα εκπαιδευμένο στέλεχος μπορεί να απαντά άμεσα σε όλα τα πιθανά ερωτήματα.
 9. Τη συλλογή και διάθεση στο κοινό όλων των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων για το φαινόμενο της φτώχειας στα όρια του δήμου.
 10. Την παροχή πληροφοριακής εκπαίδευσης γύρω από το θέμα της δημόσιας διαβούλευσης και της φτώχειας στους ενδιαφερόμενους.
 11. Την ενθάρρυνση υποβολής προκαταρκτικών ιδεών και προτάσεων.
 12. Την υιοθέτηση των καλών ιδεών και προτάσεων.
 13. Την πραγματοποίηση διαδοχικών (κατά περίπτωση) συναντήσεων, όπου:

- οι ενδιαφερόμενοι συναποφασίζουν για τις διαδικασίες της περαιτέρω διαβούλευσης και το χρονοδιάγραμμα των διαδοχικών δράσεων,
 - διευκολύνεται τεχνικά η συμμετοχή όλων (μέσα μεταφοράς από και προς το χώρο διαβούλευσης, αυστηρή τήρηση ωραρίων, φροντίδα των παιδιών από τους βρεφονηπιακούς σταθμούς κατά την ώρα της διαβούλευσης κ.λπ.).
14. Την εξασφάλιση ίσου ή ανάλογου χρόνου σε όλους και την τήρηση πρακτικών.
15. Την ύπαρξη επαρκούς χρόνου για την κατάθεση γραπτών προτάσεων.
16. Τη διαφάνεια στη λήψη των σχετικών αποφάσεων.
17. Τη διαφάνεια κατά τη διάρκεια εφαρμογής των πολιτικών.
18. Την εκ των υστέρων δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης και των αποτελεσμάτων της εφαρμογής των πολιτικών.
19. Την συμμετοχή μεμονωμένων ατόμων ή και συλλογικών φορέων.
20. Τη δημιουργία ενός ανοικτού μητρώου φορέων, με συγκεκριμένα, γενικά αποδεκτά και διαφανή κριτήρια.
21. Σε ό,τι αφορά στους φορείς, εξετάζονται:
- το πλήθος τους,
 - ο πληθυσμιακός της θεματολογίας τους,
 - το πλήθος και η διασπορά της προέλευσης των ατόμων που εκπροσωπεί ο κάθε φορέας,
 - ο τρόπος διοίκησης του εκάστοτε φορέα,
 - ο τρόπος και ο βαθμός της εξουσιοδότησης εκπροσώπων
 - η ανεξαρτησία του φορέα,
 - η νομιμοποίηση της ενασχόλησης του φορέα με θέματα φτώχειας,
 - η προτεραιότητα που δίνει ο κάθε φορέας σε ζητήματα φτώχειας,
 - η επιμέρους εξειδίκευση σε θέματα φτώχειας,
 - η τεκμηριωμένη γνώση για τη φτώχεια,

- η δικτύωση και η εμπειρία του κάθε φορέα,
- η εμπειρία του εκάστοτε φορέα στην επιρροή της διαμόρφωσης κοινωνικής πολιτικής.

Επιπρόσθετα, ο Δείκτης είναι δυνατόν, με μικρές τροποποιήσεις να εφαρμοστεί και σε άλλα πεδία της κοινωνικής πολιτικής (πολιτική απασχόλησης, υγείας, υγιεινής και ασφάλειας εργασίας, μετανάστευσης, εκπαίδευσης, περιβάλλοντος κ.λπ.). Θα πρέπει να τονιστεί όμως ότι ο Δείκτης δεν παύει να είναι ένα απλό εργαλείο και όπως όλα τα εργαλεία, το αν θα συνεισφέρει τελικά στον σκοπό για τον οποίο κατασκευάστηκε, εξαρτάται άμεσα από την πρόθεση, τη θέληση και την ικανότητα αυτών που το χρησιμοποιούν.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσον

Βενιέρης, Δ. (2004) *Αποσύνθεση και Ανασύνθεση της Κοινωνικής Πολιτικής: Η Ελληνική Εμπειρία*. Στο Δ. Βενιέρης και Χ. Παπαθεοδώρου, (επιμέλεια): *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΕΣΥΕ (2006) *Δελτίο Τύπου - Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2004*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας.

Κατρούγκαλος, Γ. (2004) *Θεσμοί και Συστήματα Κοινωνικής Προστασίας στο Σύγχρονο Κόσμο*. Αθήνα: Αν. Ν. Σάκκουλας.

Ματσαγγάνης, Μ. (2004) *Η Μετέωρη Μεταρρύθμιση: Το Κοινωνικό Κράτος και ο Εκσυγχρονισμός της Κοινωνίας*. Στο Δ. Βενιέρης και Χ. Παπαθεοδώρου, (επιμέλεια): *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 133-68.

Μητράκος, Θ. & Τσακλόγλου, Π. (1998) *Μελέτες για τις Οικονομικές Ανισότητες στην Ελλάδα, στο Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, 6^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα

Μητράκος, Θ. και Τσακλόγλου, Π. (2003) *Οικονομικές Ανισότητες και Φτώχεια την Ελλάδα*, στο Δ. Βενιέρης και Χ. Παπαθεοδώρου (επιμέλεια) *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα Ελληνικά Γράμματα.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2004) *Εννοιολογικά και Μεθοδολογικά Ζητήματα στη Μέτρηση της Οικονομικής Ανισότητας: Τι Επίδραση έχουν οι Εναλλακτικές Παραδοχές και Ερμηνείες;*, στο Μ. Πετμεζίδου και Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.) *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας. 159-201.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2006) *Φτώχεια και Κοινωνική Προστασία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση την Αυγή του 21^{ου} Αιώνα: Συγκρίσεις και Τάσεις*. Πρακτικά

Διεθνούς Συνεδρίου «*Η Κοινωνική Πολιτική σ' ένα Μεταβαλλόμενο Περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές*», Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παπαθεοδώρου, Χ. & Πετμεζίδου, Μ. (2004α) *Ανισότητα, Φτώχεια και Αναδιανομή μέσω των Κοινωνικών Μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε Συγκριτική Προοπτική*, στο Μ. Πετμεζίδου και Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.) *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας. 307-366.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2005) *Ανισότητα Αναδιανομή και Καθεστώς Ευημερίας: Η Ελλάδα σε Σύγκριση με τις άλλες Χώρες της Ε.Ε.* Στο Γ. Αργείτης (επιμέλεια) *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός. 213-254.

Πετμεζίδου, Μ. (2003) *Σκέψεις γύρω από την Κοινωνική Μεταρρύθμιση*, στο Δ. Βενιέρης και Χ. Παπαθεοδώρου, (επιμέλεια): *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πετμεζίδου, Μ. (1998) *Κοινωνικές Τάξεις και Διαδικασία Κοινωνικής Αναπαραγωγής*. Αθήνα: Εξάντας.

Ξενόγλωσσον

Atkinson, A. B. (1983) *The Economics of Inequality*, 2nd edn. Oxford: Clarendon Press.

Atkinson, A. B. (1989) *Poverty*. In J. Eatwell, M. Milgate and P. Newman (eds) *Social Economics*. The New Palgrave, London: Macmillan, pp204-214.

Atkinson, A.B. (1998) *Poverty in Europe*. Oxford: Blackwell.

Alcock, P. (1993) *Understanding Poverty*. London: Macmillan.

Gordon, D. and Townsend, P. (eds) (2000) *Breadline Europe; The Measurement of Poverty*. Bristol: Policy Press.

Guio, A. C. (2005) *Income Poverty and Social Exclusion in the EU25*. Statistics in Focus, Population and Social Condition, Eurostat.

Dennis, I & Guio, A. C. (2004) *Poverty and Social Exclusion in the EU*. Statistics in Focus, Population and Social Conditions, Eurostat.

Eurostat (2002) *European Social Statistics. Income, Poverty and Social Exclusion: 2nd Report*. Luxembourg: European Commission.

Ferrera, M. (1996) "The 'Southern Model' of welfare in social Europe". *Journal of European Social Policy*, 6:17-37.

Leibfried, S. (1992) *Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community*, in Z. Ferge and J.E. Kolberg (Eds) *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and Research, pp 245-280.

Papatheodorou, C. (2005) *Child Poverty and Social Protection in Greece: What the Evidence Shows*. Paper presented at WELLCHI Network – Workshop 4, *Children in Multicultural Societies*, National Centre for Social Research (EKKE), Athens.

Papatheodorou C. and Petmesidou, M. (2006) *Poverty Profiles and Trends. How do Southern European Countries Compare with Each Other?*, in M. Petmesidou and C. Papatheodorou (eds) *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean Area: Trends, Policies and Welfare Prospects in the New Millennium*. London: Zed Books, pp. 47-94.

Petmesidou, M. (1996) *Greece, Turkey, and Cyprus: Poverty Research in a Policy Vacuum*, in E. Oyen, S. M. Miller & S. Abdus Samad (eds), *Poverty: A Global Review*. Oslo: Scandinavian University Press.

Petmesidou, M. (1991) "Statism, Social Policy and the Middle Classes in Greece". *Journal of European Social Policy*, 91 1(1), pp 31-48.

Piachaud, D. (1987) "Problems in the Definition and Measurement of Poverty". *Journal of Social Policy*, 16(2), pp 147-164.

Piachaud, D. (1993) *The Definition and Measurement of Poverty and Inequality*, in N. Barr and D. Whyne (eds), *Current Issues in the Economics of Welfare*. London: Macmillan, pp. 105-129.

Ringen, S. (1988) "Direct and Indirect Measures of Poverty". *Journal of Social Policy*, 17(3), pp. 351-367.

Robolis, S. Papadogamvros, V. Dimoulas, K. Sidira, V. (1995) *The Role of Partnerships in Promoting Social Cohesion: Greek National Study*. Athens: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Ruggles, P. (1990). *Drawing the Line; Alternative Poverty Measures and their Implications for Public Policy*. Washington: The Urban Institute Press.

Tsakloglou, P. (2000) *Poverty and Antipoverty Policies in Greece and a Comparison with Other Mediterranean EU Member States*, in A. Mitsos and E. Mossialos (eds) *Contemporary Greece and Europe*. Aldershot: Ashgate.

Tsakloglou, P. and Mitrakos, T. (2006) *Inequality and Poverty in the Last Quarter of the 20th Century*, in M. Petmesidou and E. Mossialos (eds) *Social Policy Developments in Greece*. Aldershot: Ashgate.

Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom*. Middlesex: Penguin.

Townsend, P. (1993) *The International Analysis of Poverty*. London: Harvester Wheatsheaf.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το Ερωτηματολόγιο

NATIONAL AWARENESS RAISING ACTIONS
ON SOCIAL INCLUSION AND SOCIAL PROTECTION

Indicator for Participation in Social Dialogue against Poverty (IPSDP)

1. Επωνυμία φορέα	
2. Νομική μορφή	
3. Πόσες επιμέρους οργανώσεις αντιπροσωπεύετε;	
4. Πόσα μέλη (άτομα) συνοδικά εκπροσωπείτε;	

5. Εφόσον έχετε μέλη (άτομα) σε ποιο ποσοστό (κατά προσέγγιση, εάν δε γνωρίζετε ακριβώς) αυτά ανήκουν στις παρακάτω κατηγορίες;

άντρες		γυναίκες					
έως 18		18 έως 39		40 έως 64		65 και άνω	
από την Αττική		από πρωτεύουσα νομού		από την επαρχία			
μισθωτοί- ημερομίσθιοι		ελεύθεροι επαγγελματίες (όχι αγρότες)		αγρότες		φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών	
άλλο:							
Δεν τελείωσαν δημοτικό		Απολυτήριο δημοτικού /γυμνασίου		Απολυτήριο Λυκείου		Πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης εκπαίδευσης	

6. Πώς συστήνεται το διοικητικό όργανο;

με εκλογές				
με απευθείας τοποθέτηση ατόμων σύμφωνα με το καταστατικό				
άλλο:				
υπάρχουν κομματικοί συνδυασμοί;	ναι		όχι	
προέρχονται τα μέλη σας από όλο το πολιτικό φάσμα;	ναι		όχι	

7. Πώς τεκμηριώνεται / νομιμοποιείται η ανάμειξη του φορέα σας σε θέματα φτώχειας;

προβλέπεται από το καταστατικό	
προβλέπεται από άλλες αποφάσεις (Γενικών Συνελεύσεων, Διοικητικού Συμβουλίου κ.λπ.)	
ηροκύπεται από συμμετοχή σε θεσμοθετημένα όργανα που σχετίζονται με τη φτώχεια	
άλλο (περιγράψετε):	

8. Αποτελεί η αντιμετώπιση της φτώχειας την πρωταρχική προτεραιότητα του φορέα σας;

ναι		όχι	
-----	--	-----	--

9. Αν όχι, τι σειρά προτεραιότητας έχει σε σχέση με άλλα μείζονα ζητήματα;

2 ^η θέση		3 ^η θέση		4 ^η και πλέον	
---------------------	--	---------------------	--	--------------------------	--

10. Χρησιμοποιείτε συγκεκριμένο ορισμό στον προσδιορισμό της φτώχειας και των φτωχών;

ναι		όχι	
-----	--	-----	--

Εφόσον ναι, ποιος είναι αυτός ο ορισμός; (με ποια κριτήρια ορίζεται ένα άτομο ή νοικοκυριό ως φτωχό;):

11. Σε ποια κατηγορία φτώχειας επικεντρώνεστε;

γενική φτώχεια	
εργαζομένων	
γυναικεία	
ανέργων	
παιδιών (έως 16 ετών)	
νέων (16-25)	
ηλικιωμένων (65 +)	
ατόμων με αναπηρίες	
μεταναστών	
αγροτών	
άλλο:	

12. Από πού προέρχεται η γνώση του φορέα για την φτώχεια και πώς διαμορφώνεται η άποψή του για τις τρέχουσες εξελίξεις στα θέματα της φτώχειας;

εμπειρικά	
από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης	
από το διαδίκτυο	
από συμμετοχή σε επιστημονικές και άλλες εκδηλώσεις	
από επιστημονικά περιοδικά	
από βάσεις δεδομένων	
άλλο:	

13. Συνεργάζεται ο φορέας με επιστημονικό προσωπικό που εξειδικεύεται σε ζητήματα φτώχειας;

ναι		όχι	
-----	--	-----	--

14. Λαμβάνεται υπόψη η γνώμη των ίδιων των φτωχών;

ναι		όχι	
-----	--	-----	--

Εφόσον ναι, με ποιον τρόπο;

15. Με ποιον τρόπο επηρεάζετε την διαμόρφωση πολιτικής σχετικά με τη φτώχεια;

οργάνωση σχετικών συνεδρίων, ημερίδων κ.λπ.	
συμμετοχή σε όργανα λήψης αποφάσεων ουσιαστικά (με δικαίωμα ψήφου)	
συμμετοχή στα διοικητικά όργανα νομικών προσώπων (οργανισμών, φορέων κ.λπ.) που συμμετέχουν με άλλη ιδιότητα σε όργανα λήψης αποφάσεων	
συμμετοχή σε όργανα λήψης αποφάσεων γνωμοδοτικά	
δημόσια έκφραση εναλλακτικών προτάσεων, κριτικής ή διαμαρτυρίας	
άσκηση πίεσης μέσω της κινητοποίησης ικανού αριθμού πολιτών	
πραγματοποίηση ειδικών ερευνών και δημοσίευση των αποτελεσμάτων	
ανάπτυξη άτυπης επικοινωνίας με όργανα λήψης αποφάσεων	
άσκηση έμμεσων πίεσης λόγω ισχυρών δεσμών με ένα κόμμα ή πολιτικό πρόσωπο	
από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης	
διάφορες εκδόσεις	
ενέργειες ακτιβισμού	
άλλο:	

16. Σε ποιο επίπεδο εσείς επηρεάζετε/διαμορφώνετε αυτήν την πολιτική;

τοπικό		περιφερειακό		εθνικό	
--------	--	--------------	--	--------	--

**17. Ποια είναι η σχέση σας με καθέναν από τους παρακάτω φορείς σε ζητήματα φτώχειας;
(αν δεν υπάρχει σχέση αφήστε κενό)**

	διαπραγμάτευση	διαβούλευση	πληροφόρηση
Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων			
Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης			
Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών			
Υπουργείο Ανάπτυξης			
Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος			
Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος			
Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος			
Εκκλησία της Ελλάδος			
Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία			
Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος			
Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών			
Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος			
Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών			
Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου			
Όργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης			
Όργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού			
Ελληνικό Δίκτυο Κατά της Φτώχειας			

18. Ποιοι άλλοι φορείς θα μπορούσαν κατά τη γνώμη σας να συνεισφέρουν στον κοινωνικό διάλογο ή τη δημόσια διαβούλευση για τη φτώχεια στην Ελλάδα; Τι σχέση έχετε με αυτούς;

	διαπραγμάτευση	διαβούλευση	πληροφόρηση

19. Ποιες εκδηλώσεις (συνέδρια, ακτιβισμός, διαβουλεύσεις) σχετικά με τη φτώχεια οργανώσατε κατά τους τελευταίους 24 μήνες;

20. Έχετε συμμετάσχει στη διαμόρφωση των εθνικών σχεδίων δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση;

ναι		όχι	
-----	--	-----	--

Με ποιον τρόπο;

21. Σε ποιες εκδηλώσεις σχετικά με τη φτώχεια συμμετείχατε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό;

Είδος	Τίτλος	διοργανωτής	χώρα	έτος

Πώς θα αξιολογούσατε τις παραπάνω εκδηλώσεις;

22. Έχει ξεκινήσει κατά την άποψη σας ο κοινωνικός διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα;

ναι
με ποιο συμβάν ή σειρά συμβάντων;

όχι
ποιος έχει την κύρια ευθύνη για την έναρξη;

23. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι παρακάτω παράγοντες είναι σημαντικοί στη διαμόρφωση του κοινωνικού διαλόγου και της δημόσιας διαβούλευσης για τη φτώχεια στην Ελλάδα;

	λίγο		πολύ		
	1	2	3	4	5
το πλήθος των φορέων που συμμετέχουν στο διάλογο					
το ποσοστό του πληθυσμού που εκπροσωπείται					
η εκπροσώπηση ατόμων όλων των ηλικιών					
η εκπροσώπηση φτωχών ατόμων					
η εκπροσώπηση ατόμων και των δύο φύλων					
η εκπροσώπηση ατόμων από όλα τα κόμματα					
η εκπροσώπηση ατόμων από όλες τις περιφέρειες της χώρας					
η εκπροσώπηση ατόμων/οργανώσεων των παρακάτω ομάδων					
ανάπηροι					
άνεργοι					
επαναπατρισθέντες					
μετανάστες/ πρόσφυγες					
ηλικιωμένοι					
εργαζόμενοι					
νέοι					
αγρότες					
άλλο:					
η αποδοχή κοινών επιστημονικών προτύπων αποτύπωσης της φτώχειας					
η ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας για τη φτώχεια					
η διοργάνωση μιας εναρκτήριας εκδήλωσης διαβούλευσης εθνικής κλίμακας					
η διοργάνωση θεματικών εκδηλώσεων (γυναίκεια φτώχεια, εργαζόμενοι φτωχοί κ.λπ.)					
η δημιουργία ενός παρατηρητηρίου φτώχειας					
η συχνότητα διοργάνωσης σχετικών εκδηλώσεων					
η αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας και πρακτικής					
η ανάπτυξη μεθόδων κοινωνικής ευαισθητοποίησης για τη φτώχεια					
η διατύπωση δεσμεύσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας σε εθνικό επίπεδο					
στο σύνταγμα					
στη νομοθεσία					
σε ειδικά κείμενα (κώδικες, χάρτες κ.λπ.)					
η διατύπωση δεσμεύσεων σε υπερεθνικό επίπεδο					
η δέσμευση των κοινωνικών εταίρων στην εφαρμογή αυτών των διατυπώσεων					
η ανάπτυξη μιας ατζέντας κοινωνικού διαλόγου για τη φτώχεια					
η ανάπτυξη χρονοδιαγράμματος για την εφαρμογή της ατζέντας					
ο ορισμός ενός και μοναδικού (δημόσιου) φορέα ως συντονιστή					
η ανάπτυξη βάσεων δεδομένων-συστημάτων πληροφόρησης-ανταλλαγής δεδομένων					
η εκπαίδευση και επιμόρφωση στελεχών σε θέματα κοινωνικού διαλόγου/φτώχειας					
η αύξηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας των φορέων διαλόγου					
η κατάρτιση ετήσιας έκθεσης για τη φτώχεια					
η κατάρτιση συγκριτικής έκθεσης με άλλα κράτη-μέλη της Ε.Ε.					

24. Ποια άλλη ενέργεια θα μπορούσε να διευκολύνει / ενδυναμώσει τον κοινωνικό διάλογο για τη φτώχεια;

ISBN: 978 - 960 - 7402 - 39 - 4

Copyright ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ
Ιουλιανού 24, 104 34 Αθήνα
Τηλ.:210 82 02 247, 210 82 02 239

Σελιδοποίηση - Εκτύπωση:

ΚΑΜΠΥΛΗ ADV.

Αντιγόνως 60 & Λένορμαν
Τηλ.: 210 5156820, Fax: 210 5156811
e-mail:info@kambili.gr

